

กรรมวิธีการสร้างกลองปฐาของครุฑน สองเมืองแก่น

นายศิริ อเนกสิทธิสิน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)

เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)

are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาดุริยางค์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2558

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

PROCESS OF KLONG PUJA MAKING BY MASTER YAN SONGMUAENGAEN

Mr. Siri Aneksitthisin

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts Program in Thai Music

Department of Music

Faculty of Fine and Applied Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2015

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

กรรมวิธีการสร้างกลองปูจาของครูญาณ สองเมืองแก่น

โดย

นายศิริ อเนกสิทธิสิน

สาขาวิชา

ดุริยางค์ไทย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

อาจารย์ ดร.ภัทระ คมขำ

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

..... คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภกรณ์ ดิษฐพันธุ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(ศาสตราจารย์ ดร.บุษกร บิณฑสันต์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(อาจารย์ ดร.ภัทระ คมขำ)

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ภัทรวดี ภูษฎาภิรมย์)

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ขำคม พรประสิทธิ์)

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรประพิทร์ เผ่าสวัสดิ์)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ปกรณ์ รอดช้างเผื่อน)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ พิเชิต ชัยเสรี)

ศิริ อเนกสิทธิสิน : กรรมวิธีการสร้างกลองปูจาของครูญาณ สองเมืองแก่น (PROCESS OF KLONG PUJA MAKING BY MASTER YAN SONGMUAENGAEN) อ.ที่ปรึกษา
วิทยานิพนธ์หลัก: อ. ดร.ภัทรระ คมขำ, 131 หน้า.

การวิจัยเรื่องกรรมวิธีการสร้างกลองปูจาของครูญาณ สองเมืองแก่น มุ่งศึกษาในบริบทที่เกี่ยวข้องกับกลองปูจา ประวัติชีวิตครูญาณ สองเมืองแก่น และกรรมวิธีการสร้างกลองปูจาของครูญาณ สองเมืองแก่น โดยทำการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคตัวเป็นศิษย์กับครูญาณ สองเมืองแก่น ระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2558 ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2559 ค้นคว้าเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และวิเคราะห์เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่ากลองปูจาเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีความศักดิ์สิทธิ์และความเป็นมงคล ชาวจังหวัดน่านเชื่อว่ากลองปูจาเป็นของสูง มีพิธีกรรมเกี่ยวกับกลองปูจา ได้แก่ พิธีสร้างกลอง พิธีไหว้ครู พิธีอัญเชิญกลอง เพื่อความศักดิ์สิทธิ์เป็นสิริมงคลและสร้างความสามัคคี ครูญาณ สองเมืองแก่น ได้รับการยอมรับว่าเป็นปราชญ์ด้านงานช่างสร้างกลองและศิลปะแขนงต่าง ๆ ของจังหวัดน่าน และได้รับการเชิดชูเกียรติเป็นครูศิลป์แห่งแผ่นดินเมื่อปี พ.ศ. 2558 กรรมวิธีการสร้างกลองปูจาของครูญาณ สองเมืองแก่น ใช้วิธีแบบโบราณเริ่มจากกำหนดฤกษ์วันหุ้มกลอง ขนาดกลองและหน้ากลองตามโฉลกที่เป็นมงคล ขุดเจาะด้วยเหล็กเขาและแต่งผิวกลองด้วยกบ นำหนังวัวมาหุ้มเป็นหน้ากลองแล้วชิงด้วยวิธีชันชะเนาะ เจาะรูบริเวณปากกลองแล้วใช้สลักไม้ไผ่ช่างที่เหลาเตรียมไว้ต่อกรอบตัวกลองแล้วจึงตกแต่งชายหนังด้วยหวายหรืออลูมิเนียม ภายในบรรจุหัวใจกลองที่ลงอักขระคาถาเมตตามหานิยม พระสงฆ์และชาวบ้านให้การยอมรับว่ากลองปูจาที่สร้างหรือหุ้มกลองโดยครูญาณ มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นคือ สลักกลองไม้ไผ่ช่างที่เหลาด้วยมือไม่ใช้การกลึง การตัดชายหนังหุ้มปลอกกลองด้วยหวายหรืออลูมิเนียมอย่างสวยงาม การชิงหน้ากลองด้วยวิธีชันชะเนาะ มีการประกอบพิธีบรรจุหัวใจกลองลงอักขระคาถาไว้ ทำให้กลองมีคุณภาพทั้งเสียง รูปลักษณ์ ความคงทนของหน้ากลองและมีความศักดิ์สิทธิ์

ภาควิชา ดุริยางคศิลป์

ลายมือชื่อนิสิต

สาขาวิชา ดุริยางค์ไทย

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

ปีการศึกษา 2558

5786737135 : MAJOR THAI MUSIC

KEYWORDS: PUJA / NAN / YAN / SONGMUAENGAEN

SIRI ANEKSITTHISIN: PROCESS OF KLONG PUJA MAKING BY MASTER YAN SONGMUAENGAEN. ADVISOR: PATTARA KOMKUM, 131 pp.

The research “Process of Klong Puja Making By Master Yan Songmuaengkaen” aims to study the context of Puja Drum, the biography of Yan Songmuaengkaen and the process of Making Puja Drum. Fieldwork was conducted in Nan province between December 2015 - August 2016 as well as document research and interview with informants. The research findings show that the population of Nan has a belief that Puja Drum is sacred and worshipful. There are certain rituals related to Puja Drum including Worshiping Ceremony and Inviting Ceremony for holiness, blessings and harmony amongst villagers. Yan Songmuaengkaen is recognized amongst people in Nan as an artist and drum maker with local wisdom savant specializing in drum making, craftmanships, and rituals of Nan Province. He is also honored as the teacher of national arts in 2015. The making process of Yan Songmuaengkaen’s Puja Drum uses the ancient process. It starts by determining an auspicious day for drum wrapping and the propitious size of the drum. The drum will be gauged by end mill and finished with planer. Leather will be put to wrap the drumhead and stretched by wrenching. Drum rim will be drilled to make holes and hammered with bamboo bolts, then decorated with rattan or aluminum. The drum contains its heart which is spelled by incantations. Monks and villagers accept that Yan’s Puja drum is unique because of the bamboo bolts sharpened by hand, not lathe. The drum rim is covered with rattan or aluminum exquisitely. The drumhead is wrapped and stretched by wrenching and there is a ceremony to contain the heart of the drum. All of these processes make the good quality of the drum in its sound, appearance, durability and sacredness.

Department: Music

Student's Signature

Field of Study: Thai Music

Advisor's Signature

Academic Year: 2015

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำหรับทุนอุดหนุนการศึกษาในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับความเป็นไทย อันเป็นประโยชน์และเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้การศึกษาวิจัยในครั้งนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

ขอขอบพระคุณคุณครูญาณ สองเมืองแก่น ที่ได้กรุณาถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับกลองปูจาแก่ผู้วิจัยโดยไม่ปิดบังอำพรางใด ๆ อีกทั้งยังได้กรุณาเป็นผู้ติดต่อประสานงานกับบุคคลข้อมูลต่าง ๆ ให้แก่ผู้วิจัย

กราบนมัสการคณะสงฆ์ และขอบคุณผู้เสียสละเวลาให้การสัมภาษณ์และอนุเคราะห์ข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัย

ขอขอบพระคุณอาจารย์ ดร.ภัทระ คมขำ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่คอยให้คำปรึกษา ติดต่อประสานงาน และช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ แก่ผู้วิจัยเสมอมา

ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ปกรณ์ รอดช้างเผื่อน ศาสตราจารย์ ดร.บุษกร บินทสันต์ รองศาสตราจารย์ ดร.ภัทรวดี ภูษฎาภิรมย์ รองศาสตราจารย์ ดร.ขำคม พรประสิทธิ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรประพิตร์ เผ่าสวัสดิ์ ที่เป็นผู้ให้ความรู้ในการเขียนงานวิจัย ให้คำปรึกษา และคำแนะนำที่เป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัย

ขอขอบพระคุณครอบครัวอันเป็นที่รัก ที่คอยให้การสนับสนุนในด้านต่าง ๆ และเป็นกำลังใจที่ดีแก่ผู้วิจัยเสมอมา

ขอขอบคุณกัลยาณมิตรแห่งคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทุกท่านที่ให้การช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ อันเป็นส่วนช่วยให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ	ญ
สารบัญตาราง.....	ณ
สารบัญแผนผัง	ด
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์.....	3
1.3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	3
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
บทที่ 2 ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับกลองปฐจา.....	6
2.1 ความเชื่อของชาวล้านนา.....	7
2.2 ความเชื่อเกี่ยวกับกลองปฐจา	21
2.3 พิธีกรรมเกี่ยวกับกลองปฐจา	25
2.3.1 ความเชื่อเกี่ยวกับการไหว้ครู.....	26
2.3.2 พิธีอัญเชิญกลอง	35
บทที่ 3 ประวัติชีวิตครูญาณ สองเมืองแก่น	44
3.1 การสืบทอดสายสกุล	45
3.2 ประวัติการศึกษา.....	47
3.3 ประวัติการศึกษาด้านงานช่าง.....	47

3.3.1 การศึกษาด้านการแกะสลักไม้.....	48
3.3.2 การศึกษาด้านการปั้นและเสตาย	49
3.3.3 การศึกษาด้านการลงรักปิดทอง	52
3.3.4 การศึกษาด้านเครื่องเงินและการต้องลาย	54
3.3.5 การศึกษาด้านการสร้างกลองปฐจา.....	55
3.4 ประวัติชีวิตการทำงาน	58
3.5 การถ่ายทอดองค์ความรู้.....	59
บทที่ 4 กรรมวิธีการสร้างกลองปฐจาของครูญาณ สองเมืองแก่น.....	66
4.1 ส่วนประกอบของกลองปฐจา	66
4.2 การคัดเลือกไม้	68
4.3 อุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างกลองปฐจา.....	71
4.4 ขั้นตอนการขุดกลอง	73
4.5 ขั้นตอนการเจาะรูแซว.....	78
4.5.1 วิธีการกำหนดระดับรูแซว	79
4.5.2 วิธีการเจาะรูแซว	80
4.6 พิธีบรรจุหัวใจกลอง.....	82
4.7 การเตรียมหนังกลอง	86
4.8 วันหุ้มกลอง.....	87
4.9 ขั้นตอนการหุ้มกลอง	91
4.9.1 การกำหนดเสียงกลองปฐจา.....	97
4.10 การตอกสลักกลอง.....	98
4.11 กลองปฐจาที่สร้างโดยครูญาณ สองเมืองแก่น	105
4.11.1 กลองปฐจาวัดคือเวียง.....	105

4.11.2	กลองปูจาวัตตนาผา	107
4.11.3	กลองปูจาวัตตศรีกลางเวียง.....	109
4.11.4	กลองปูจาวัตตฝายแก้ว.....	111
4.11.5	กลองปูจาวัตตพระธาตุแช่แห้ง	113
4.11.6	กลองปูจาวัตตน้ำลาด.....	115
4.11.7	กลองปูจาวัตตภูมินทร์.....	118
4.11.8	กลองปูจาวัตตพญาวัต.....	119
4.11.9	กลองปูจาวัตตสวนหอม	119
บทที่ 5	บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	126
5.1	สรุปผลการวิจัย.....	126
5.2	ข้อเสนอแนะ	128
	รายการอ้างอิง	129
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	131

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1 ปฏิทินล้านนา	13
ภาพที่ 2 วันในระบบวันหนไท	13
ภาพที่ 3 วันอมริสสโชคและวันหัวเรียงหมอน	14
ภาพที่ 4 วันในระบบวันเก้ากอง.....	14
ภาพที่ 5 วันเสียประจำเดือน	14
ภาพที่ 6 เกณฑ์ในการพิจารณาวันแต่งงานและวันฉาปนกิจศพ.....	15
ภาพที่ 7 เกณฑ์ในการพิจารณาซื้อรถใหม่และขึ้นบ้านใหม่ เปิดร้านใหม่	15
ภาพที่ 8 ปฏิทินล้านนา	16
ภาพที่ 9 พระปลัดขวัญชัย สิริวิมลทิน และผู้วิจัย ณ วัดกู่คำ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน.....	22
ภาพที่ 10 กลองปุงจาที่ถูกแทงให้ขาดเนื่องจากเจ้าอาวาสสมณภาพ ณ วัดแสงดาว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน.....	24
ภาพที่ 11 ชั้นตั้งของผู้วิจัย ณ บ้านครูญาณ สองเมืองแก่น	32
ภาพที่ 12 ผู้วิจัยประเคนชั้นตั้งพร้อมเครื่องบูชากับครูญาณ สองเมืองแก่น.....	33
ภาพที่ 13 ครูญาณ สองเมืองแก่น กล่าวคาถาไหว้ครูกับผู้วิจัย.....	33
ภาพที่ 14 ครูญาณ สองเมืองแก่น ขณะครอบชั้นตั้งให้ผู้วิจัย	34
ภาพที่ 15 สรวยดอกที่ครูญาณ สองเมืองแก่น มอบให้ผู้วิจัยหลังจากเสร็จพิธีไหว้ครู.....	34
ภาพที่ 16 โรงกลองวัดกู่คำก่อนทำพิธีอัญเชิญกลอง	36
ภาพที่ 17 ครูญาณ สองเมืองแก่น ขณะกล่าวคาถาอัญเชิญกลอง	36
ภาพที่ 18 ผู้มาร่วมงานช่วยกันยกกลองขึ้นมายังโรงกลอง	37
ภาพที่ 19 วงปาดเมืองกำลังบรรเลงเพลงมหาฤกษ์ขณะทำการยกกลองขึ้นโรงกลอง	37
ภาพที่ 20 ท่อนอ้อยดำทั้ง 7 ท่อนที่ใช้ประกอบพิธีอัญเชิญกลอง	38
ภาพที่ 21 พระปลัดขวัญชัย สิริวิมลทิน เจ้าอาวาสวัดกู่คำ ขณะแสกกลองด้วยท่อนอ้อยดำ.....	38
ภาพที่ 22 ครูญาณ สองเมืองแก่น ขณะทำการสรุบแสกกลองด้วยท่อนอ้อยดำทั้ง 7 ท่อน.....	39

ภาพที่ 23 ครุฑญาณ สองเมืองแก่น และนายธีรศักดิ์ จันทร์หอม ตีกลองด้วยทำนองม้าเหยียบไฟ เป็นปฐมฤกษ์.....	40
ภาพที่ 24 โรงกลองวัดกุ่คำหลังจากทำพิธีอัญเชิญกลอง	40
ภาพที่ 25 ผู้วิจัย ณ วัดกุ่คำ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน	41
ภาพที่ 26 ครุฑญาณ สองเมืองแก่น	44
ภาพที่ 27 ผลงานหัวเรือแข่ง ณ บ้านครุฑญาณ สองเมืองแก่น	49
ภาพที่ 28 โครงหัวกวาง.....	51
ภาพที่ 29 หัวกวางที่เสร็จสมบูรณ์	51
ภาพที่ 30 บุชบกที่นำมาบูรณะที่บ้านของครุฑญาณ สองเมืองแก่น.....	53
ภาพที่ 31 ธรรมาสน์ของวัดฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน	53
ภาพที่ 32 เงินแท่งของครุฑญาณ สองเมืองแก่น.....	54
ภาพที่ 33 ภาชนะเงินของครุฑญาณ สองเมืองแก่น	55
ภาพที่ 34 ตำราคลองปูจานครน่าน	56
ภาพที่ 35 ครุฑญาณ สองเมืองแก่น วิทยากรในโครงการสัมมนา “กลองเมืองน่าน” ณ อาคาร ศิลปวัฒนธรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	59
ภาพที่ 36 นายสาธิต ชัยเจริญ (สล่าบอย).....	62
ภาพที่ 37 ยอดพวงปรีสำหรับประดับบุชบกสร้างโดยนายสาธิต ชัยเจริญ.....	63
ภาพที่ 38 กลองปูจาวัดนาผา อำเภอเมือง จังหวัดน่าน	66
ภาพที่ 39 ส่วนประกอบของกลองปูจา	67
ภาพที่ 40 การนับโฉลกกลองด้วยกำมือ.....	69
ภาพที่ 41 ไหเมียง	70
ภาพที่ 42 กลองปูจาสร้างจากถังน้ำมัน	70
ภาพที่ 43 อุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างกลองปูจา	71
ภาพที่ 44 อุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างกลองปูจา	71

ภาพที่ 45 อุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างกลองปฐจา	72
ภาพที่ 46 การกำหนดจุดกึ่งกลาง.....	73
ภาพที่ 47 การกำหนดระยะและความหนาของขอบกลอง	73
ภาพที่ 48 การใช้วงเวียนกำหนดตำแหน่งขอบกลอง.....	74
ภาพที่ 49 การกำหนดตำแหน่งขอบกลองด้านนอกและด้านใน.....	74
ภาพที่ 50 การขุดกลองด้วยเหล็กเซาะ	75
ภาพที่ 51 การแต่งปากนกแก้ว.....	75
ภาพที่ 52 การไสกบตบแต่งบริเวณขอบกลอง	76
ภาพที่ 53 การไสกบตบแต่งผิวกลองด้านนอก	77
ภาพที่ 54 ปากนกแก้วแบบสั้น	77
ภาพที่ 55 การใช้ตะขอกำหนดระดับแนวรูแหวนแถวที่ 1.....	79
ภาพที่ 56 การใช้ตะขอกำหนดระดับแนวรูแหวนแถวที่ 2.....	79
ภาพที่ 57 การวัดเส้นรอบวงด้วยเชือก	80
ภาพที่ 58 การใช้วัสดุปลายแหลมกำหนดตำแหน่งรูแหวน.....	80
ภาพที่ 59 การใช้ส่วนไฟฟ้าเจาะรูแหวน	81
ภาพที่ 60 เครื่องบูชาและหัวใจกลอง	82
ภาพที่ 61 ธนุและใบเขียน	82
ภาพที่ 62 กระจาดขันทิกคาถาใส่ใจกลอง.....	84
ภาพที่ 63 ครุฑฐาน สองเมืองแก่น และนายสาธิต ชัยเจริญ ขณะทำพิธีบรรจุหัวใจกลอง	84
ภาพที่ 64 ครุฑฐาน สองเมืองแก่น พรมน้ำส้มป่อยลงบนหัวใจกลองและภายในหุ่นกลอง.....	85
ภาพที่ 65 หัวใจกลองที่บรรจุไว้ภายในหุ่นกลอง	85
ภาพที่ 66 หนังวัวแห้ง	86
ภาพที่ 67 การตากหนังวัวก่อนนำมาหุ้มกลอง	87
ภาพที่ 68 ตัวอย่างวันหนไทจากปฏิทินล้านนา	90

ภาพที่ 69 นายสาธิต ชัยเจริญ ขณะเตรียมก้างหุ้มกลอง.....	92
ภาพที่ 70 การเจาะรูสำหรับเกี่ยวยูเนียน.....	92
ภาพที่ 71 หนึ่งวัวที่เจาะรูสำหรับเกี่ยวยูเนียนแล้ว.....	93
ภาพที่ 72 การฉุ่ซี่ฝั้งบริเวณขอบกลอง.....	93
ภาพที่ 73 การเกี่ยวยูเนียนกับหน้ากลอง.....	94
ภาพที่ 74 การผูกมัดกับยูเนียน.....	94
ภาพที่ 75 การใช้ต้นขาตักกลับหน้ากลอง.....	95
ภาพที่ 76 การขันชะเนาะยูเนียน.....	95
ภาพที่ 77 นายสาธิต ชัยเจริญ ขณะทดลองตีกลอง.....	96
ภาพที่ 78 การหุ้มกลองลูกตุ้ม.....	96
ภาพที่ 79 ไม้เฝ้าข้างสำหรับเหลาสลักกลอง.....	98
ภาพที่ 80 สลักกลองแบบต่าง ๆ.....	98
ภาพที่ 81 ตัวอย่างสลักกลองที่ดี.....	100
ภาพที่ 82 ครูญาณ สองเมืองแก่น สาธิตการใส่สลักกลอง.....	100
ภาพที่ 83 ครูญาณ สองเมืองแก่น ขณะสาธิตการเหลาสลักกลองแบบปูดั้ง.....	101
ภาพที่ 84 สลักกลองที่ได้ขนาดเหมาะสม.....	101
ภาพที่ 85 สลักกลองแบบปูดั้ง.....	102
ภาพที่ 86 การใช้ตุ้ตู่เจาะรูก่อนตอกสลัก.....	102
ภาพที่ 87 กลองลูกตุ้มที่มีรูแฉวแฉวเดียว.....	103
ภาพที่ 88 การหุ้มปลอกกลอง.....	103
ภาพที่ 89 ครูญาณ สองเมืองแก่น ขณะตัดชายหนังกลองลูกตุ้ม.....	104
ภาพที่ 90 กลองแม่ที่หุ้มปลอกกลองแล้ว.....	104
ภาพที่ 91 กลองปูลาวัดคือเวียง อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน.....	105
ภาพที่ 92 สลักกลองปูลาวัดคือเวียง.....	106

ภาพที่ 93 โรงกลองปูลงวัดคือเวียง.....	106
ภาพที่ 94 กลองปูลงวัดนาผา อำเภอเมือง จังหวัดน่าน	107
ภาพที่ 95 สลักกลองปูลงวัดนาผา	107
ภาพที่ 96 นายสาธิต ชัยเจริญ ขณะทดลองตีกลองปูลงวัดนาผา.....	108
ภาพที่ 97 กลองปูลงวัดศรีกลางเวียง อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน	109
ภาพที่ 98 ลายแกะสลักกลองปูลงวัดศรีกลางเวียง.....	109
ภาพที่ 99 โรงกลองวัดศรีกลางเวียง	110
ภาพที่ 100 หัวใจกลองปูลงวัดศรีกลางเวียง	110
ภาพที่ 101 กลองปูลงวัดฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน.....	111
ภาพที่ 102 โรงกลองวัดฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน.....	111
ภาพที่ 103 กลองปูลงวัดฝายแก้ว.....	112
ภาพที่ 104 พระครูรัตนะ นันทนิวิฐ เจ้าอาวาสวัดฝายแก้ว ครูญาณ สองเมืองแก่น และผู้วิจัย	112
ภาพที่ 105 กลองปูลงวัดพระธาตุแช่แห้งที่ขุดกลองลูกตีบโดยครูญาณ สองเมืองแก่น	113
ภาพที่ 106 กลองปูลงวัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน.....	113
ภาพที่ 107 กลองปูลงวัดพระธาตุแช่แห้งที่มีรูแหว 1 แหว	114
ภาพที่ 108 คณะสงฆ์วัดพระธาตุแช่แห้งและผู้วิจัย.....	114
ภาพที่ 109 กลองปูลงจุดจำลองของวัดน้ำลัด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน	115
ภาพที่ 110 สลักกลองปูลงจุดจำลองของวัดน้ำลัด	116
ภาพที่ 111 กลองปูลงจุดประจำวัดของวัดน้ำลัด	116
ภาพที่ 112 พระธรรมธรรพนัส ทิพเมธี เจ้าอาวาสวัดน้ำลัดและผู้วิจัย	117
ภาพที่ 113 กลองปูลงวัดภูมินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน.....	118
ภาพที่ 114 ผู้วิจัยกับกลองปูลงวัดพญาวัด อำเภอเมือง จังหวัดน่าน	119
ภาพที่ 115 กลองปูลงวัดสวนหอม อำเภอเมือง จังหวัดน่าน.....	119
ภาพที่ 116 พระอธิการศราวุธ สุขวัฒนโน เจ้าอาวาสวัดสวนหอมและผู้วิจัย.....	120

ภาพที่ 117 พระสมุห์อนุรักษ์ จันทวิสุทธิญาณ เจ้าอาวาสวัดบ้านก้อด อยุธยาณ สองเมืองแก่น
และผู้วิจัย 121

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1 เครื่องบูชาในชั้นตั้งและความหมาย.....	31
ตารางที่ 2 วันเสียประจำเดือนของชาวล้านนา.....	90
ตารางที่ 3 รายละเอียดการสำรวจกล่องบูชาตามวัดต่าง ๆ	124

สารบัญแนผัง

แนผังที่ 1 สายการสืบทอดราชวงศ์ดิณมหาวงศ์.....	46
---	----

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เครื่องดนตรีในดินแดนล้านนา เป็นเครื่องดนตรีที่ประดิษฐ์ขึ้นจากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นร่วมกับภูมิปัญญาชาวบ้านที่สั่งสมและสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาเป็นเวลายาวนาน โดยมีจุดประสงค์เพื่อใช้ในโอกาสสำคัญต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการบรรเลงเพื่อความบันเทิง ประกอบการแสดง ประกอบการแข่งขัน ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา รวมไปถึงการใช้บอกเหตุหรือเป็นสัญญาณเตือนให้กับชาวบ้าน ซึ่งสามารถแบ่งออกตามลักษณะการบรรเลงได้ 4 ประเภทได้แก่ ดีด สี ตี เป่า จากหนังสือดนตรีล้านนา สล่าเครื่องดี ได้กล่าวถึงเครื่องดนตรีประเภทเครื่องดีว่า “นักดนตรีวิทยาบางกลุ่มเชื่อว่าเครื่องดนตรีประเภทดีเป็นเครื่องดนตรีประเภทแรกของมนุษยชาติที่มีมาก่อนเครื่องดนตรีประเภท ดีด สี และเป่า” (อิติพล กันตวิวงศ์, 2557: 12)

กลอง เป็นเครื่องดนตรีประเภท ดี ที่ชาวล้านนาได้ประดิษฐ์ขึ้นไว้มากมายหลายชนิด จากการศึกษาหนังสือดนตรีล้านนา สล่าเครื่องดี พบว่ากลองของชาวล้านนามีด้วยกันหลายชนิด ได้แก่ กลองสะบัดชัย กลองโป่งโป่ง กลองสี่หม่อง กลองปู่เจ้าหรือกลองกันยาว กลองแชะ กลองซึกม้อง กลองซุม กลองตั้งโนง กลองบูชาหรือกลองบูชา กลองเต่งถึง กลองมองเขิง กลองหลวงหรือกลองห้ามมาร (อิติพล กันตวิวงศ์ และคณะ, 2557) ดังจะเห็นได้ว่ากลองเป็นเครื่องดนตรีที่มีความสำคัญกับชาวล้านนาเป็นอย่างมากเนื่องจากการสร้างขึ้นไว้มากมายหลายชนิด อีกทั้งยังมีการบรรเลงที่เป็นแบบแผนเฉพาะตัวและใช้ในโอกาสที่แตกต่างกัน ชาวล้านนาใช้ไม้เนื้อแข็งทำเป็นหุ่นหรือตัวกลองและใช้หนังสัตว์หุ้มเข้ากับตัวกลองให้ตึงจนเป็นหน้ากลองเพื่อใช้มือหรือไม้เคาะให้เกิดเป็นเสียงขึ้น

กลองบูชาในจังหวัดน่าน เป็นกลองที่สามารถพบได้ตามวัดวาอารามที่สำคัญหลายแห่ง ประกอบไปด้วยกลองใหญ่เล็ก 4 ใบ มีลักษณะเสียงที่ดังกังวาน ซึ่งวางเรียงอยู่ด้วยกันอย่างเป็นระเบียบบนฐานหรือที่เรียกว่าหอกกลองบูชา กลองบูชานี้ถือว่าเป็นของสูงและมีความศักดิ์สิทธิ์ จะต้องถูกจัดวางในทิศตำแหน่งที่ถูกต้องตามแบบแผนเสมอ ภัทระ คมขำ ได้กล่าวถึงกลองบูชาในงานวิจัย เรื่องการประพันธ์เพลงช้าเรื่องปูจานครน่านไว้ว่า

กลองปูจามีบทบาทต่อพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดน่านมาก พบว่าแม้กระทั่งไม่มีพิธีกรรมอันใดเกิดขึ้นชาวจังหวัดน่านก็จะตีกลองบูชาประหนึ่งเครื่องประโคมบูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในทุกวันโกน วันพระธรรมสวนะ เป็นเครื่องเตือนจิตใจของพุทธศาสนิกชน ด้วยความมุ่งมั่นที่จะสืบทอดพระพุทธศาสนา มุ่งมั่นที่จะทำการบูชาพระรัตนตรัย ด้วยเสียงของกลองบูชาที่ประโคมออกไปก็เป็นอีกหนึ่ง

สัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาวน่านที่มีจิตเป็นพระพุทธรูปบูชาและมุ่งมั่นในศิลปะในธรรมอยู่ตลอดเวลา

เนื่องด้วยความศรัทธามั่นและมุ่งมั่นต่อการบูชา รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องบูชาของกลองบูชาที่ถูกจัดสร้างโดยชาวเมืองน่านจะมีพิธีการสร้างด้วยความพิถีพิถันมาก เกิดจากความเชื่อที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับบรรพบุรุษว่าหากจัดสร้างโดยไม่ถูกลักษณะตามแบบอย่างโบราณแล้วผู้สร้างและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องได้รับการลงโทษจากสิ่งที่มีมองไม่เห็นเสมอ ด้วยความเชื่อดังกล่าวส่งผลกระทบต่อจิตใจผู้จัดสร้างจึงมีความระมัดระวังเป็นอย่างมากก่อให้เกิดระเบียบวิธีการตามแบบประเพณีของการสร้างกลอง การเรียนกลองบูชา และข้อห้ามต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมากมายในสังคมชาวน่าน (ภัทรระ คมขำ, 2557: 85)

จากคำกล่าวข้างต้นทำให้ทราบว่ากลองบูชามีความสำคัญต่อพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดน่านอย่างลึกซึ้ง มีการให้ความสำคัญกับประเพณีการสร้างกลอง การเรียนกลองไปจนถึงข้อห้ามต่าง ๆ อย่างเคร่งครัด แสดงให้เห็นว่าชาวน่านมีความเคารพและให้ความสำคัญกับความเชื่อและพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก ชาวน่านจึงได้ให้ความสำคัญและมีความพิถีพิถันในกรรมวิธีการสร้างกลองบูชาทุกขั้นตอนตามคติความเชื่อต่าง ๆ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมงคล เช่น การบรรจุน้ำเต่าลงยันต์เป็นหัวใจกลอง การใช้ไม้ต้นเดียวกัน ขนาดของกลองและทิศที่ตั้งตามแบบแผน การเลือกวันและเดือนที่เป็นมงคลเหมาะแก่การหุ้มกลอง เป็นต้น โดยมีขั้นตอนและรายละเอียดปลีกย่อยที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและความเชื่อของชาวน่านที่ได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาเป็นเวลาช้านาน

การสร้างหรือหุ้มกลองบูชาในแต่ละครั้งจะนำโดยเจ้าอาวาสของวัดนั้น ๆ โดยจะมีการเชิญส่าหรือช่างผู้ที่มีความรู้ในกรรมวิธีการสร้างกลองบูชามาเป็นผู้ประกอบพิธีและร่วมกับชาวบ้านในหมู่บ้านที่มีจิตศรัทธาในการสร้างกลองถวายวัด ดร.พิพัฒน์พงษ์ หน่อขัตติ์ ศิลปินพื้นบ้านและดนตรีล้านนา ภูมิลำเนาเดิมเกิดที่อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน กล่าวถึงการสร้างกลองบูชาในอำเภอท่าวังผา จังหวัดน่านว่า

หากเราศึกษากลองเก่าตามวัดก็จะพบได้ว่าในอดีตช่างทำกลองที่ทำวังผานั้น เคยมีอยู่แต่ในปัจจุบันนี้ยังไม่เคยได้ยินว่ามีช่างที่ทำกลองเป็นอาชีพที่ทำวังผาอยู่เลย จะมีเพียงแต่คนเฒ่าคนแก่ที่สามารถตีกลองได้ซึ่งคนเหล่านี้ก็จะพอมีความรู้เรื่องการสร้างกลองอยู่บ้าง การทำกลองในแต่ละครั้งก็จะเป็นการร่วมกันทำระหว่างพระและชาวบ้านทำกันเอง (พิพัฒน์พงษ์ หน่อขัตติ์, สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2559)

พระอริการศรารุช สุขวฒฺชโน กล่าวถึงการสร้างกลองปฐจาในปัจจุบันว่า “ในปัจจุบันชาวบ้านก็ไม่ค่อยมีความชำนาญผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีความรู้ก็ล้มหายตายจากไป ทำให้เวลามาร่วมกันทำกลองก็ไม่ค่อยได้คุณภาพเท่าไร” (พระอริการศรารุช สุขวฒฺชโน, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2559)

จากคำกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าการสร้างกลองปฐจาของเมืองน่านในปัจจุบันจะเป็นการร่วมกันระหว่างพระและชาวบ้านที่มีความรู้ในการสร้างกลองแต่ไม่ได้ยึดถือการสร้างกลองเป็นอาชีพซึ่งในบางครั้งกลองปฐจาที่ผ่านกรรมวิธีการสร้างโดยชาวบ้านที่ขาดความชำนาญทำให้คุณภาพของกลองปฐจายังไม่ดีเท่าที่ควร

ครูญาณ สองเมืองแก่น เกิดเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2508 เป็นบุตรของนายยุทธและนางสุภาพ สองเมืองแก่น ท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในศิลปะทุกแขนงของเมืองน่าน โดยเฉพาะในด้านการฟ้อนหางนกยูงและเครื่องดนตรีกลองพื้นเมือง ซึ่งท่านสามารถตีกลองเมืองพื้นเมืองได้ทุกชนิดทุกทำนองรวมถึงการได้รับถ่ายทอดองค์ความรู้ในการสร้างกลองปฐจาแบบดั้งเดิมของเมืองน่านไว้อย่างลึกซึ้งทุกขั้นตอน ผลงานที่โดดเด่นคือ การสร้างกลองถวายวัดต่าง ๆ ในจังหวัดน่าน การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวน 625 เรื่อง และการบันทึกวิถีทัศนคติกลองกับทางจังหวัดน่าน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับกลองล้านนาและกรรมวิธีการสร้างกลองปฐจาของครูญาณ สองเมืองแก่น ที่แฝงด้วยคติความเชื่อและบริบทที่สำคัญต่าง ๆ ที่ควรค่าแก่การศึกษาวิจัยเพื่อเป็นอีกหนึ่งแหล่งข้อมูลในการค้นคว้าเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของเมืองน่านสืบไป

1.2 วัตถุประสงค์

- 1.2.1 เพื่อศึกษาบริบทเกี่ยวกับกลองปฐจา
- 1.2.2 เพื่อศึกษาประวัติชีวิตครูญาณ สองเมืองแก่น
- 1.2.3 เพื่อศึกษากรรมวิธีการสร้างกลองปฐจาของครูญาณ สองเมืองแก่น

1.3 วิธีดำเนินการวิจัย

ดำเนินการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังต่อไปนี้

- 1.3.1 ขั้นตอนการรวบรวมข้อมูล ค้นคว้าเอกสาร ตำรา บทความทางวิชาการ วิทยานิพนธ์และหนังสือที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย จากห้องสมุดและแหล่งการเรียนรู้ เช่น ห้องสมุดดนตรี สำนักงานวิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักหอสมุดแห่งชาติ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยหรือสถาบันการศึกษา สำนักวัฒนธรรมจังหวัดน่าน ห้องสมุดประชาชนจังหวัดน่าน เป็นต้น

1.3.2 ทำการศึกษาอย่างมีส่วนร่วมโดยการสังเกตข้อมูลจากการสร้างกล่องปูจาของ
ครูญาณ สองเมืองแก่น โดยในแต่ละขั้นตอนจะทำการบันทึกข้อมูลเป็นเสียงและภาพตามความ
เหมาะสม

1.3.3 สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศิลปะพื้นบ้านและการสร้างกล่องปูจาของจังหวัด
น่านดังนี้

- ครูญาณ สองเมืองแก่น ปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรมจังหวัด
น่าน อยู่บ้านเลขที่ 184 หมู่ที่ 4 ตำบลกลางเวียง อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

- พระปลัดขวัญชัย สิริวัฒนโน เจ้าอาวาสวัดกู่คำ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน
- พระสมุห์อนุรักษ์ จันทวิสุทธิญาณ เจ้าอาวาสวัดบ้านก้อด อำเภอเมือง
จังหวัดน่าน

- พระครูรัตนะ นันทนิวิฐ เจ้าอาวาสวัดฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน
- พระอธิการศราวุธ สุขวัฒนโน เจ้าอาวาสวัดสวนหอม อำเภอเมือง
จังหวัดน่าน

- พระธรรมธรรพนัส ทิพนเมธี เจ้าอาวาสวัดน้ำลัด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

- พระมหาณัฐสิทธิ์ รัตนวิโส ภิกษุวัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัด
น่าน

1.3.4 สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านประวัติศาสตร์และดนตรีล้านนา ดังนี้

- อาจารย์สมเจตน์ วิมลเกษม ผู้ทรงคุณวุฒิแห่งหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
ธรรมชาติและศิลปกรรมจังหวัดน่าน

- ดร.พิพัฒน์พงษ์ หน่อขัต ศิลปินพื้นบ้านเปียโนและดนตรีล้านนา ภูมิลำเนาเดิม
เกิดที่อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน

- รองศาสตราจารย์พิชิต ชัยเสรี ข้าราชการบำนาญ สังกัดภาควิชาดุริ -
ยางคศิลป์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.3.5 ทำการถอดข้อมูลภาพและเสียงสัมภาษณ์ และจัดระเบียบข้อมูลลงหมวดหมู่
และวิเคราะห์ข้อมูล

1.3.6 สรุปผลการวิจัย

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.4.1 ทราบบริบทเกี่ยวกับกลองปฐา
- 1.4.2 ทราบประวัติชีวิตครูญาณ สองเมืองแก่น
- 1.4.3 ทราบกรรมวิธีการสร้างกลองปฐาของครูญาณ สองเมืองแก่น

บทที่ 2

ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับกลองปฐา

ความเชื่อเกิดจากจินตนาการของมนุษย์ที่สร้างขึ้นเพื่อกำหนดคำตอบให้กับสิ่งที่ตนได้สัมผัสจากการรับรู้ด้วยภาพหรือเสียงจากปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือการรู้สึกถึงภัยอันตรายจากสิ่งที่มองไม่เห็น ทำให้เกิดอาการสงสัยในสิ่งที่ได้สัมผัสและพยายามที่จะหาคำตอบหรือข้อยุติให้กับสิ่งเหล่านั้น เมื่อมนุษย์ไม่สามารถค้นหาคำตอบในมิติแห่งข้อเท็จจริงได้สำเร็จจึงได้มีการกำหนดคำตอบให้กับสิ่งต่าง ๆ ด้วยจินตนาการเพื่อใช้เป็นแนวทางปฏิบัติที่เชื่อว่าสามารถป้องกันหรือหลีกเลี่ยงอันตรายที่อาจเกิดขึ้นกับตนเอง

มณี พยอมยงค์ ได้กล่าวถึงความเชื่อ ในหนังสือวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อว่า ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกรูปนาม สิ่งใดที่ผู้คนได้สัมผัสในอายตนะทั้ง 6 ผลกระทบที่เกิดขึ้น เช่น ตากระทบรูป จะมีความรู้สึกเกิดขึ้นว่า รูปที่พบเห็นนั้นเป็นอย่างไร ภาษาทางศาสนาเรียกว่าเกิดจักขุวิญญาณ คือ ความรู้สึกเกิดขึ้นทางตา เวลาใช้หูฟังเสียงจะเป็นเสียงเพราะหรือไม่ เพราะการวินิจฉัยอย่างนี้เรียกว่า โสตวิญญาณความรู้สึกเกิดขึ้นทางหู สิ่งที่คุณได้พบเห็นสัมผัสทางใดทางหนึ่งนี่เองเป็นต้นเหตุแห่งความเชื่ออันเป็นสัญเจตนา จุดเบื้องต้นส่วนนามธรรม เมื่อได้รับการเพาะเชื้ออย่างนี้ ต่อมาเกิดการเสริมเติมแต่ง โดยอาศัยสิ่งแวดล้อมที่คนเราได้สัมผัสทุกวันเป็นเครื่องช่วยให้เจริญเติบโต และเมื่อใจคิด ความเชื่อรูปธรรมก็เกิดขึ้นเป็นรูปเป็นสัญลักษณ์ อย่างใดอย่างหนึ่งรวมความว่า ความเชื่อมี 2 ประการคือ

1. ความเชื่อที่เป็นนามธรรม
2. ความเชื่อที่เป็นรูปธรรม

(มณี พยอมยงค์, 2536: 66-67)

บุษกร สำโรงทอง ได้ให้ความหมายของความเชื่อ ในความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการถ่ายทอดดนตรีไทยภาคเหนือว่า

ความเชื่อหมายถึง ความเห็นพ้องอันเกิดมาจากความศรัทธาในสิ่งใดสิ่งหนึ่งของมนุษย์บรรพบุรุษในสังคมนั้นได้สืบทอดความเชื่อต่อมาจนถึงลูกหลาน โดยการถ่ายทอดความคิด ความรู้สึก และจินตนาการประกอบกับประสบการณ์ที่ปรากฏขึ้นกับตนหรือผู้อื่นจากรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นอีกรุ่นหนึ่ง เมื่อครั้งที่มนุษย์ยังไม่มีภาษาเขียนนั้น การถ่ายทอดความเชื่ออย่างป็นรูปธรรมทำได้เพียงการใช้ศิลปกรรมเป็นสื่อ เช่น การวาดภาพบนผนังถ้ำ การสลักหินหรือไม้ เพื่อบรรยายภาพสิ่งเหนือธรรมชาติที่พวกเขาเชื่อถือ

ภาพที่ปรากฏอาจเป็นเทพเจ้า ภูตผีปีศาจหรือภาพลัทธิที่มีจริงในโลก หรือที่มนุษย์จินตนาการขึ้นเอง เมื่อต่อมามนุษย์มีภาษาเขียน มนุษย์จึงใช้ภาษาเขียนในการบันทึกเรื่องราวและถ่ายทอดความเชื่อต่าง ๆ ไปยังอนุชนรุ่นต่อ ๆ ไป (บุษกร สำโรงทอง, 2549: 97)

พระเตียรวิทย์ อดตสนโต ได้กล่าวถึงความเชื่อ ในการศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของร่างทรงว่า

ความเชื่อเป็นสิ่งที่มนุษย์ค่อย ๆ เรียนรู้และทำความเข้าใจโลกที่เป็นมานานหลายพันปี และเชื่อว่ามีอำนาจลึกลับที่จะทำให้มนุษย์ได้รับผลดี ผลร้าย เมื่อมนุษย์กลัวอำนาจลึกลับนั้น ก็จะกระทำการต่าง ๆ เพื่อมิให้ถูกลงโทษและเพื่อให้อำนาจนั้นพึงพอใจ ต่อมาจึงมีพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อบูชาเช่นสรวงเทพเจ้า เพราะเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่เกิดขึ้นต้องมีผู้บันดาล (พระเตียรวิทย์ อดตสนโต (โอชาวัฒน์), 2549: 89)

จากคำกล่าวข้างต้นผู้วิจัยพบว่า ความเชื่อ มีจุดเริ่มต้นจากการสัมผัสทางใดทางหนึ่งของมนุษย์แล้วเกิดการปรุงแต่งในจิตใจด้วยความศรัทธาหรือความกลัวเกิดเป็นข้อปฏิบัติหรือพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือป้องกันภัยอันตรายจากอำนาจลึกลับที่มองไม่เห็น ที่เมื่อมนุษย์ในสังคมนั้น ๆ มีความคิดความเห็นพ้องไปในทิศทางเดียวกัน ก็ได้มีการส่งต่อคติความเชื่อ พิธีกรรมหรือข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่เป็นรูปธรรมเหล่านี้จากรุ่นสู่รุ่นผ่านการบอกเล่าหรือใช้ผลงานทางศิลปกรรมต่าง ๆ เป็นสื่อกลาง

2.1 ความเชื่อของชาวล้านนา

ความเชื่อของชาวล้านนามีมากมายหลายประการ โดยมากแล้วมักกล่าวถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งที่ไม่มองไม่เห็น และปรากฏการณ์ธรรมชาติต่าง ๆ ที่เชื่อว่าเป็นสิ่งที่ดลบันดาลจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์เบื้องบน ชาวล้านนามีความเชื่อเรื่องภพภูมิต่าง ๆ การเวียนว่ายตายเกิด รวมไปถึงความเชื่อเรื่องผลกระทบที่เกิดจากกรรมที่ตนได้กระทำในครั้งอดีตหรือปัจจุบัน ความเชื่อในเรื่องของการดูฤกษ์ยามต่าง ๆ ที่ใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตแต่ละวันเพื่อป้องกันภัยอันตรายที่เชื่อว่าจะเกิดขึ้น

ยุพิน เข้มมุกด์ กล่าวถึงเรื่องความเชื่อของชาวล้านนา ในหนังสือความเชื่อ พิธีกรรมสายใยวิถีชาวล้านนาว่า

ความเชื่อเป็นความคิดที่คนยอมรับและยึดถือ ทั้งนี้อาจเป็นที่ยอมรับของคนเฉพาะกลุ่มเกี่ยวกับสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่คนไม่สามารถควบคุมได้ดังที่กล่าวมาในตอนต้น ชาวล้านนาจึงมีความเชื่อว่ามีอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นสิ่งที่มีอำนาจที่สามารถช่วยขจัดเหตุร้ายหรือภัยพิบัติดลบันดาลให้สมปรารถนาได้ ขณะเดียวกันสิ่งศักดิ์สิทธิ์

สามารถทำให้เกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทั้งดีและร้ายได้ การอธิษฐาน หรือการทำพิธีกรรม ต่ออำนาจศักดิ์สิทธิ์จึงมีผลต่อความอยู่รอดปลอดภัยของชีวิต แต่ทั้งนี้ผู้กระทำต้องประกอบความดีจึงจะได้รับการช่วยเหลือ (ยุพิน เข้มมุกด์, 2554: 84)

วิถี พานิชพันธ์ กล่าวถึงความเชื่อเรื่องผีในหนังสือวิถีล้านนาว่า

การกราบไหว้บูชาวิงวอนขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติมาช่วย แก้ปัญหาหรือผ่อนคลายนานการณต่าง ๆ ให้ดีขึ้น ซึ่งตามด้วยการตอบแทนหรือสนองตอบโดยการเช่นไหว้บูชา เป็นลักษณะปกติของมนุษยชาติ เฉพาะอย่างยิ่งที่เป็น สังคมกสิกรรมแบบดั้งเดิม

การนับถือผีเป็นความเชื่อของคนพื้นเมืองที่มีมาก่อนการนับถือพุทธศาสนา ส่วนใหญ่เป็นการยึดมั่นในสิ่งที่คิดว่าดีหรือศักดิ์สิทธิ์ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นสบายใจให้แก่คนทั่วไป เมื่อสังคมคนพื้นเมืองขยายตัวและมีความเชื่อเรื่องผีซับซ้อนมากขึ้น จึงมีการจำแนกประเภทและการปฏิบัติต่อผีหลายรูปแบบ โดยทั่วไปผีของชาวล้านนาสามารถจำแนกออกเป็นสองแบบคือผีดีและผีร้าย (วิถี พานิชพันธ์, 2548: 16-17)

ผู้วิจัยพบว่าชาวล้านนามีพื้นฐานความเชื่อจากการนับถือผีและสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติมาก่อนการนับถือพระพุทธศาสนาที่เข้ามาในภายหลัง การนับถือผีของชาวล้านนาเกิดขึ้นจากความเกรงกลัวต่อสิ่งที่ไม่เห็นซึ่งเชื่อว่าอาจดลบันดาลให้เกิดได้ทั้งเรื่องดีและเรื่องไม่ดี ดังนั้นจึงต้องมีการกราบไหว้บูชาหรือมีพิธีกรรมเช่นไหว้ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความคลายกังวลต่อตนเองและเชื่อว่าผีหรืออำนาจลึกลับเหล่านั้นจะเกิดความพึงพอใจและดลบันดาลแต่สิ่งที่ดีให้แก่ตนเอง

ยุพิน เข้มมุกด์ ได้กล่าวประเภทของผีว่า

ความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพชนระดับเครือญาติได้ขยายขอบเขตกลายเป็นผีอารักษ์ ของหน่วงทางสังคมที่ใหญ่ขึ้น ผีบรรพชนของผู้ครองเมืองก็ได้รับการยกย่องเป็นอารักษ์เมือง หรือ “ผีเสื้อเมือง” ตำนานของล้านนาหลายฉบับได้มีความพยายามที่จะเชื่อมโยงที่มาของบรรพชนต้นตระกูลของผู้นำ นอกจากนี้ชาวล้านนายังรับรู้และถ่ายทอดต่อ ๆ กันมา เรื่องความเชื่อในอำนาจของผี ซึ่งทราบกันดีว่าผีนั้นมีทั้ง ผีดี ซึ่งเป็นที่พึ่งของคนในสังคม เช่น ผีบรรพบุรุษ ประกอบด้วย ผีปู่ย่า ผีมด ผีเม็ง ผีอารักษ์ (อารักษ์ คือวิญญาณที่ดูแลรักษาสถานที่นั้น) ผีหม้อหนึ่ง หรือผีย่าหม้อหนึ่ง และผีดั่งหรือผีนางดั่ง ผีนางกวัก ผีเรือน ผีเสื้อบ้าน ผีเสื้อวัด ผีเสื้อเมือง บางครั้งเรียกว่า ผีชนบ้าน ผีประจำหมู่บ้าน มีหน้าที่ดูแลชาวเมืองและดูแลสถานที่สำคัญในเมือง ผีผาย ผีขุนน้ำ ผีนา ผีเตาเสา ผีแกน (เทวดา) ผีเสื้อห้วย ผีเสื้อยักษ์ ผีเจ้านาย ที่สำคัญได้แก่ ผีเจ้าหลวงคำแดง ถือเป็นผีที่ใหญ่ว่าผีทุกผีในเชียงใหม่ แต่ผีที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในกลุ่มชาติพันธุ์ในล้านนาและรัฐฉาน ประเทศพม่า คือ “ผีเจ้าพ่อข้อมือเหล็ก” และเจ้าหมอกมุงเมือง

เป็นต้น ส่วนอีกประเภทหนึ่งคือ ผีร้าย ชาวล้านนาเชื่อว่าผีร้ายจะคอยทำร้ายทำให้คน
เสียชีวิตทั้งทางธรรมชาติและชีวิต ทำให้เจ็บป่วย เสียขวัญ หรือขวัญหาย สะดุ้งจนทำ
ให้ขวัญหนี ถ้าไม่ได้ประกอบพิธีกรรมเรียกขวัญ ส่งแถน พ่อเกิดแม่เกิด และอีก
หลากหลายวิธีการตามความเชื่อ ถ้าไม่ได้ประกอบพิธีกรรมอาจถึงแก่ความตายได้
(ยุพิน เข้มมุกด์, 2554: 47)

วิถี พานิชพันธ์ กล่าวถึงประเภทของผีว่า

ผีดี (spirits)

เป็นผีที่ต้องนับถือ ต้องเซ่นไหว้ หากละเลยปฏิบัติตามประเพณี ผีดีอาจจะ
กลายเป็นผีร้ายสร้างความเดือดร้อนแก่ชุมชนได้ ผีดีของชาวล้านนามีหลายระดับ แบ่ง
ตามความเชื่อหรือการให้ความนับถือของแต่ละชุมชนโดยทั่วไปสามารถจำแนกผีได้อีก
ดังนี้

1. ผีแถน เป็นผีที่มีฐานันดรสูงสุดเทียบเท่าเทพเจ้าไม่มีรูปร่างตัวตน เชื่อกัน
ว่าผีแถนเป็นผู้สร้างโลก เป็นผู้ประทานธรรมชาติและกุ่มชะตามนุษย์ บางโอกาส (ที่ไม่
สามารถกำหนดระยะเวลาได้) ผีแถนอาจมาเยี่ยมมนุษย์โลก หากมีเรื่องเดือดร้อนหรือ
เรื่องที่ไม่แก้ไขไม่ได้ ชาวล้านนามักจะพึ่งผีแถนเช่นด้านการรักษาโรค โดยที่ผู้ที่เดือดร้อนจะ
ทำ สะตวง ใส่อาหารคาวหวาน รูปเทียนดอกไม้บูชาไปบวงสรวงในการทำนาเมื่อขาด
แคลนน้ำหรือต้องการให้ฝนตกก็จะทำบั้งหรือบอไฟ จุดธูปไปร้องขอน้ำกับผีแถน

2. ผีปู่ย่า หรือผีบรรพบุรุษของครอบครัว หมายถึง ใครก็ได้ที่เมื่อมีชีวิตเคย
อยู่สร้างคุณประโยชน์แก่ลูกหลานจนเป็นที่นับถือ เมื่อตายไปแล้วจึงได้รับการยกย่องให้
เป็นผู้คุ้มครองดูแลลูกหลานในวงศ์ตระกูล ส่วนใหญ่เป็นบรรพบุรุษของฝ่ายหญิง บางครั้ง
ผีเรือนก็ถือว่าเป็นผีปู่ย่าได้ การกราบไหว้ต้องทำสม่ำเสมอทุกปีหรือทุกสามปี หากมีการ
ละเลยเชื่อกันว่าจะเกิดความอัปมงคลแก่ตนเองและญาติพี่น้อง พฤติกรรมเชิงชั่วสาวของ
เด็กหญิงก่อนแต่งงานจะนำไปสู่การผัดผี การขอขมาผีปู่ย่า เทวดาเรือนด้วยพิธีกรรม
มากมาย

สำหรับผีปู่ยานี้ยังจำแนกออกเป็นสองประเภทคือ

ผีมด แต่เดิม เป็นบรรพบุรุษของสามัญชนหรือไพร่ของชาวไทยวนหรือ
ล้านนาโดยทั่วไป

ผีเม็ง เดิมเป็นนักรบ นักปกครอง ที่สร้างคุณงามความดีให้แก่บ้านเมืองเชื่อ
ว่าส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชนที่มีเชื้อสายมอญหรือชาวไตจากรัฐฉาน

สันนิษฐานว่าความเชื่อเรื่องผีมดและผีเม็งนี้ชาวล้านนาได้สืบทอดมาจาก
วัฒนธรรมมอญ ด้วยยังคงเครื่องพิธีหลายอย่างตามแบบมอญ เช่นเครื่องดนตรีที่เป็นฆ้อง

วง การใช้กลองตะโพนสองหน้า ตลอดจนเครื่องแต่งกายแบบมอญและขั้นตอนการ
ประทับทรง การพ้อนรำในพิธีพ้องผี เพียงแต่ชาวล้านนาเชื้อสายไทลื้อให้ผีปู่ย่าด้วย
อาหารเท่านั้น ไม่นิยมพ้องผี

3. ผีอารักษ์ ผีเจ้านาย ผีเสื้อบ้าน มักเรียกสั้น ๆ ว่า เสื้อบ้าน เมื่อครั้งมีชีวิต
อาจเป็นใครก็ได้ ทั้งจากในตระกูลหรือนอกสายตระกูล แต่เป็นคนดีที่ได้รับการยกย่อง
จากสังคม อาจเคยเป็นวีรบุรุษหรือผู้นำ และเมื่อตายไปแล้วก็ได้รับการบูชาในฐานะผู้
ปกป้องชุมชนมีการเซ่นไหว้ด้วยพิธีกรรมคล้าย ๆ การไหว้ผีปู่ย่า งานส่วนรวมเช่นนี้ถือ
เป็นหน้าที่ของทุกคนในชุมชนที่ต้องช่วยเหลือกัน ทั้งนี้ ผีขุนน้ำ ผีตง ผีผาย ก็สามารถจัด
อยู่ในกลุ่มนี้ได้

4. เสื้อเมือง เป็นผีอารักษ์ที่ปกป้องบ้านเมือง ในอดีตเคยเป็นเจ้านายหรือ
เป็นกษัตริย์ มีขอบเขตการปกครองกว้างกว่าเสื้อบ้าน ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ของชุมชนที่
อาศัยตามลุ่มน้ำสายเดียวกัน เช่นเมืองฝาง เมืองฮอด เมืองเถิน ในอดีตการบวงสรวง
จำต้องให้เจ้าเมืองเป็นผู้นำประกอบพิธี เมื่อจะมีการบวงสรวงครั้งหนึ่งก็ต้องมีค่าใช้จ่าย
ซึ่งได้จากการเรียไรชาวบ้านหรือการเก็บภาษีเฉพาะกิจในปัจจุบันเมืองเชียงใหม่ยังมีพิธี
เลี้ยงเสื้อเมืองนี้อยู่ทุกปี เช่น พิธีบูชาเสาอินทขิล วัดเจดีย์หลวง หรือพิธีเลี้ยงดงหรือปู่
และย่าและ ไกล้วัดพระธาตุดอยคำ เป็นต้น

ผีร้าย (ghosts)

เป็นผีให้โทษในแบบต่าง ๆ จำแนกได้สองลักษณะคือ

1. ผีร้ายที่ตายผิดธรรมชาติ ตายไม่ดี เช่น ประสบอุบัติเหตุ หรือเป็นโรคร้าย
รักษาไม่หาย หรือเสียชีวิตก่อนวันอันสมควร พิธีศพของคนตายแบบนี้มักจะไม่ค่อย
พิธีพิถันนัก การเสียศพ¹มักจะกระทำอย่างเร่งด่วน เชื่อกันว่าวิญญาณของผีร้ายมักจะ
วนเวียนกลับมาทำร้ายคนในชุมชน ทั้งที่เป็นชุมชนเดิมของตนหรืออาจเป็นชุมชนอื่นก็ได้
การรบกวนในลักษณะของวิธีเข้าสิงร่างคนเป็นที่อ่อนแอสุขภาพไม่ดี แล้วร้องขออาหาร
หรือแสดงกิริยาก้าวร้าวอย่างที่เรียกว่า ผีเข้า จึงต้องมีพิธีขับไล่โดยหมอบ้านที่มี
คาถาอาคม ในปัจจุบันมักจะกล่าวว่าเป็นเรื่องของไสยศาสตร์ หากพบคนที่ผีเข้าแล้ววิธี
แก้มักจะพาไปให้พระรดน้ำมนต์ ผีผาย (พราย) และผีเงือก ที่อยู่ริมน้ำหรือคั่งน้ำ เชื่อกัน
ว่าชอบทำให้คนจมน้ำตาย ก็เป็นผีร้ายเช่นกัน

¹ ครุฑญาณ สองเมืองแก่น ได้อธิบายไว้ว่า การเสียศพหมายถึงการทำพิธีมาปนกิจหรือทางภาคเหนือจะเรียกว่าพิธีสังสาร (ญาณ
สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2559)

2. ผิดที่ลูกหลานปรนนิบัติดูแลไม่ดี ก็จะเปลี่ยนเป็นผีร้าย อาจจะเป็นเพราะไม่มีการเซ่นไหว้หรือเลี้ยงดูไม่พอทำให้หัวโหยจึงต้องหาอาหารกินเอง เป็นผลให้ชุมชนใกล้เคียงเดือดร้อน เรียกว่า ผีกะ หรือผีปอบ บ้างก็เรียก ผีกระสือ ผีร้ายแบบนี้ใช้วิธีสังหารคนเป็นที่อ่อนแอคนที่ใกล้จะตาย บางครั้งก็สังหารคนที่เพิ่งหายป่วยใหม่ ๆ มีพฤติกรรมผิดปกติต่างจากเจ้าของร่างเดิม เช่นกินอาหารมูมามาม ชอบกินของสดและคาวหรือกินอากม เมื่อถูกจับได้ หมอผีหรือพระสงฆ์ก็จะทำลายวิญญาณหรือไล่เข้าป่าไป ผีร้ายบางคนมีที่มาจากเสื้อเมืองที่พิโรธโกรธแค้น สร้างความวิตให้ชุมชนเช่นให้ทาลงหรือเป็นโรคระบาดทั้งหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงต้องเร่งหาวิธีป้องกันและขอขมา ผีร้ายที่เคยเป็นรุกขเทวดาอาจมีวิธีเฝ้าโทษได้ดีกว่า หากคนที่ประพฤติดุดและลบหลู่ผีป่าแก่ไขด้วยการนำสำหรับอาหารไปขอขมาโทษหรือแก้บน ผีป่ารุกขเทวดาก็จะให้อภัย (วิถี พานิชพันธ์, 2548: 17-23)

ผู้วิจัยพบว่าชาวล้านนามีการแบ่งชนิดของผีไว้มากมาย ซึ่ง ผี ของชาวล้านนาหมายถึงเทพผู้สร้างโลกหรือเทพที่สามารถดลบันดาลให้เกิดสิ่งต่าง ๆ เรียกว่า ผีแกน หรือดวงวิญญาณของผู้ที่ล่วงลับไปแล้วซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นผี 2 ประเภท คือ ผีดี หรือผีที่เป็นที่พึ่งของสังคม อันได้แก่วงศ์วิญญาณของบรรพบุรุษ ดวงวิญญาณที่คอยรักษาหมู่บ้านหรือสถานที่ต่าง ๆ ดวงวิญญาณของเจ้าเมืองผู้ครองนคร เป็นต้น และผีร้าย คือดวงวิญญาณที่จะคอยทำร้ายคนให้เสียสมดุล เช่น เกิดการเจ็บป่วยโดยจะต้องมีการประกอบพิธีแก้ไขเพื่อไม่ให้ผู้ที่เจ็บป่วยมีอันถึงแก่ชีวิต

จากการนับถือผีของชาวล้านนาทำให้ผีกลายเป็นที่พึ่งของสังคมในบางกรณีเมื่อเกิดความเดือดร้อนต่าง ๆ ที่ต้องอาศัยการดลบันดาลจากอำนาจเหนือธรรมชาติในการช่วยเหลือ เช่น การขอฝนเพื่อการทำไร่ทำนา หรือการรักษาโรคที่ไม่สามารถรักษาได้ด้วยภูมิปัญญาของตนเอง การบูชาผีถือเป็นเรื่องที่ส่วนรวมต้องกระทำเป็นประจำอยู่ไม่ขาดเนื่องจากมีความเชื่อว่าหากไม่ทำการบูชาหรือเซ่นไหว้แล้วอาจจะทำให้เกิดสิ่งไม่ดีขึ้นหรือทำให้ผีดีกลายเป็นผีร้ายมาทำร้ายชาวบ้าน ชาวล้านนาจึงได้กำหนดให้มีพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นการเซ่นไหว้บูชาผี เช่น การเลี้ยงผี การเซ่นไหว้ด้วยของคาวอาหารต่าง ๆ เป็นประจำ นอกจากนี้แล้วยังมีพิธีกรรมที่ไว้สำหรับแก้ไขอำนาจที่เกิดจากผีร้ายต่าง ๆ เช่นการปิดเป่าด้วยน้ำมันต์จากพระหรือหมอผีเมื่อถูกผีร้ายเข้าสิงร่าง หรือการนำอาหารมาเซ่นไหว้ขอขมาโทษกับผีที่โกรธแค้นต่าง ๆ

วิถี พานิชพันธ์ กล่าวถึงพุทธศาสนาของชาวล้านนาว่า

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่าชาวล้านนานับถือผีก็เพื่อต้องการที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวประเพณีเกี่ยวกับผีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นก็เนื่องมาจากจินตนาการและความกลัวว่าผีลงโทษ มีการกำหนดผีในรูปแบบต่าง ๆ ขึ้นเพื่อให้เป็นเครื่องในการสืบทอดจารีตประเพณีและสั่งสอนลูกหลานให้อยู่ในกรอบปฏิบัติของสังคม จนเมื่อมีการแพร่เข้ามาของ

พระพุทธศาสนาที่มีรูปแบบชัดเจนกว่า ชาวล้านนาจึงเริ่มผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมให้เข้ากับสิ่งใหม่ อาจกล่าวได้ว่าการเข้ามาของพระพุทธศาสนาทำให้วัฒนธรรมสายแม่เริ่มแปรเปลี่ยนไป ชาวล้านนามีโลกทัศน์กว้างขึ้น เริ่มให้ความสำคัญต่อผู้ชายนักปกครอง เจ้านาย พระสงฆ์ จนผู้ชายมีบทบาทมากขึ้นทางด้านความเชื่อและพิธีกรรม ในขณะที่บทบาทของผู้หญิงที่เกี่ยวข้องกับการนับถือผีก็ยังคงดำเนินอยู่ แต่นักปกครองส่วนใหญ่เป็นชายพยายามให้การนับถือผีลดน้อยลง โดยอ้างว่าเป็นความมงมง่าย พิธีกรรมทางผีหลายอย่างมีการแทรกเรื่องราวทางพุทธศาสนาเข้าไปเช่นพิธีเลี้ยงดงหรือปู่และย่าและ หรือพิธีกรรมใดที่ต้องการความศักดิ์สิทธิ์ก็พยายามให้พระสงฆ์เป็นผู้ประกอบพิธี ถึงอย่างไรก็ตามแม้ว่าการยึดมั่นของชาวล้านนาได้คลี่คลายและเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แต่ชาวล้านนาก็ยินดีต่อการเข้ามาของพุทธศาสนา ด้วยเห็นพ้องว่าเป็นสิ่งที่ดีที่นำยอมรับและปฏิบัติตาม มีการศึกษาพระธรรมคำสอน ปรัชญาศาสนาและปฏิบัติธรรมในระดับต่าง ๆ เกิดขึ้น

พุทธศาสนาในล้านนาตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบันส่วนใหญ่มีกลิ่นอายของความเชื่อพื้นเมืองปะปนอยู่มากดังปรากฏในพิธีกรรมต่าง ๆ ผู้ชายที่บวชเรียนแล้วที่เรียกว่า ขนาน หรือ หนาน มักเป็นผู้นำทางฝ่ายฆราวาสโดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีทางพุทธ ในเขตวัดผู้ชายจะมีบทบาทและอยู่ในปริมนทลสำคัญเสมอ ในขณะที่ผู้หญิงจะคอยห่างออกมาหรือเป็นส่วนประกอบที่ไม่ค่อยสำคัญมีบทบาทเพียงแต่เป็นผู้ให้การสนับสนุนหรือเป็นผู้รับรู้ว่าหน้าที่ของผู้ชายทุกวัยทุกระดับ งานศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ มักเกิดขึ้นในวัดเช่นกัน

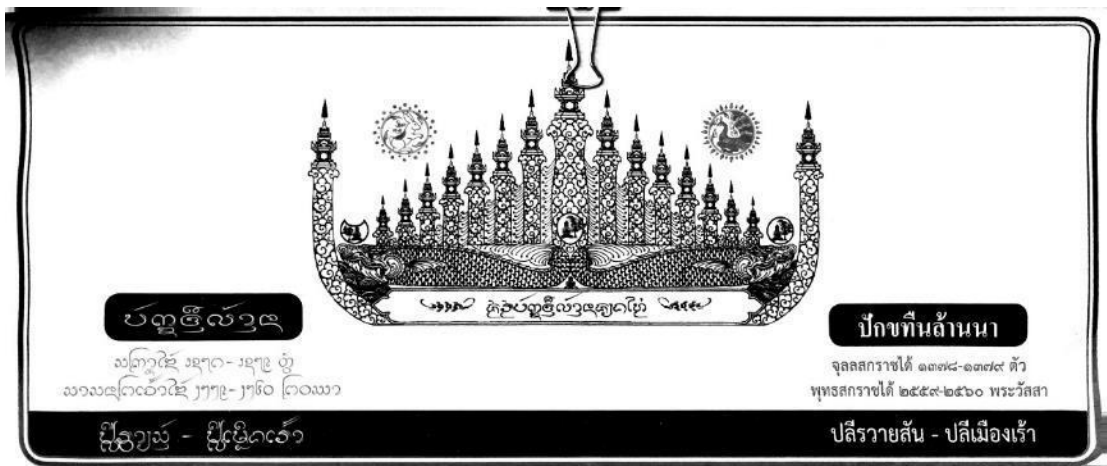
ถึงแม้ไม่เป็นไปตามพุทธปรัชญาอย่างเต็มที่ แต่พุทธศาสนาแบบพื้นเมืองก็ช่วยขัดเกลาและเสริมสร้างบุคลิกภาพของชาวล้านนาให้เป็นผู้มีความสุขุมนุ่มนวลไม่ผลีผลามโวยวาย อาฆาต โหดร้าย บุคลิกที่มีแต่ความอ่อนโยน การถ้อยทีถ้อยอาศัย กลายเป็นทรัพย์อันประเสริฐ เป็นมรดกตกทอดมาถึงชาวล้านนาปัจจุบัน

(วิถี พานิชพันธ์, 2548: 30-31)

จากพื้นฐานความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนาที่มีความเชื่อในเรื่องผีและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับผี เป็นเพียงความเชื่อที่สร้างขึ้นจากจินตนาการของชาวล้านนาที่ต้องการหลักในการยึดเหนี่ยวจิตใจให้เกิดความคลายกังวลในจิตใจหรือเป็นที่พึ่งทางใจในการแก้ปัญหาต่าง ๆ เมื่อพระพุทธศาสนาได้เข้ามามีอิทธิพลในการขัดเกลาจิตใจให้ชาวล้านนารู้จักการสร้างบุญกุศล มีหลักธรรมคำสอนที่ชัดเจนจนชาวล้านนาเกิดความเลื่อมใสและศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดความเจือจางของความเชื่อดั้งเดิมที่เกี่ยวกับผี โดยมีการกำหนดให้พระสงฆ์และผู้ที่ผ่านการบวชเรียนเป็น

ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินกิจกรรมในวัดต่าง ๆ การเข้ามาของพระพุทธศาสนาทำให้ชาวล้านนามีความสุขุมนุ่มนวล มีความอ่อนโยนถ้อยทีถ้อยอาศัย

ความเชื่อของชาวล้านนาอีกประการหนึ่งนั่นคือความเชื่อทางด้านโหราศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องของการดูฤกษ์ยามเพื่อที่จะประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมซึ่งชาวล้านนามีความเชื่อว่าการกระทำกิจกรรมใด ๆ ล้วนต้องกระทำให้ถูกฤกษ์ยามที่เหมาะสมโดยเชื่อว่าจะทำให้เกิดความสำเร็จและสามารถปัดเป่าภัยอันตรายจากสิ่งที่ไม่มองไม่เห็น ซึ่งความเชื่อในการดูฤกษ์ยามต่าง ๆ นี้ได้ถูกบันทึกลงในปฏิทินล้านนาของชาวล้านนาโดยจะระบุการนับวันในรูปแบบต่าง ๆ มีการบันทึกความหมายและข้อปฏิบัติ ต่าง ๆ ของในแต่ละวันลงในปฏิทิน

ภาพที่ 1 ปฏิทินล้านนา

ฝอยคำทนายแถมกระด้างวันในระบบวันหนไท

๑. วันกาบใจ	แม่วันคืนเย็บได้ ทื่อพรวันปลอด	๒๑. วันกาบสัน	ทื่อลือคองรักควายมี (พื้นรับ) หลายบ่้อย	๔๓. วันรวายสะง่า	ทื่อเลงครกเข้าได้เข้ามกมค่า
๒. วันดับเป่า	อย่าสาบคนอโหฬาร เอียวทานข้าว (ง่า) หนทาง	๒๒. วันดับเจ้า	ทื่อตัดผมฆ่าผู้ สาวหากผู้มหา	๔๔. วันเมืองมัต	ทื่อสาบแหตหน้าได้ (ปลา) เบนซื่อพอนามณี (ได้มาก)
๓. วันรวายอี	อย่าเอาเหล่าผู้ขื่น วันลูนเกิดเปบหนี่	๒๓. วันรวายเส็ด	อย่าปลุกควัว (พิซง่า) ยังสวน เย็บเสื่อใจ (มี) นบาก	๔๕. วันเป็กลิบ	ทื่อใส่เหล้า(เสียงสุว)คืนขุนรักที่อากามกนัก
๔. วันเมืองเหน้า	อย่าอ้อพรบท่าน เอียวคอกชี่ถูกปิ่น (ถูกคร)	๒๔. วันเมืองได้	ทื่ออ้อพรบท่าน ได้ทั้งข้างกับนาง	๔๖. วันกตเจ้า	ทื่อถ่ายทำงิงกาดได้มกพาเพื่อวิรพทาน
๕. วันเป็กลิ	ทื่อได้ทื่อหมากตามสาว แม่ (สาว) หากวางทื่อเปบลูก	๒๕. วันเป็กใจ	ทื่อใส่รักพากะย กลิ้ง(ยาสูบ) กุกสี	๔๗. วันกตเส็ด	อย่าพิ่นเชือกรักควาย เอียวเสียดตายเพียบกิด (กิงบ่ยา)
๖. วันกตไล่	อย่าล้างตาบเย็บกถ่า เอียวหากให้พินคนตี	๒๖. วันกตเป่า	อย่าได้สับค้ำเมือง(เงงจากผู้ตี)พักเสียบค้าย ท่านบู้	๔๘. วันวังได้	อย่าชวนกิงกมเหล้า เทียบเย็บคิตก
๗. วันกตสะง่า	อย่าขื่นน้ำเทียวมึง เอียวคอกค้ายเค็ดหน้า	๒๗. วันกตอี	ทื่อสานกาวโพค้ำได้ค้ำคตมขาน พอพา(ได้มาก)	๔๙. วันค้ำใจ	ทื่อได้ลือคองรักควาย (ออกลูก) เปนหลายตัวโยยหม่า
๘. วันร้วงเม็ด	อย่าถ่ายทำงิงกวาง พัดค้ายได้ขา	๒๘. วันร้วงหม่า	คี่เย็บสวนปลุกอ้อ(ยาสูบ) เย็บได้หากเปบคอกควงงาม	๕๐. วันก่าเป่า	อย่าชวนกิงทวมเรือ (ยกแปลงผักสวนครัว)
๙. วันค้ำสัน	ทื่อทื่อหมากตามสาว สาวนบากผู้	๒๙. วันค้ำสี	ทื่อจะทำเรือ(ยกแปลง)ลือคองสวนมีกักค คี่		เอียวเสียดหลนในท้อง
๑๐. วันก่าเจ้า	ทื่อหากวันลูกค้ำ เอียววันเช้า(ขิงข่า)แควนตี	๓๐. วันก่าไล่	อย่าเย็บกิงกันเขก(เงงงาม)เอียวโยได้ถูกเปบค้ำ	๕๑. วันกาบอี	ทื่อสานกาวโพค้ำคี่องค้ำหากพอนาน
๑๑. วันกาบเส็ด	อย่าวันสองทูก(พร้อมกัน) ทหลาย เอียวคอกค้ายปตี	๓๑. วันกาบสะง่า	ทื่อเสียบวันใส่บา ทื่อ	๕๒. วันดับเหน้า	ทื่อคี่เส็ดค้ำแห่ง(เอียว)ไปให้ทูกนางรักกับนาง (รักไม่เปบเลงแปลง)
๑๒. วันดับไล่	อย่าตัดผม (และ) ม่าขู้ สาวปู้บขมแล	๓๒. วันดับเม็ด	อย่าชวนกิงโพค้ำ เอียวทานข้าว(ง่า)เอาควัว	๕๓. วันรวายสี	ทื่อล้างครีเส็ด(เอียว)พจนระบบแบ๊
๑๓. วันรวายไล่	อย่าได้ขิมอันเอียวเทียง เอียวเสียดขิมพร้อมท้อง	๓๓. วันรวายสัน	ทื่อมองไม่เปบเลงเวียงแมบพจนระบบแบ๊	๕๔. วันเมืองไล่	อย่าชวนกิงรพท่าน เอียวคอกคูกกิ่น (ถูกทูก)
๑๔. วันเมืองเป่า	อย่าได้ขิมอันรพท่าน เอียวได้ค้ายเสียดจากกบตี	๓๔. วันเมืองง่า	ทื่ออ้อพรบท่านได้ทั้งข้างกับนาง	๕๕. วันเป็กสะง่า	อย่าล้างครีเส็ด เอียวคี่เสียดกับเท้าข่า(ง่า)
๑๕. วันเป็กอี	อย่าได้สานคอก ปูขชี่องคตคตแต่งเรียนนม)	๓๕. วันเป็กเส็ด	อย่าทื่อได้คตคน(แบ่งพัน) เอียวคอกคองพ่านข้าว(ง่า)	๕๖. วันกตเม็ด	ทื่อเอกรักควายคอกคอง เปนหลายตัวถูกหม่า
	เอียวโยได้รือนจ่าคตคตแต่งเรียนนม)	๓๖. วันกตได้	อย่าถ่ายทำงิงกวางพัดค้ายได้ขา	๕๗. วันกตสัน	ทื่อทื่อหมากตามสาวนบากผู้
๑๖. วันกตเหน้า	คี่พิ่น (ขุด) เรือไว้รพท่าน โพค้ำได้เสนค้ำ	๓๗. วันกตใจ	อย่าแปลงสวนปลุกอ้อเปบคตคตค้ำกับแล (คี่ทูกีพรบกรม)	๕๘. วันร้วงง่า	อย่าพอยค้ายง่า (เอียงคตจนได้ใส่คูก)
๑๗. วันกตสี	ทื่อมองไม่เปบเลงเวียง วิคควาย (มี) หลายคตคตคต	๓๘. วันร้วงเป่า	ทื่อเอกรักคนมาใช้สวน คตหลาย(ทะเลสาบ)รพหม่า	๕๙. วันดับเจ้า	อย่าชวนกิงโพค้ำ (ล้างขื่น) คี่คิ่ง (ก้อโพ) รัก
๑๘. วันวังไล่	อย่าถ่ายทำกรมตี (พิซิตคิต) เอียววันเรือคตคต	๓๙. วันกาบเป่า	อย่าทื่ออ้อมก่าน เอียวเสียด (ข้าวของ) เมียวพอยลูน		เอียวโยได้หม่มเอียด
	เอียวเสียดหากพจนแลลูกค้ำ	๔๐. วันกาบเหน้า	อย่าทื่ออ้อมก่าน เอียวเสียด (ข้าวของ) เมียวพอยลูน	๖๐. วันก่าได้	อย่าชี่องรักควายคอกคอง คี่ค้ำเจ้า ปตีสีแล
๑๙. วันดับสะง่า	พิ่นเชือกรักควาย เอียวคี่คตคตคตคต	๔๑. วันกาบสี	แปลอกรัง ย้อมสีพิ่น โขนแดงพ่านหากมชี่อง		
๒๐. วันก่าเม็ด	อย่าฝนพลาตเย็บกถ่า เอียวทานหากถ่า (ง่า) พินคต	๔๒. วันดับไล่	อย่าเอาเมี่ยงมาใหม่ได้ถูกหากคตคตคต		

ภาพที่ 2 วันในระบบวันหนไท

ฝอยคำทวายวันดีทั้ง ๕ วันอมริสสโชค และวันหัวเรียงหมอน	
วันนันทาดี	ดีสร้างบ้านแปลงเรือน วิหาร ศาลา ขุดสระหนองน้ำ ก่อคี่ดีหล่อคี่ดียังสารูปพระเจ้า ก่อเจดีย์ออกเที่ยวทางไพศำชายยกยอพระมหาเถรสังฆเจ้าพระสวามี ตั้งอุปราช อุตสาหิเชกเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินแล ตัดช่อแล ทูงไชย ตีนกแล
วันภัทราดี	ดีส่งสุภสารการทือคำเมือง กินแขกแต่งงาน ส่งตัวบ่าวสาว ด่าหัว ดีช่วยล้างชัสนีเครื่องจ้อลังการ (เครื่องประดับ) ย้ายที่อยู่ใหม่ ควิกแกะแลแต่มีรูป ตัดไม้มาสร้างบ้านแปลงเรือน เข้าอยู่หอเรือนใหม่ ใส่ช้อยสนาคักดี ตีนกแล
วันไชยาดี	ดีแปลงเครื่องข้า(ผ้า)อาวุธ ยอพลรบเล็ก ทือคำเมืองเสียงหมู่ทกแล้วพลหาญ แรกเรียนสวาสตรศิลป์ก่อสร้างเมืองใหม่ ชัดสีหอกดาบแลแปลงรั้วตีนกแล
วันลิตดาดี	ควรเยียรไรไสนา แปลงสวน ปลุกเค้าไม้ แปลงถนนหนทาง แปลงแก้วแหวนมิ่งมงคลตัดเสื่อใหม่ สูเข้าเอาชวัน ตัดผม ทาน้ำมัน น้ำหอม และเข้าเฝ้าเจ้านายตีนกแล
วันปุมณาดี	เพ็งดีเอาเข้าใหม่ใส่เยียร (หลอง) แปลงถงเป็งไถ่ข้าทาสยง(หญิง)ชาย นำคนไข้มาอยู่บ้านพระสังฆเจ้าเริ่มเรียน พระธัมม คัมภีร์ ก่อสร้างเวียงวัง ก่อเมกเมือง เพี้ยมสถาบรตราคักดีแรกเรียนคาถาอาคม การเยื้องนี้ ดีทั้งมวล
วันอมริสสโชค	เพ็งดีลงทูนคำชาย การเสียงโชค การติดต่อเจ้านายผู้ใหญ่ จักประสบความสำเร็จตามคำปรารถนาแล
วันหัวเรียงหมอน	เปนวันที่เพ็งดีจะทำพิธีกินแขกแต่งงานแล

ภาพที่ 3 วันอมริสสโชคและวันหัวเรียงหมอน

ฝอยคำทวายวันในระบบวันเก้ากอง	
วันเก้ากอง	ปองเอาของบ่ยาก ข้าช้อยหากแตมเรือน จักเห็นรอดชีวิต ตัดด้วยวันบ่หลังเสียมี่ ดีช้อยจ้วควายมาเลี้ยงเดือนขึ้นเที่ยงมูมาเดือนลงหาสั่งบ่ได้แต่นถ้อยไร จิบหาย ไพศำชายบั้นตีนเกล้าหากหายลง อย่าสั่งกินเข้าใหม่ เท่าดีเอาเข้าใส่เยียร
วันรองพื้น	ตายบั้นท่านข้า ปลุกเข้าแลไพศำชายดี ควรล้อมรั้วสวนตี้ยิ่ง ผู่อื่นนั้นบตีแล
วันพินดอก	ข้าที่ตงอกแตมเรือน สุขเสินด้วยการทุกสิ่ง อันยังเท่าดีแปลงเตาเงิน อย่าเอาคนมาเพิ่มข้าง คิดสร้างบ่เหมือนใจเสนา
วันพินตาย	เสียงจ้วควายคี่แพร พ้อมแม่ทือเงินคำ กะทำอันใดคี่ดีเท่าเดือนเกียง เดือนเจ็ด อย่ามีกับพอดิแล
วันสุพัก	บมีที่มักหลวงหลาย กะทำคุณกลายเปนโทษ อย่าทือเหล่าทำขุน มันมีคุณบ่ชอบ อย่าประกอบขุดดิน มันได้กินบ่กว้าง เท่าควรสร้างที่ ทำควนตีซาแล
วันรับได้	มีบ่ไรเงินคำ คำปากอย่าทุกเมื่อ เปนดีเพื่อเสียงของ อย่าปองคำต่างเมือง เปนชี่เรื่องประเสฎฐ อยู่ที่เกิดบ่หมั้นมักทกหนี กะทำการที่ นำที่บกดิกท่ง อย่าได้แต่งแปลงเรือน บตีแล
วันรับตาย	บ่จำเรินลัดต่งหลายได้ล่าง มีข้าช่างลิกหนี มีสหายตีบหมั้นชั้นเท่า บกรุณา เปนสมรมณ์ แลเยียร นาตี้ยิ่ง สัพพะทุกสิ่งบตี กะทำด้วยการคำช้อยอย่าอ้าง เท่าดีสร้างอย่าอย่า (เสนห์คุณไสย) กะทำการส่งเคราะห์เตาะอุบาทวกโหดิแล
วันชัวได้	ยอมจ้งไรเชิงชู้ อยู่บ้านแลไพศำเหมือนกัน เมียตนมักคดเสียว ดีกวาดเสียวสัพพะการ ที่ในเรือนทุกท่ง เท่าบตีแต่งชั้นใดเท่าแล
วันใส่เจ้า	แพคั้นเกล้าแลขุนนาย อนาคตรายท่งหลายมักมาก ไพศำหากพอประหมาด ดีปฏิบัติการผู้ใหญ่ รับสมบัติใหม่ยังดี เสียงจ้วควายคี่บรัาย ดีเอาแม่หม้ายเปนเมียดีแล
วันใสเสีย	แพ่ลูกเมียข้าช้อย สัตตโยหย่น้อยจ้วควาย ไพศำชายบ่กว้าง อย่าอ้างว่าแปลงเรือน ดีแปลงทั้นด้วยแม่หม้าย ยังบรัายพอกิน บศีทรวง สีสเกล้าพันโกฏู เปนนักบวชภาวานา เปนหมอยาควรสร้าง หล่างส่งเคราะห์เตาะนามตีแล
วันท่ายฟ้า	เปนข้าท้าวหนตี่ อย่าตีเหล็กเปนดาบ เยียรนาหยาบเสียดาย เสียงจ้วควายยังคี่คั้ง เข้าของช่างเอาทก คำทวงบตีล้า คำทวงน้ำเอ ยาจม เปนสมรมณ์แข่งตนยาก เพราะคำปากท่านนินทาเสนา
วันยี่เพียง	แม่มมีเมียเรียงแนบข้าง สาวหม่มอ้ามาหา ตีกะทำนาแลสวนไร เสียงจ้วควายใหม่ยังดี ของเก่าบมีแพร เยียรการแพรทูกอันสมบัติ ทั้นบไร ข้าช้อยใช้แตมเรือน จาค่า แลรบเล็กเขินตัวท่านแพ มีเท่าข้างคินแรง ไสบ่แฝงฝ่าได้ บอกว่าไว้ทูกอัน คั้นไผ่ยังบรูคี่ทืออตุ๊ๆ ทือ รุ้จักที่เปนคุณ ไพพายหน้าเทือะ

ภาพที่ 4 วันในระบบวันเก้ากอง

วันปรีสทา (วันเสียประจำเดือน)				
“ ต้องวันปรีสทา แปลงเรือนเคหาหลังคาบั้นหมอง สู้คูครองทือบ่าวสาวกันหม้อเข้าบั้นตา ”				
เดือน เกียง, ห้า, เก้า	ริ จันท์	เสีย อาทิจจ กับจันท์	เดือน สาม, เจ็ด, สิบเอ็ด	โสรี ครู เสีย เสาร์ กับ พระหัสปติ
เดือน ยี่, หก, สิบ	องคาร์	เสีย อังคาร์	เดือน สี่, แปด, สิบสอง	สุโช พุทธาเสีย สุกร กับพุธ

ภาพที่ 5 วันเสียประจำเดือน

เกณฑ์ในการพิจารณาวันแต่งงาน

๑. ต้องเป็นวันหัวเรื่องหมอนให้ดูคำทำนายวันประกอบ
 ๒. ต้องเป็นเดือนคู่โดยเฉพาะเดือน ยี่ , ๔ , ๖ , ๘ , ๑๐(ยกเว้นเดือน ๑๐ ช่วงเข้าพรรษา)
 ๓. ต้องไม่อยู่ในเทศกาลเข้าพรรษา
 ๔. ต้องไม่เป็นวันปรีศสหา (วันเสียประจำเดือน)
 ๕. ถ้าตรงกับวันภัทราติถี หรือวันเสาร์ยิ่งดี
 ๖. หลีกเลียงวันช่วงบ่าวสาวที่กำหนดด้วยเดือนทางจันทรคติกับลูกวันของวันในระบบพหุโต ดังนี้เดือน ยี่ วัน สี่ วัน ไล่ วัน สัน เดือน ๔ วัน สะง้า วัน เส็ด เดือน ๖ วัน ใจ้ วัน ใ้ เดือน ๘ วัน ยี่ วัน เหม้า และเดือน ๑๐ วัน สี่ วัน ไล่
 ๗. หลีกเลียงวันม้วยบ่าวสาวซึ่งตรงกับวันขึ้น ๑๑,๑๒ ค่ำ และวันแรม ๘ ค่ำของทุกเดือน
- หมายเหตุ “ในล้าंनाไทยนิยมแต่งงานกันในเดือนคู่ ไม่นิยมแต่งในเดือนคี่ และไม่นิยมแต่งงานในฤดูแล้งกลางพรรษา”

สิงษะ วรรมลย์

เกณฑ์ในการพิจารณาการมาปนกิจศพ

๑. ต้องไม่ตรงกับวันเก้ากอง
 ๒. ต้องไม่ตรงกับวันลิตดาติถี
 ๓. ต้องไม่ตรงกับวันศุกร์, วันพุธ, วันอังคาร, วันเกิดผู้ตาย (เฉพาะบางท้องที่)
 ๔. ต้องไม่ตรงกับวันสืลหลวง หรือ วันปรีศสหา (วันเสียประจำเดือน)
- (ไม่ค่อยยึดถือเคร่งครัดเท่าใด)
- หมายเหตุ หากมีความจำเป็นจริง ๆ ให้ยึดถือเฉพาะข้อที่ ๑ เป็นสำคัญ ส่วนข้อ ๒,๓,๔ มีการยึดถือบางท้องที่เท่านั้น

ภาพที่ 6 เกณฑ์ในการพิจารณาวันแต่งงานและวันมาปนกิจศพ

เกณฑ์ในการพิจารณาซื้อรถใหม่	เกณฑ์ในการพิจารณาขึ้นบ้านใหม่ เปิดร้านใหม่
<ol style="list-style-type: none"> ๑. ต้องไม่เป็นวันปรีศสหา (วันเสียประจำเดือน) ๒. หลีกเลียงวันอังคารเพราะเป็นวันแรง ๓. หลีกเลียงวันขึ้นและแรม ๘ ค่ำ (กาลกิมติคย้วยาน) ๔. ดุริภักษยามของแต่ละวันประกอบ ๕. ถ้าตรงกับวันลิตดาติถียิ่งดี ๖. ฟ้าตีแฉ่งเลข ๒,๔,๕,๖ 	<ol style="list-style-type: none"> ๑. ฟ้าตีแฉ่ง เลข ๒,๔,๕,๖ ๒. ต้องไม่เป็นวันปรีศสหา (วันเสียประจำเดือน) ๓. ต้องเป็นเดือนคู่ เดือน ยี่ ๔, ๖, ๘, ๑๐, ๑๒ ๔. ถ้าตรงกับวันภัทราติถีหรือวันเสาร์ยิ่งดี ๕. ดุริภักษยามและโยคของแต่ละวันประกอบ

ภาพที่ 7 เกณฑ์ในการพิจารณาซื้อรถใหม่และขึ้นบ้านใหม่ เปิดร้านใหม่

จากการศึกษาปฏิทินล้าंनाที่ระลึกในงานประเพณี 4 เป็ง สรงน้ำพระธาตุวัดคู่อำ และ ถวายทานโองกลอง ปี พ.ศ. 2559 พบว่าปฏิทินล้าंना หรือ “ปักขทินล้าंना” จะมีความแตกต่างจากปฏิทินไทยโดยทั่วไป มีการแบ่งการนับวันออกเป็นรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ การนับวันในระบบวันหนไทที่มีทั้งหมด 60 วัน แต่ละวันจะมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันออกไปโดยในแต่ละวันจะมีระบุข้อห้ามต่าง ๆ ซึ่งเชื่อว่าหากกระทำในวันดังกล่าวแล้วจะเกิดผลร้าย เช่น วันกตสะง้า อย่าขี่ม้าเที่ยวเมือง เอียวย ตกตายเปิดเผย เป็นต้น การนับวันในระบบวันเก้ากอง มีทั้งหมด 9 วัน โดยจะเรียกชื่อแตกต่างกันออกไป แต่ละวันจะมีข้อปฏิบัติและข้อห้ามเช่นเดียวกันกับวันหนไท เช่น วันรับได้ มีป้ไร้เงินค้ำ ค้ำปากออย่าทุกเมื่อ เปนตีเพื่อเลียงของ อย่างปองค้ำต่างเมือง เปนซีเรือ่งประเส็ฏฐ อยู่ที่เกิดบ่หมั้นมักกหนี่ กะทำการที่น้ำที่บกตีทุกแห่ง อย้าได้แต่งแปลงเรือน บตีแล เป็นต้น

นอกจากการนับวันในระบบต่าง ๆ แล้ว ปฏิทินล้านนายังได้ระบุฤกษ์หรือ “ริกษ์ 9 ตัว” ประกอบไปด้วยริกษ์ 9 วันแต่ละวันจะระบุฤกษ์สำหรับกระทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่นการออกรบ การทวงถามหนี้ การก่อสร้างบ้านเรือนอาคาร แตกต่างกันไปเช่นเดียวกับการนับวันในระบบต่าง ๆ มีการระบุวันอมริสสโชคทั้ง 5 วัน และวันหัวเรียงหมอน คล้ายกับการดูฤกษ์ต่าง ๆ ที่มีการระบุฤกษ์ที่เหมาะสมแก่การกระทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่นการแต่งงานก็ควรกระทำในวันที่ตรงกับวันหัวเรียงหมอน เป็นต้น

เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๙ ๖๓๗๕ ๖๓๗๖ ๖๓๗๗ ๖๓๗๘ ๖๓๗๙ ศกราชได้ ๑๓๗๘ ตัว ปฏิทิน	๖๓๖๖ วันอาทิตย์	๖๓๖๗ วันจันทร์	๖๓๖๘ วันอังคาร	๖๓๖๙ วันพุธ
	วันปรสทา (วันเสียประจำเดือน) เดือน ๘ คือวันศุกร์ และวันพุธ เดือน ๙ คือวันอาทิตย์ และวันจันทร์			เดือน ๘ ๓๑ ค่ำ มหัทโศก วันกาบิ วันวอพัน พิธีแต่งงาน ๓ ฤกษ์โยน
	เดือน ๙ ออก ค่ำ ๑ เพ็งจันทร์ ๕ วันบดะลา วันรับดาบ พิธีแต่งงาน ๔ ฤกษ์โยน	เดือน ๙ ออก ๒ ค่ำ เพ็งกรีก ๖ วันคดเมิด วันรับไว้ได้ พิธีแต่งงาน ๐ ฤกษ์โยน	เดือน ๙ ออก ๓ ค่ำ พืชชาตระวิง ๗ วันบดะลา วันรับเจ้า พิธีแต่งงาน ๕ ฤกษ์โยน	เดือน ๙ ออก ๔ ค่ำ ราชกรีก ๘ วันรับเจ้า วันเสีย พิธีแต่งงาน ๓ ฤกษ์โยน
	เดือน ๙ ออก ๕ ค่ำ โฉงจัน ๙ วันคดเมิด วันวอพัน พิธีแต่งงาน ๓ ฤกษ์โยน	เดือน ๙ ออก ๖ ค่ำ โฉงจัน ๑๐ วันบดะลา วันรับดาบ พิธีแต่งงาน ๔ ฤกษ์โยน	เดือน ๙ ออก ๗ ค่ำ เพ็งกรีก ๑๑ วันบดะลา วันรับเจ้า พิธีแต่งงาน ๕ ฤกษ์โยน	เดือน ๙ ออก ๘ ค่ำ เพ็งกรีก ๑๒ วันบดะลา วันรับดาบ พิธีแต่งงาน ๓ ฤกษ์โยน

ภาพที่ 8 ปฏิทินล้านนา

จากการสัมภาษณ์ครูญาณ สองเมืองแก่น พบว่า “วันเมง” หมายถึงวันทั้ง 7 วันได้แก่วันจันทร์ อังคาร พุธ พฤหัสบดี ศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ (ญาณ สองเมืองแก่น, **สัมภาษณ์**, 21 เมษายน 2559) จากภาพปฏิทินจะพบว่าวันเมงในแต่ละวันนี้จะระบุวันในระบบต่าง ๆ ไว้ด้วยกันในปฏิทิน เช่น วันพุธที่ 1 จะตรงกับวันกาบิในระบบวันหนไท ตรงกับวันรองพินในระบบวันแก้วกอง ตรงกับมหัทโศกริกษ์ เป็นต้น นอกจากการนับวันและการดูฤกษ์ยามต่าง ๆ แล้ว ภายในปฏิทินยังได้มีการระบุฤกษ์ในการพิจารณาเพื่อกระทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การแต่งงานจะต้องตรงกับวันหัวเรียงหมอน ต้องเป็นเดือนคู่ ยกเว้นเดือน 10 ต้องไม่ตรงกับเทศกาลเข้าพรรษา ต้องไม่เป็นวันเสียประจำเดือน (ในหนึ่งเดือนจะมีวันเสีย 1-2 วัน เช่น เดือนยี่จะมีวันเสียคือวันอังคาร) หากตรงกับวันเสาร์จะดี เป็นต้น

จากการศึกษาปฏิทินของชาวล้านนาผู้วิจัยพบว่าชาวล้านนามีความพิถีพิถันในการดูฤกษ์ยามเป็นอย่างมาก ด้วยความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ผี ดวงวิญญาณต่าง ๆ ทำให้ชาวล้านนามีความระมัดระวังในการทำกิจกรรมใด ๆ เช่นการปลูกบ้านสร้างเรือน เปิดร้านค้า แต่งงาน ซึ่งจะต้องมีการดูฤกษ์ยามและตรงกับวันที่เหมาะสมเฉพาะกับกิจกรรมนั้น ๆ นอกจากการดูฤกษ์ยามในการทำกิจกรรมต่าง ๆ แล้ว ยังพบว่าฤกษ์ยามและข้อปฏิบัติในวันต่าง ๆ ที่ระบุในปฏิทินล้านนามีไว้สำหรับเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยมีการกล่าวถึงข้อปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตทั่วไป เช่น การเดินทาง การตัดผม การปลูกพืชผัก การชวนตีมสุรา เป็นต้น ทั้งนี้อาจเป็นกุศโลบายในการ

ดำเนินชีวิตในแต่ละวันเพื่อให้ดำเนินชีวิตอย่างมีสติอยู่เสมอและมีความระมัดระวังและรอบคอบต่อภัยอันตรายที่อาจเกิดขึ้น

จากหนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดน่าน กล่าวถึง ศาสนาและความเชื่อของชาวจังหวัดน่านว่า

ชาวน่านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท พร้อมกับการนับถือผีในเมืองน่านมีการสร้างวัดกันอย่างมากมายวัดเก่าส่วนมากสร้างลักษณะผสมผสานระหว่างศิลปะแบบล้านนากับสุโขทัย เนื่องจากได้รับอิทธิพลสุโขทัยมาก ส่วนวัดที่อยู่ในเขตอำเภอต่าง ๆ จะมีลักษณะเหมือนกับวัดของลีสองปันนา ซึ่งบ่งบอกถึงการอพยพและเชื่อมโยงของเผ่าพันธุ์วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาแบบจารีตของชาวน่าน แต่โบราณนิยมให้ลูกบวชเณรตั้งแต่อายุน้อย พระสงฆ์มีบทบาททางสังคมสูง เป็นที่นับถือเช่นเดียวกับเจ้าเมืองผู้ครองนคร ความเชื่อทางศาสนาถูกใช้เป็นเครื่องมือทางสังคมเพื่อควบคุมประชาชน

อย่างไรก็ตาม ชาวน่านยังมีความเชื่อดั้งเดิมคือ การบูชาผี โดยเชื่อว่าธรรมชาติที่ไม่อาจควบคุมได้ถูกกำหนดโดยผี ซึ่งสามารถติดต่อผ่านคนทรงหรือผู้ประกอบพิธีกรรมก่อนการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจหรือสังคม

(สุรศักดิ์ ปาเฮ และคณะ, 2542: 151)

จากหนังสือเอกลักษณ์น่านได้กล่าวถึงความเชื่อและพิธีกรรมของชาวจังหวัดน่านว่า ชาวน่านมีความเชื่อเหมือนกับชาวล้านนาทั่วไปว่า “ในจักรวาลนี้มีโลกหนึ่งเรียกว่าโลกราวุ” และเชื่อในหลักอยู่ 3 ประการ

- ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา
- ความเชื่อทางไสยศาสตร์
- ความเชื่อทางโหราศาสตร์

ในความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของชาวน่านซึ่งมีพื้นฐานมาจากการนับถือผีหรือไสยศาสตร์อีกทั้งได้รับอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์จึงมีพิธีกรรมทางศาสนาประสมประสานกันอย่างแยกไม่ออก โดยมีหลักความเชื่อหลักดังนี้

- กฎแห่งกรรม ตามหลักพุทธธรรมว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว
- เชื่อในความไม่เที่ยง ตามหลักธรรมจักรกัปปวัตตสูตร
- เชื่อว่าชาติหน้ามีจริง
- เชื่อในอนิสงส์ผลบุญ การให้ทานทำบุญ เวทมนต์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์

นรก สวรรค์

ชาวบ้านเชื่อในเรื่องเวทย์มนต์คาถาสสูงมากในอดีตและปัจจุบัน การสืบทอดเรื่องเวทย์มนต์คาถาได้หายไปจากชีวิตปัจจุบันแล้ว แต่คงเหลืออยู่แค่จารึกในปี่สาของเชื้อสายผู้ประกอบพิธีทางศาสนา และพระสงฆ์บางส่วนเท่านั้นปาฏิหาริย์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ยังคงมีปรากฏให้เห็นสืบจนถึงปัจจุบันนี้มีการทำพิธีโดยการอัญเชิญเทวดาอารักษ์ตลอดจนวิญญาณเจ้าผู้ปกครองนคร ได้มีปรากฏการณ์อันเป็นนิมิตหลายประการเกิดขึ้น เช่น เกิดพระอาทิตย์ทรงกรดขณะประกอบพิธีแม้จะดำเนินในช่วงฤดูฝนที่มรสุมเข้า แต่ในช่วงประกอบพิธีไม่มีฝนตกมาเลย เหตุการณ์ดังกล่าวยิ่งตอกย้ำความศรัทธามากขึ้น

ความเชื่อทางโหราศาสตร์

วิถีชีวิตของชาวบ้านส่วนมากเชื่อโหราศาสตร์ในวรรณกรรมล้านนาตลอดจนถึงบันทึกพงศาวดารเมืองน่านใต้²กล่าวไว้หลายอย่าง ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามซึ่งอาศัยการคำนวณทิศทางของดวงดาวว่าจะมีผลต่อชีวิตมนุษย์ในเวลาที่จะทำการมงคลหรือจะออกเดินทาง ดังเช่นชาวเมืองน่านจะออกทำสงครามจะกำหนดฤกษ์ยามประชุมพล ณ บริเวณวัดมงคล และเคลื่อนทัพออกประตู่ชัย (บริเวณข้างวัดกู่คำปัจจุบัน โดยถือฤกษ์ยามที่พระสงฆ์เป็นผู้กำหนด) (ชาติรี เจริญศิริ และคณะ, 2549: 83-84)

จากข้อมูลข้างต้นผู้วิจัยพบว่าความเชื่อของคนจังหวัดน่านมีความคล้ายคลึงกับความเชื่อของชาวล้านนาที่มีการเชื่อว่าผีเป็นผู้บันดาลให้เกิดปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติต่าง ๆ และมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน ซึ่งชาวจังหวัดน่านมีพื้นฐานทางความเชื่อเช่นเดียวกับชาวล้านนาทั้ง 3 ประการคือ

1. พระพุทธศาสนา เป็นความเชื่อในเรื่องของกฎแห่งกรรมของชาวพุทธทั่วไปเชื่อเรื่องนรกและสวรรค์ ภพภูมิ การทำบุญกุศล การนิยมให้ลูกหลานของตนเองบวชเณรตั้งแต่อายุยังน้อย มีการให้ความเคารพนับถือพระสงฆ์และมีการสร้างวัดไว้มากมาย
2. ไสยศาสตร์ มีความเชื่อเกี่ยวกับเวทย์มนต์คาถาที่มีมาแต่โบราณซึ่งได้จางหายไปในปัจจุบัน มีเพียงแต่การนับถือผีและพิธีกรรมบางอย่างเช่น การอัญเชิญเทวดาอารักษ์ต่าง ๆ บางครั้งได้เกิดปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติต่าง ๆ ทำให้ผู้คนยังคงมีความศรัทธาในเรื่องไสยศาสตร์อยู่ในปัจจุบัน
3. โหราศาสตร์ เป็นความเชื่อที่มีมาแต่โบราณและได้จารึกไว้ในวรรณกรรมล้านนาและพงศาวดารเมืองน่านใต้ เป็นความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม โชคชะตา ความฝัน ซึ่งคำนวณจากทิศทางของ

² อาจารย์สมเจตน์ วิมลเกษม ได้อธิบายไว้ว่า เมืองน่านใต้เป็นหนึ่งในอาณาเขตเมืองน่านที่ถูกแบ่งไว้ในสมัยพญาการเมืองซึ่งในปัจจุบันคืออาณาบริเวณตั้งแต่อำเภอเมืองน่านไปจรดกับอำเภอเวียงสาและไปจรดกับอำเภอเชียงคำซึ่งเป็นพื้นที่ในจังหวัดพะเยาในปัจจุบัน (สมเจตน์ วิมลเกษม, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2559)

ดวงดาว ดังนั้นการกระทำสิ่งใด ๆ ของชาวจังหวัดน่านจะต้องมีการดูฤกษ์ยามที่ดีเพื่อให้เกิดความสำเร็จในการกระทำสิ่งนั้น ๆ เช่น การเดินทาง การออกรบ เป็นต้น โดยมีโหรหรือพระสงฆ์เป็นผู้ทำนาย

นอกจากพื้นฐานความเชื่อกับ 3 ประการของชาวจังหวัดน่านแล้ว ผู้วิจัยยังพบว่าชาวจังหวัดน่านยังมีความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อบูชาหรือขอขมาสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งที่มองไม่เห็น เพื่อนำความเป็นสิริมงคลและปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายออกจากตนเอง

จากหนังสือเล่มเดียวกันนี้ได้กล่าวถึงพิธีกรรมที่สำคัญของชาวจังหวัดน่านดังนี้

การบูชาเทียน คนน่านพื้นบ้านมีความฝังใจเชื่อการบูชาเทียนเพื่อให้เกิดความสวัสดิมีโชคลาภ โดยมักจะนิยมบูชาเทียนเพื่อลดเคราะห์ หลีกเคราะห์ บูชาโชคลาภ โดยเอาขี้ผึ้งพร้อมไส้สียวย เลื่อผ้า วัน เดือน ปีเกิด อายุ ไปหาปู่อาจารย์หรือพระสงฆ์ เพื่อนำเทียนจุดธูปบูชา ขอหลีกหนีจากเคราะห์และบังเกิดโชคลาภและสิริมงคลกับตนเอง

การรดน้ำ คนเมืองน่านเชื่อว่าคราวใด เมื่อเกิดความทุกข์ใจในด้านจิตใจ ทรัพย์สิน เสียเงินเสียทองมีเรื่องราวเดือดร้อน ก็ถือว่าเป็นเคราะห์หามยามร้ายจะต้องหาวิธีล้างมลทินหรือความไม่ดีออกจากตัวเอง เช่น ประสพเคราะห์กรรม เจ็บป่วยหรือเป็นคดีความ ต้องทำบุญสะเดาะเคราะห์ โดยการรดน้ำ คือ การอาบน้ำมนต์จากพระ หรืออาจารย์ที่มีภูมิด้านวิทยาคมสูง โดยมีขันน้ำและไปประกอบทำพิธีรดน้ำมนต์ เพื่อความสบายใจหรือรอดพ้นจากวิกฤตการณ์ที่เลวร้ายให้ชีวิตราบรื่นอยู่ดีมีสุข

บวงสรวงบูชาสังเวย

พิธีกรรมความเชื่อในสิ่งที่เป็นมงคลโบราณประเพณีของเมืองน่าน ดังเห็นได้จากตำนานพื้นเมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด จังหวัดน่าน ได้กล่าวเกี่ยวกับการไหว้เครื่องแกมอารักษ์ของเมืองได้อย่างชัดเจน โดยกล่าวถึงการเคารพนับถือเทพดาอารักษ์ที่รักษาในเขตโขงเมืองน่าน และได้นำมาเป็นประเพณียึดถือสืบต่อกันมาจนปัจจุบัน สำหรับคำว่าบวงสรวงจะใช้ในคราวที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีเฉพาะเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินหรือพระมหากษัตริย์เท่านั้น ส่วนพื้นบ้านน่านจะใช้คำว่าบูชาสังเวย คือการเช่นไหว้สักการะและถวายโภชนาควาหวานแก่เทพดาอารักษ์และดวงวิญญาณของเจ้าผู้ครองนครน่านและวิญญาณของบรรพบุรุษที่ได้สร้างบ้านแปลงเมืองที่มีพระคุณอย่างคุณูปการ หากจะมีพิธีงานที่สำคัญทำแต่ในสมัยโบราณคือ การจะประกอบพิธีรดสรงมูรธาภิเศก เจ้าผู้ครองเมืองน่าน หรืองานถือน้ำพิพัฒน์สัตยา งานยกปลุกสร้างแปงวัดเจดีย์ธาตุและสิ่งสำคัญของบ้านเมือง จะต้องมีการทำพิธีบูชาสังเวยพร้อมพิธีขึ้นท้าวตั้งส้อยด้วยพร้อมกันทั้ง 2 พิธี อันเป็นของควบคู่กันมา และยังมีพิธีกรรมอย่างอื่นที่นำมาประกอบ

เข้ากันเช่น พิธีสะเดาะเคราะห์ พิธีสวดถอนเพื่อรื้อหรือสร้างทำขึ้นใหม่ บูรณะให้ตั้งงาม แข็งแรงทนทาน เพื่อเป็นการขออนุญาตบรรพบุรุษและเพื่อเคารพขอลั้มมาคารวะกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้เฝ้ารักษาขงวัตถุหรือโบราณสถานนั้น ๆ

พิธีบูชาสังเวชนียะ เริ่มแต่กล่าวคำโยสินนิลโณ ฯ แล้วชุมนุมเทวดา นมัสการพระรัตนตรัย แล้วกล่าวอัญเชิญเทพเทวดาอารักษ์ และบอกถึงการจัดการจัดงานโดยมีใครเป็นประธาน และขอน้อมถวายเครื่องบูชา เช่น ดอกไม้ เทียน น้ำอบ น้ำหอม พร้อมด้วยโภชนาคาวหวาน พร้อมเครื่องเคียงบูชาตามแบบเมืองน่าน พร้อมขอให้พ้นจากภัยทั้งหลาย พยาธิทั้งหลายและอุบัติเหตุเภทภัย และขอให้สำเร็จตั้งใจจะกระทำและขออารักษ์และผีบ้านผีเมืองต่าง ๆ อำนวยพรให้ผู้คนและผู้กระทำจงมีความสุขความเจริญ แล้วสุดท้ายก็ขอคารวะด้วยดอกไม้ ธูปเทียน น้ำสุกัณโธทะกะ เพื่อขอขมาที่ได้ล่วงเกินกาย วาจา ใจ ตามที่ได้ตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม การบูชาสังเวชนียะเมืองน่านมักนิยมพูดทรัพย์ของบวงสรวงสังเวชนียะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่น หมู (เรียกสุ่มย้ม) ไก่ (เรียก ยองแย้ง) เหล้า (เรียก น้ำจ้อย) นอกจากนั้น ของใช้เกือบทุกอย่างแบบพื้นบ้าน เช่น เชิงเทียน แจกกันจะใช้ก้านดอกปอกเทียน และหมากพลูก็ใช้ให้ถูกรับตามตำราตลอดจนสิ่งต่าง ๆ แก่แต่ค่ากล่าวหรือคำบูชาก็มีแบบของเมืองน่าน ไม่มีการใช้แบบบ้านเมืองที่อื่น นับเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของเมือง

น่านซึ่งเดิมมีนามว่า เทพบุรีสะหรีศรีสวดีนครราชไชยนันทบุรี

ชืด

ชืด เป็นความเชื่อที่ได้ถูกบอกต่อและยึดถือกันมา ว่าบุคคลผู้ใดมีจิตใจประกอบด้วย โลภะ โทสะ โมหะ ประมาณอยู่จักไม่ผู้มิจำเริญ มักประสบแต่ภัยอันตรายเคราะห์กรรม อุบาทว์โรคาพยาธิ หากความสุขความเจริญมิได้เป็นเพียงแต่แน่นอน ลักษณะของผู้ที่ถูกชืดนั้น วิชาอากรรมบ้านเมือง หอ เรือน คนหญิงชายหรือนักบวชเจ้าผู้ใดอยู่ไม่ผู้มิจำเริญ มีแต่เจ็บได้อุบาทว์พยาธิโรคา ไม่มีเวลาได้อยู่เป็นสุขผู้หนึ่งหายผู้หนึ่งเป็น ผลัดเปลี่ยนกันไปมาไม่รู้จักสิ้นสุด ไม่เป็นอันทำมาหากิน คำขาก็มีแต่ขาดทุนสาเหตุคือ ถ้าหาสาเหตุไม่พบควรหาทางแก้ไขเรื่องถูก “ชืด” นี้เสียก่อนเถิด วิธีการแก้ไขนั้นควรปรึกษาหาหรือครูบาอาจารย์น้อยหนาน ผู้ฉลาดรู้ในเรื่องนี้โดยขอให้ท่านช่วยจัดการแก้ไขให้ด้วยพิธีการ “ส่งชืด” เมื่อกระทำพิธีถอนชืดแล้ว สิ่งใดที่ควรรื้อถอนก็ให้ถอนออกนิมนต์พระสงฆ์ 4 รูปมาสวดถอน (ชาติเรี เจริญศิริ และคณะ, 2549: 86-99)

จากข้อความข้างต้นผู้วิจัยพบว่าความเชื่อในพิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ของชาวจังหวัดน่านกระทำขึ้นเพื่อป้องกันภัยอันตรายจากสิ่งที่มองไม่เห็น เนื่องจากชาวจังหวัดน่านมีความเชื่อว่าเป็นทุก ๆ แห่งนั้นล้วนมีความอาถรรพ์หรือสิ่งที่มองไม่เห็นสถิตอยู่ การกระทำสิ่งต่าง ๆ ต่อวัด บ้าน เมือง หรือ

กระทั่งบุคคล จะต้องมียกปฏิบัติ ข้อห้ามหรือ “ซีด” และพิธีกรรมมารองรับเพื่อบอกกล่าวและขอขมา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายออกไปให้เกิดความเป็นมงคลแก่ตนและสังคม ซึ่งชาวจังหวัดน่านมีความ พิถีพิถันในการประกอบพิธีต่าง ๆ เห็นได้จากเครื่องบูชาที่นำมาใช้มากมายหลายชนิดโดยแต่ละชนิดก็ มีข้อกำหนดในการนำมาใช้แตกต่างกันออกไป

2.2 ความเชื่อเกี่ยวกับกลองปฐจา

กลองปฐจามีความเกี่ยวข้องและมีบทบาทในสังคมของชาวจังหวัดน่านมาช้านานตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน เช่น การตีเพื่อเรียกประชุม การบอกเหตุที่เกิดขึ้นกับบ้าน วัด หรือเมือง การตีกลองเพื่อบอกเวลาหรือเรียกว่าการตีกลองย่ำค่ำ รวมไปถึงการตีกลองที่เกี่ยวข้องกับศาสนกิจ เช่น การตีเพื่อบอกวันสำคัญทางศาสนาแก่ชาวบ้าน การตีเพื่อเป็นสัญญาณบอกเวลาที่พระสงฆ์จะเริ่มเทศนาพระธรรมคำสอน หรือที่เรียกว่า “ธรรมขึ้น” และในงานเทศกาลสำคัญทางศาสนาต่าง ๆ เป็นต้น

จากหนังสือกลองปฐจาเมืองน่าน เสียงสวรรค์แห่งนันทบุรี ได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องกลองปฐจาในนิทานชาดกเรื่องพระพุทธเสนากะหรือนางสิบสองไว้ว่า

ยักษที่ออกกินคนทุก ๆ 7 วัน เดือดร้อนถึงพระอินทร์ พระพรหมและเทวดา จึงส่งพระพุทธเสนากะลงมาเกิดที่เมืองปัวเพื่อมาช่วยปราบยักษ (เมืองหลวงพระบาง) พระพุทธเสนากะจึงจับยักษขังไว้ในถ้ำ และใช้แผ่นศิลาปิดปากถ้ำไม่ให้ยักษออกมา ทั้งนี้ พระพุทธเสนากะบอกว่าตราบใดพระพุทธศาสนายังมีคนนับถือมั่นคงอยู่ พญายักษไม่สามารถออกจากถ้ำได้ พญายักษกล่าวกับพระพุทธเสนากะว่า จะรู้ได้อย่างไรว่าพระพุทธศาสนายังตั้งมั่นคงอยู่ พระพุทธเสนากะตอบว่า หากพญายักษยังคงได้ยินเสียงตีกลองเป็นสัญญาณโดยเจ็ดวันให้ตี 1 ครั้ง เพื่อเป็นอาณัติสัญญาณให้พญายักษรู้ว่าพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้ายังคงดำรง (คมสันต์ ชันทะสอน และคณะ, 2556: 4-5)

พระปลัดขวัญชัย สิริวิมลพาน เจ้าอาวาสวัดกู่คำ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ได้กล่าวถึง ความเชื่อเกี่ยวกับกลองปฐจาว่า

โบราณเค้าจะมีความเชื่อว่ายักษจะถูกสาปไว้ในเขา หากไม่มีเสียงกลองทุก 7 วันยักษก็จะออกมา เปรียบได้ก็คือถ้าไม่มีเสียงกลองก็ไม่มีการทำบุญ บ้านไหนไม่มีเสียงกลองก็ถือว่าบ้านนั้นขาดคุณธรรม จริยธรรม ก็ว่าได้ ยักษนี้ก็เปรียบได้กับการทำชั่ว ทำบาปนี้แหละ เพราะหากคนไม่รู้จักทำบุญทำกุศลแล้วความชั่วเหล่านี้ก็จะออกมาครอบงำเรา กลองนี้ก็จะห้ามผู้หญิงตีแล้วก็หากไม่มีเหตุอันควรเค้าจะไม่ตีกัน เพราะถ้า

หากดีแล้วก็จะหมายความว่าไม่มีเหตุไม่ปกติเกิดขึ้นกับวัด (พระปลัดขวัญชัย สิริวัฒนโน, สัมภาษณ์, 23 มกราคม 2559)

ภาพที่ 9 พระปลัดขวัญชัย สิริวัฒนโน และผู้วิจัย ณ วัดกุฎำ อำเภอมือง จังหวัดน่าน

สีกัสิทธิ์ พลสันติกุล กล่าวถึงกลองปฐจาเมืองน่าน ในหนังสือดนตรีล้านนา สล่าเครื่องตีว่า
 กลองบูชา (กลองปฐจา) เป็นกลองของคนเมืองน่าน ที่ใช้ตีเป็นพุทธบูชา ซึ่งเป็นกลองประจำวัดและอยู่คู่กับพุทธศาสนาในเมืองน่านและถิ่นล้านนามาช้านานทั้งนี้ เป็นกลองที่มีความสำคัญในระดับหมู่บ้านและระดับเมืองเพราะเป็นกลองที่บอกสัญญาณต่าง ๆ อาทิ บอกเหตุเข้าศึกเข้าโจมตีเมือง น้ำท่วม ไฟไหม้ เรียกประชุม บอกเวลา บอกเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในวัด หรือบอกเหตุในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น ขณะเดียวกันในอดีตกลองชนิดนี้ยังมีบทบาทต่อสังคมไม่จำเป็นต้องใช้กับพุทธศาสนา เท่านั้นยังคงใช้เป็นสัญญาณบอกให้คนในชุมชนได้รับรู้ อาทิ หากอยู่ในช่วงศึกสงครามได้ยินเสียงกลองรัวเร็วเป็นสัญญาณว่าอาจเกิดเหตุไฟไหม้ที่วัดในหมู่บ้านหรือในเมืองโจรปล้นบ้านหรือเมือง หากอยู่ในช่วงฤดูฝนก็เป็นสัญญาณบอกเหตุน้ำท่วม เป็นต้น (ธิติพล กันตีวงศ์ และคณะ, 2557: 89)

ภัทรระ คมขำ ได้กล่าวถึง ความเชื่อเรื่องกลองปฐจา ใน การประพันธ์เพลงช้าเรื่องปฐจา นครน่านว่า

การตีกลองปฐจา เพื่อจิตศรัทธามั่นในพระพุทธศาสนา ตีกลอง ช้อง ฉาบ เพื่อประโคมให้ชาวบ้าน ที่เป็นพุทธศาสนิกชนได้สดับรับรู้ถึงวาระแห่งวันธรรมสวนะ เพื่อ

เตรียมตัวให้ครบ ภาย วาจา ใจ ถึงพร้อม เตรียมของเพื่อใส่บาตรพระภิกษุสงฆ์ ถือศีล ฟังเทศน์ฟังธรรม เป็นสัญญาณเสียงแห่งความสุข และปลื้มปิติเมื่อได้ยินเสียงกลองปูจา ของชาวน่าน (ภัทระ คมขำ, 2557: 126)

พระธรรมธรรพนัส ทิพเมธี เจ้าอาวาสวัดน้ำลัด อำเภอกงเพียง จังหวัดน่าน กล่าวถึงความ เชื่อเกี่ยวกับกลองปูจาว่า

กลองเป็นของศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจ เวลาเราตีกลองจะเห็นได้ว่าคนมารวมตัวกัน มีครั้งหนึ่งตอนนั้นเจ้าอาวาสท่านมรณภาพตอนตีหนึ่งแต่เราไม่ได้บอกใครจนตอนเช้ามีด ตีสี่ ผู้ใหญ่บ้านก็มาตีกลองลูกเดียวบอกเหตุชาวบ้านที่กำลังชาวข้าวบางคนก็ถือหม้อมา ด้วย บางคนก็ถือตะหลิวเพราะกำลังมัดข้าวอยู่ คนแก่บางคนก็เดินมาตัวลั่นไปหมดด้วยความตกใจ นี่คืออำนาจของกลอง เพราะการตีกลองหน้าเดียวแบบนี้เป็นการบอก เหตุร้าย ไม่เชื่อโยมลองไปตีกลองหน้าเดียวดูสิชาวบ้านมาถามแน่ ๆ ถ้าเราตีแบบสะบัด ชัยคนก็จะรู้ว่ามีการทำบุญผ้าป่า หรือตีบูชาก็จะรู้ว่าเป็นวันพระ ข้อห้ามคือการขนย้าย กลอง ตอนนั้นอาตมายังเป็นเณรอยู่ที่ท่านเจ้าอาวาสก็ให้คนมาขนย้ายกลองแต่ไม่ได้เอา ข้าวตอกดอกไม้มาทำพิธีก็เกิดฟ้าผ่าเกิดขึ้น (พระธรรมธรรพนัส ทิพเมธี, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2559)

พระอธิการศรารุช สุขวฒโน เจ้าอาวาสวัดสวนหอม อำเภอมือเมือง จังหวัดน่าน ได้กล่าวถึง ความเชื่อเกี่ยวกับกลองปูจาว่า

เค้าจะมีความเชื่อว่าไม้ที่เอามาใช้ต้องเป็นต้นเดียวกันแต่สมัยนี้ไม่มันหายาก ขึ้นนะ แล้วก็หนังก็ต้องเป็นเพศเดียวกันถ้าตัวผู้ก็ตัวผู้ทั้งชุดถ้าตัวเมียก็ต้องตัวเมียทั้งชุด ถ้าเจ้าอาวาสมรณะก็จะตีกลองหน้าเดียวบอกเหตุแล้วก็เอาไม้หรือมีดแทงหน้ากลองให้ ขาดไปเลย เป็นการทดสอบความสามารถของเจ้าอาวาสใหม่ว่าจะมีกำลังสามารถนำ ศรัทธาญาติโยมห่มกลองขึ้นมาใหม่ได้หรือไม่ถ้าไม่มีความสามารถที่จะขึ้นกลองใหม่ได้ก็ คงจะไม่สามารถดูแลวัดได้ เป็นการวัดภาวะการเป็นผู้นำด้วย คนที่จะตีกลองก็จะเป็น พระเณรในวัด รองลงมาก็จะเป็นหนานเป็นน้อยคือคนที่ผ่านการบวชเรียนมาแล้วก็มี เยาวชนที่สนใจมาฝึกกลอง สมัยก่อนที่ยังมีผู้เฒ่าผู้แก่อาศัยอยู่ในบริเวณวัดเวลามีใคร มาตีกลองโดยไม่มีสาเหตุก็จะถูกตำหนิเอาเพราะการตีกลองหน้าเดียวเป็นการตีเพื่อบอก เหตุร้ายเช่นเจ้าอาวาสมรณภาพ เค้าก็จะไม่ให้เราตีเล่นโดยไม่มีสาเหตุ เมื่อก่อนเวลาจะ ซ้อมตีกลองปูจาจะต้องใช้ก้านธูปในการซ้อมเพื่อให้เสียงที่ออกมาเบาที่สุดจะได้ไม่มีใคร ได้ยิน แต่เดี๋ยวนี้ผู้เฒ่าผู้แก่ที่รู้เรื่องกลองก็จะไม่ค่อยมีแล้ว

(พระอธิการศรารุช สุขวฒโน, สัมภาษณ์, 11 ธันวาคม 2558)

ครูญาณ สองเมืองแก่น ได้กล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับกลองปูजाว่า

กลองปูजाเป็นของสูงที่อยู่คู่วัดวาอาราม เราจะไม่เคลื่อนย้ายกลองหรือ หอกกลองหากไม่มีความจำเป็น หากต้องย้ายเราจะไม่ยกผ่านหน้าประตูโบสถ์วิหาร เด็ดขาดเพราะเชื่อว่าจะทำให้วัดต้องอาเพศ ส่วนหนังกลองที่นำมาซึ่งหน้ากลองหากเป็น หนังจากวัวตัวผู้ก็ให้ใช้ตัวผู้ทั้งหมดทั้งชุดหากเป็นหนังวัวตัวเมียก็ให้ใช้ตัวเมียทั้งชุดห้าม นำวัวต่างเพศมาใช้ในกลองชุดเดียวเพราะเชื่อว่าเด็กสาวในหมู่บ้านนั้น ๆ จะลำล่อน เวลาหุ้มกลองก็จะต้องผลัดเปลี่ยนเวรกันเฝ้าไม่ให้มีหนอนแมลงมากินหน้ากลองเพราะ หากกลองเน่าเสียแล้วจะเสียฤกษ์ต้องรื้อหนังและสลักทิ้งแล้วทำใหม่ทั้งหมด ไม้ที่ นำมาใช้ชุดกลองก็นิยมนำไม้จากต้นเดียวกันโดยเอาส่วนโคนมาทำเป็นกลองแม่และส่วน อื่น ๆ มาทำเป็นลูกตี³ จะต้องมีการดูฤกษ์ยามที่เป็นมงคลเหมาะแก่การหุ้มกลองเราจึง จะทำพิธีบอกกล่าวพระแม่ธรณีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วหุ้มกลองได้ ส่วนภายในตัวกลองเรา ก็ใส่หัวใจกลองลงมนต์คาถาเมตตามหานิยมไว้ภายใน เพื่อให้เสียงของกลองเป็นที่ ไพเราะมีเสน่ห์ชักชวนให้ชาวบ้านพากันมาทำบุญ เมื่อเจ้าอาวาสท่านมรณภาพก็จะมี การตีกลองหน้าเดียวและแหงหน้ากลองให้ขาด จากนั้นจึงหุ้มเสียใหม่เป็นการวัด ความสามารถของเจ้าอาวาสใหม่ในการระดมทุนทรัพย์เพื่อหุ้มกลองใหม่ เป็นการบ่งบอก ว่าเจ้าอาวาสจะสามารถดูแลวัดต่อไปได้ (ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 23 มีนาคม 2559)

ภาพที่ 10 กลองปูजाที่ถูกแหงให้ขาดเนื่องจากเจ้าอาวาสมรณภาพ ณ วัดแสงดาว อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน

³ กลองปูจาขนาดเล็กทั้ง 3 ลูก

ผู้วิจัยพบว่ากลองปฐาแสดงให้เห็นถึงความเชื่อของชาวจังหวัดน่านอันประกอบไปด้วยความเชื่อในเรื่องพระพุทธศาสนา ไสยศาสตร์ และโหราศาสตร์ กลอง ปฐาเป็นกลองที่ชาวจังหวัดน่านเชื่อว่ามีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ในการดึงดูดใจศรัทธาจากเสียงที่กังวานออกไปไกลจึงได้มีการถือเอาเสียงกลองเป็นอาณัติสัญญาณในการบอกสิ่งต่าง ๆ ให้ชาวบ้านรับรู้ ใช้ตีบอกเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่นน้ำท่วมไฟไหม้หรือเกิดศึกสงคราม ชาวจังหวัดน่านในอดีตตีกลองปฐาเพื่อเป็นอาณัติสัญญาณให้ชาวบ้านเตรียมพร้อมสำหรับการออกมาทำบุญที่วัด ชาวจังหวัดน่านเชื่อว่ากลองปฐาถือเป็นของสูงโดยกำหนดให้มีคติความเชื่อและข้อปฏิบัติต่าง ๆ ดังนี้

1. ห้ามเคลื่อนย้ายกลองปฐาผ่านหน้าประตูโบสถ์วิหาร เพราะจะทำให้เกิดอาเพศ
2. ห้ามใช้หนังวัวคนละเพศมาซึ่งหน้ากลองปฐาชุดเดียวกัน เพราะเชื่อว่าเด็กสาวในหมู่บ้านนั้นจะมัวเมาทางกามารมณ์
3. ไม้ที่นำมาชุดกลองควรเป็นไม้ต้นเดียวกัน
4. ก่อนการหุ้มกลองจะต้องมีการดูฤกษ์วันเวลาที่เหมาะสมเรียกว่า “วันหุ้มกลอง”
5. ก่อนการหุ้มกลองจะต้องทำพิธีบอกกล่าวพระแม่ธรณีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์
6. การบรรจุคาถาเมตตามหานิยมไว้ภายในหัวใจกลองเพื่อให้เสียงกลองปฐามีเสน่ห์อำนาจ ดลใจให้พุทธศาสนิกชนมาทำบุญในวันพระ
7. เมื่อเจ้าอาวาสมรณภาพจะมีการตีกลองหน้าเดียวเพื่อเป็นอาณัติสัญญาณแล้วใช้มัดแทงหน้ากลองให้ขาด เมื่อมีการแต่งตั้งเจ้าอาวาสใหม่จึงจะทำพิธีหุ้มกลองใหม่อีกครั้ง เป็นการวัดความสามารถเจ้าอาวาสใหม่ว่าจะสามารถจัดหาทุนสำหรับการหุ้มกลองใหม่ได้หรือไม่
8. ห้ามตีกลองโดยไม่มีเหตุอันควร
9. เสียงกลองปฐาเป็นเสียงที่มีอำนาจ
10. หากต้องการฝึกซ้อมให้ใช้ก้านธูปในการตีกลองเพื่อไม่ให้เกิดเสียงดัง
11. การหุ้มกลองจะต้องไม่ให้หนังเกิดการเน่าเสียเพราะจะเป็นการเสียฤกษ์
12. ห้ามสตรีตีกลองปฐา

2.3 พิธีกรรมเกี่ยวกับกลองปฐา

หลักความเชื่อพื้นฐานต่าง ๆ ของมนุษย์ทำให้มนุษย์กำหนดข้อปฏิบัติหรือพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อใช้สำหรับสื่อสารกับสิ่งที่มองไม่เห็นหรืออำนาจเหนือธรรมชาติต่าง ๆ เช่น ผี พระแม่ธรณี วิญญาณผู้ล่วงลับ เทพเจ้า และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ที่เชื่อว่ามีอำนาจสามารถดลบันดาลให้เกิดสิ่งเหนือธรรมชาติขึ้น อีกทั้งยังเป็นการสร้างหลักยึดเหนี่ยวจิตใจเพื่อให้เกิดความคลายกังวลในเรื่องต่าง ๆ อาจ

เป็นด้วยวิธีการเสริมดวงชะตา สะเดาะเคราะห์ หรือขอพรให้เกิดความสำเร็จในการประกอบกิจกรรมใด ๆ ในขณะนั้น

พิมุติ รุจิรากุล ให้ความหมายของพิธีกรรม ในประเพณีและพิธีกรรม 4 ภาคของไทยว่า
 พิธีกรรม คือ การกระทำที่คนเราสมมติขึ้น เป็นขั้นตอน ฟังปฏิบัติต่อความเชื่อ ทางศาสนาของตนเอง มีระเบียบวิธี เพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจ และมีกำลังที่จะดำเนินชีวิตต่อไป เช่น พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา มีพุทธบริษัทเป็นผู้ร่วมประกอบพิธีโดยแฝงปรัชญาธรรมไว้เป็นหลักการของพิธีกรรมนั้นด้วย โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้คนเข้าใจหลักธรรมโดยไม่รู้ตัว ดังจะเห็นได้จากพิธีการทำบุญงานศพ ก็จะมีหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ตลอดเวลา จึงก่อให้เกิดเป็น “พิธีกรรม” ทางศาสนาด้วยความเชื่อและความศรัทธา (พิมุติ รุจิรากุล, 2554: 8)

บุษกร สำโรงทอง กล่าวถึงที่มาของพิธีกรรม ในความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการถ่ายทอดดนตรีไทยภาคเหนือว่า

ในสมัยโบราณ มนุษย์สร้างที่อยู่เพื่อป้องกันภัยธรรมชาติ และเนื่องจากธรรมชาติเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถควบคุมได้ การบูชาธรรมชาติเช่น ลม น้ำ ไฟ ต้นไม้ ท้องฟ้า ต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นเครื่องแสดงว่ามนุษย์ต้องการความอยู่รอดจึงเกิดการปฏิบัติการเอาใจธรรมชาติ โดยการบูชาและยึดถือว่าธรรมชาติคือเทพเจ้าที่คุ้มครองมวลมนุษย์ทั้งหลาย พิธีกรรม คือ การกระทำที่มนุษย์ปฏิบัติอย่างมีขั้นตอนเพื่อตอบสนองความเชื่อของคนในสังคมอย่างเป็นรูปธรรมจึงเกิดขึ้นจากความเชื่อนั้น (บุษกร สำโรงทอง, 2549: 100)

ผู้วิจัยพบว่ามนุษย์พยายามติดต่อและสื่อสารกับเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่ามีอำนาจสามารถดลบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้เกิดขึ้น วิธีที่มนุษย์เลือกใช้ใช้นั้นคือการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งมนุษย์ได้จินตนาการข้อปฏิบัติต่าง ๆ ขึ้น โดยมุ่งหวังความพึงพอใจจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองเชื่อว่ามีอยู่จริงหรืออ้างว่าสามารถสัมผัสได้ ในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ จึงได้มีพิธีกรรมเช่นไหว้หรือบูชาด้วยอาหารหรือเครื่องบูชาต่าง ๆ เพื่อขอพรหรือให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยดลบันดาลความสำเร็จ ปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายที่อาจเข้ามาขัดขวางการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ

2.3.1 ความเชื่อเกี่ยวกับการไหว้ครู

ชาวล้านนามีความเชื่อในเรื่องของเทพเจ้าแห่งศิลปวิทยาเช่นเดียวกับดนตรีไทยภาคกลาง มีการจัดพิธีไหว้ครูขึ้นเป็นประจำทุกปีเพื่อบูชาครูเทพและแสดงความกตัญญูต่อครูผู้สั่งสอนใน

ศิลปะแขนงต่าง ๆ ของตนเอง ซึ่งการไหว้ครูของชาวล้านนาจะไม่จัดรวมกัน โดยจะแบ่งออกเป็นศิลปะแขนงต่าง ๆ แยกต่างวาระกันออกไป

ยุทธพร นาคสุข ได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องเทพเจ้าและครูด้านศิลปวิทยาของคนล้านนาว่า คนล้านนารวมถึงคนเมืองน่านให้ความเคารพนับถือครูบาอาจารย์มาแต่โบราณ ถือว่าครูมีพระคุณเทียบเท่ากับพ่อและแม่ ลูกศิษย์จึงเรียกครูของตนว่า “พ่อครู” หรือ “แม่ครู” อีกทั้งยังให้ความสำคัญกับครูเป็นอย่างมากดังมีสำนวนว่า “จีพริกยังมีครู จีปู่ยังมีลา” ซึ่งเปรียบเปรยว่า แม้แต่เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่างการจีพริกจีปู่ ก็ยังต้องมีครูเป็นผู้คอยชี้แนะสั่งสอน ด้วยเหตุนี้ คนล้านนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งศิลปินและช่างแขนงต่าง ๆ จึงต้องจัดให้มีพิธีไหว้ครูขึ้นทุกปี เช่น ไหว้ครูขอ ครูตาบ ครูเซิง ครูดนตรี ครูสล่า (ช่าง) ฯลฯ เพื่อแสดงความกตัญญูทวดต่อครูบาอาจารย์ที่ได้สั่งสอนตนมา

การไหว้ครูในยุคแรก ๆ คงจะกระทำเพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูทวดต่อครูผู้สั่งสอนตนสืบมารุ่นต่อรุ่น แต่เมื่อนานเข้า ยากที่จะสืบหาปฐมบรมครูได้ จึงยกย่องให้เทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองนับถือ เป็นปฐมบรมครูแทน เช่น คติความเชื่อของไทยภาคกลางที่นับถือพระสุรัสวดี พระพิฆเนศ พระพิราพ ฯลฯ เป็นเทพเจ้าแห่งศิลปวิทยา เป็นต้น (ยุทธพร นาคสุข, 2550: 12)

พิชิต ชัยเสรี ได้กล่าวถึงความคิดเรื่องผู้สร้างศิลปะไว้ในหนังสือพุทธธรรมในดนตรีไทยว่า บทเพลงทั้งหลายของดนตรีไทยนั้น มีน้อยเพลงที่ทราบนามผู้แต่ง แต่ส่วนมากนั้นไม่อาจระบุชื่อคีตกวีผู้สร้างสรรค์ได้ จะเป็นด้วยวัฒนธรรมไทยไม่ชอบการอวดตัวหรือไม่นิยมการประกาศเอกัตตานุภาพที่สุดจะอธิบาย ความจริงที่ปรากฏก็คือ ไม่รู้จะหันหน้าไปสรรเสริญผู้ใดเมื่อซาบซึ่งอรรถรสทางดนตรีของเพลงเยี่ยม ๆ ทั้งปวง จุดนี้ทำให้ผู้เขียนพอใจจะอธิบายปรากฏการณ์ที่นักดนตรีไทยเชิฐรูปนิมิตของพระคเณศขึ้นประดิษฐานบนที่บูชาร่วมกับรูปนิมิตของเทพสังคีตองค์อื่น ๆ ว่าเป็นไปในกระสวนความคิดอุปมานิตที่คนเช่นเดียวกัน ก็พระคเณศนั้นมีคติความเชื่อว่าเป็นเทพแห่งศิลปวิทยาการ จึงเหมาะจะเป็นสัญลักษณ์แทนผู้สร้างศิลปะทั้งหลายที่มีได้เปิดเผยนาม การไหว้พระคเณศจึงเป็นความนอบน้อมต่อท่านผู้นิรมานเหล่านี้ มิใช่การไหว้บุตรแห่งพระคิวงผู้เสียเคียร ดังที่มีผู้เข้าใจเชิงหยันว่า ดนตรีไทยเป็นกากเดนความเชื่อของเทวดาแขกแต่อย่างใด (พิชิต ชัยเสรี, 2544: 40)

จากคำกล่าวข้างต้นผู้วิจัยพบว่าความเชื่อเรื่องครูเทพของดนตรีไทยภาคกลาง เกิดจากความซาบซึ้งในศิลปะใด ๆ แล้วเกิดความต้องการที่จะสรรเสริญหรือกราบไหว้บูชา แต่ไม่สามารถหาผู้ที่เป็นเจ้าของผลงานหรือผู้ที่เหมาะสมจะรับมอบการสรรเสริญเหล่านั้นได้ จึงได้ถือเอาองค์เทพเป็น

สัญลักษณ์แทนครูบาอาจารย์ที่ได้สร้างสรรค์ผลงานนั้น ๆ ขึ้นเช่นเดียวกับชาวล้านนาที่ไม่สามารถสืบทอดประเพณีของตนได้จึงยกเอาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือเป็นสิ่งแทนประเพณีเพื่อกราบไหว้บูชา

การไหว้ครู ถือเป็นพิธีกรรมที่ศิลปวิทยาแขนงต่าง ๆ ได้กำหนดให้จัดขึ้นเป็นประจำเป็นงานไหว้ครูประจำปีจัดขึ้นเพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อองค์เทพต่าง ๆ ที่เป็นเสมือนตัวแทนแห่งประเพณีที่ได้สั่งสมและถ่ายทอดความรู้ในศิลปวิทยาต่าง ๆ มาสู่ปัจจุบันเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแต่ตนเอง

มนตรี ตราโมท กล่าวถึงการไหว้ครูดนตรีไทย ใน หนังสือครุมนตรี ตราโมทกับการไหว้ครูดนตรีไทยว่า

การไหว้ครูนั้นไทยเรามักจะปฏิบัติกันทุกอย่าง ไม่ว่าจะประกอบกิจกรรมกันอย่างไรคนไทยเรา มั่นในความกตัญญูต่เวทีต่อบุพการีเป็นนิสัย โดยเฉพาะครูบาอาจารย์ไม่ว่าวิชาใดเรามักจะเคารพบูชาระลึกถึงคุณานุคุณ ถ้ามีโอกาสที่จะตอบแทนบุญคุณได้ก็มักจะกระทำเสมอการกระทำที่เป็นการสนองพระคุณนั้น อาจกระทำได้ต่าง ๆ ตามฐานะและโอกาส อาจช่วยเหลือด้วยเงินทอง ช่วยเหลือทำการงานหรือปฏิบัติหากครูได้สิ้นชีพไปแล้วก็ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้หรือเซตชูเกียรติคุณในสิ่งที่ครูได้กระทำไว้ให้แพร่หลายเป็นต้น ที่กล่าวมานี้เป็นกตเวทิตุณที่ศิษย์กระทำด้วยความกตัญญูในวิชาทั่วไป แต่โดยเฉพาะวิชาที่เป็นศิลป์ การกระทำกตเวทิตุณยังแผ่ออกไปถึงเทพเจ้าที่วิชานั้นถือว่าเป็นครูบาอาจารย์และเป็นผู้ที่อุปการะคุณต่อวิชานั้นด้วย เพราะฉะนั้นศิษย์ที่เรียนวิชาศิลป์จึงยังมีกตเวทิตุณอีกอย่างหนึ่งที่เรียกกันว่า “ไหว้ครู” พิธีไหว้ครูนี้ ศิลปะประเภทหนึ่งก็มีพิธีการไปอย่างหนึ่งแตกต่างกันไปตามลักษณะศิลปวิทยาการ นั้น ๆ (มนตรี ตราโมท, 2545: 1)

สุมิตร เทพวงษ์ กล่าวถึงการไหว้ครูของศิลปินโขนละครกับดนตรีปี่พาทย์ ในหนังสือการไหว้ครู สำหรับการแสดงของไทยว่า

ประเพณีการไหว้ครูของพวกศิลปินโขนละครและดนตรีปี่พาทย์ เป็นการแสดงถึงการเคารพกราบไหว้ครูบาอาจารย์แห่งศิลปะประเภทนี้ ซึ่งเป็นผู้สั่งสอนและให้การฝึกหัดอบรมช่วยให้ศิษย์มีครูและมีความประพฤติดี สมควรเข้าอยู่ในสังคมของมนุษย์ที่เจริญได้ คนเราเมื่อเกิดมาก็มีสภาพอะไรไม่ผิดกับสัตว์ ถ้าเอาไปทิ้งไว้ในป่าและสามารถมีชีวิตรอดอยู่ได้ ก็คงมีความเป็นไปเยี่ยงสัตว์ป่ามากกว่าเยี่ยงคน แต่ที่ไม่เป็นเช่นนั้นก็เพราะคนเราเกิดมาแล้วอยู่กับคน ขึ้นต้นก็ได้รับการเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนจากบิดามารดา ขึ้นต่อมาก็เข้ารับการอบรมสั่งสอนจากครูบาอาจารย์ การไหว้ครูจึงเป็นกิจวัตรที่ศิษย์ทุกคนพึงกระทำ แต่การไหว้ครูของพวกศิลปินย่อมมีพิธีเป็นพิเศษ นอกจากไหว้ครู

แล้ว พวกศิลปินทางโขนละครและดนตรีปี่พาทย์ ยังมี “พิธีครอบ” อีกอย่างหนึ่งด้วย แต่ นิยมเรียกเป็นที่รู้จักในหมู่ศิลปินว่า “ไหว้ครู” (สุมิตร เทพวงษ์, 2548: 1-2)

มนตรี ตราโมท กล่าวถึงการทำให้พิธีครอบในหนังสือครุมนตรี ตราโมทกับการไหว้ครูดนตรีไทยว่า

คำว่าครอบนี้มีได้หมายความว่านำวัตถุอย่างหนึ่งมาครอบเหมือนอย่างเอาฝาชีมาครอบอาหารกันแมลงวัน ครอบ ในที่นี้หมายถึงการประสิทธิประสาทวิทยาการหรืออนุมัติให้เริ่มเรียนวิชาในชั้นนั้น ๆ ได้ วิธีการครอบย่อมแล้วแต่กรณีของศิลปิน ซึ่งอาจไม่เหมือนกัน ส่วนในศิลปะดนตรีไทยจะถือว่าปี่พาทย์เป็นหลักสำคัญของดนตรีทั้งหลาย จึงครอบด้วยเครื่องดนตรีในวงปี่พาทย์

การครอบของการเรียนปี่พาทย์นั้น มีขั้นตอนเป็นลำดับไป เหมือนการเรียนวิชาสามัญเป็นประถม มัธยม และอุดม

1. ชั้นแรกทีเดียวนั้นเป็นการครอบอย่างย่อ ผู้เรียนนำดอกไม้ธูปเทียน และเงินกำลามาบอบให้แก่ครูด้วยคารวะ แล้วครูก็จับมือศิษย์ผู้นั้นให้ตีฆ้องวงใหญ่ ขึ้นต้นเพลงสาธการสามครั้ง ก็เป็นอันเสร็จพิธี ถือว่าศิษย์ผู้นั้นเป็นอันเริ่มเรียนปี่พาทย์ต่อไปได้ โดยต่อเพลงสาธการต่อไปจากผู้หนึ่งผู้ใดก็ได้จนจบ แล้วก็เรียนเพลงในชุดโหมโรงเย็น ซึ่งยกเว้นเพลงตระไว้เพลงหนึ่ง และเรียนเพลงอื่น ๆ ต่อไปตามแต่ครูจะเห็นสมควร

2. การครอบอันดับที่สอง ก็คือเมื่อศิษย์เรียนเพลงโหมโรงเย็นจบแล้ว และเริ่มเรียนเพลงตระโหมโรง ซึ่งได้เว้นไว้เมื่อเรียนชั้นแรก โดยครูจะจับมือให้ตีฆ้องวงใหญ่ ขึ้นต้นเพลงตระ 3 ครั้ง

3. ครอบอันดับสาม เป็นการเริ่มเรียนเพลงโหมโรงกลางวัน ซึ่งครูก็จะจับมือให้ตีเพลงกระบองกัน

4. อันดับที่สูง เริ่มเรียนการบรรเลงหน้าพาทย์ชั้นสูง ในชั้นนี้ ครูมักจะจับมือให้ตีเพลงบาทสุณี

5. อันดับที่สูง เมื่อเริ่มเรียนเพลงองค์พระพิราพ ซึ่งถือว่าเป็นเพลงสูงสุด (มนตรี ตราโมท, 2545: 4-5)

ผู้วิจัยพบว่าการเรียนรู้วิชาแขนงใด ๆ ย่อมเกิดขึ้นด้วยการถ่ายทอดจากผู้เป็นครูสู่ลูกศิษย์ ซึ่งครูนี้ถือได้ว่าเป็นผู้บรมสั่งสอนในลำดับที่สองต่อกับบิดาและมารดา ด้วยความซาบซึ้งในพระคุณต่าง ๆ ของครูทำให้เกิดการแสดงออกถึงความกตัญญูของศิษย์ด้วยการทดแทนบุญคุณจากการปฏิบัติช่วยเหลือต่าง ๆ รวมไปถึงการจัดประเพณีการไหว้ครูเพื่อเป็นการกราบไหว้บูชาคุณครูผู้ประสิทธิประสาทวิชา รวมถึงการบูชาครูบาอาจารย์ที่ถือให้เป็นเทพแห่งศิลปวิทยาเหล่านั้น

พิธีการครอบครุเป็นหนึ่งในประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติกันมาช้านาน มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงความนอบน้อมขออนุญาตเข้าถึงในศิลปวิทยาแขนงต่าง ๆ ดังเช่นการครอบครุของดนตรีไทยที่จะต้องมี การนำเครื่องบูชาเข้าทำการรับการครอบครุจากผู้ประกอบพิธีเพื่อเป็นการอนุญาตให้เรียนในวิชาดนตรีตามลำดับขั้นที่กำหนดไว้

สนั่น ธรรมธิ กล่าวถึงการไหว้ครุของชาวล้านนา ในหนังสือสารัตถะล้านนาว่า

การเรียนศาสตร์และศิลป์ต่าง ๆ โบราณถือว่าต้องมีครุคอยช่วย การเรียนจึงจะสัมฤทธิ์ผลด้วยความชอบธรรม และถึงแม้จะเรียนสำเร็จก็ต้องมี “ผีครุ” เป็นสรณะที่พึ่ง การใช้วิชาจึงจะมีประสิทธิภาพตามความมุ่งหวังที่ตั้งไว้ ดังนั้นเพื่อเป็นการสถาปนา ให้สิ่งที่ปรารถนาบังเกิด จึงต้องมีพิธีกรรมมารองรับ ได้แก่ การไหว้ครุ ซึ่งมีทั้งการขึ้นครุ การปลงครุ และการเลี้ยงครุ (สนั่น ธรรมธิ, 2550: 28)

การประกอบกิจกรรมการไหว้ครุหรือครอบครุในทางดนตรีไทยจะต้องประกอบด้วยเครื่องบูชาต่าง ๆ เช่น ขัน ผ้าขาว เงินกำนล 6 บาท และดอกไม้ธูปเทียน

รองศาสตราจารย์พิชิต ชัยเสรี กล่าวถึงความหมายของเงิน 6 บาท ว่า

เป็นความหมายเชิงสัญลักษณ์ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาแล้วแสดงถึงอัมมคุณ 6 ประการ ส่วนในทางโหราศาสตร์ไทยจะแสดงถึงกำลังของดวงอาทิตย์ซึ่งมีกำลังเท่ากับ 6 ในทางบาลีจะกล่าวว่า ปญญา โลกสมิ ปชุโชโต หมายความว่า แสงสว่างใดเสมอด้วยปัญญาเป็นไม่มี ก็นับว่าเลข 6 นับว่าเหมาะสมหรือถ้าจะนับว่าเลข 6 เป็นเลขประจำของดาวพระศุกร์ ซึ่งพระศุกร์ก็คือเทพแห่งศิลปะ เพราะฉะนั้นการจะไปเรียนก็ต้องใช้เทพแห่งศิลปะนำทางไป ก็นับว่าเลข 6 นี้ถือว่าสามารถอธิบายความหมายเชิงสัญลักษณ์ได้ครบถ้วนสมบูรณ์ที่สุดแล้ว ซึ่งในโบราณบางครั้งจะใช้ 6 สิ่งก็มีหรือ 6 บาทเท่านั้นไม่มีมากไปกว่านี้ (พิชิต ชัยเสรี, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2559)

การศึกษาวិจัยเรื่องกรรมวิธีการสร้างกลองปุงาของครุญาณ สองเมืองแก่น ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เข้าฝากตัวเป็นศิษย์โดยทำการตั้งขันตั้งกับครุญาณ สองเมืองแก่น ตามขนบประเพณีเพื่อเป็นการนอบน้อมต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ต่อครุอาจารย์ และเพื่อความเป็นสิริมงคลก่อนที่จะทำการศึกษาในบริบทต่าง ๆ ของกลองปุงา โดยผู้วิจัยได้ทำการนัดหมายวันเวลาที่เป็นฤกษ์มงคลกับครุญาณ สองเมืองแก่น เพื่อให้การเรียนและศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นไปอย่างราบรื่นและประสบผลสำเร็จ ซึ่งการตั้งขันตั้งมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

การเตรียมอุปกรณ์เครื่องบูชาในการยกขันตั้ง

เครื่องบูชา	ความหมาย
1. ดอกไม้ พวงมาลัย	เป็นสิ่งสวยงาม มีกลิ่นหอม มีความบริสุทธิ์
2. หมาก	แสดงถึงการนอบน้อมต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้เกิดความ ขลังและศักดิ์สิทธิ์
3. พลุ	
4. เปี้ย	แทนสินทรัพย์
5. เทียนเล่มเล็ก	การบูชาพระวิสุทธิคุณ พระปัญญาธิคุณ พระมหากรุณาธิคุณ พระสงฆ์ รวมถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ที่เรานับถือ
6. เทียนเล่มบาท	การตอบแทนพระคุณบิดามารดา
7. เงิน 6 สลึง	ทิศทั้ง 6 หรือบุคคล 6 กลุ่ม อันประกอบด้วย ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ บิดามารดา ทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครูบาอาจารย์ ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ ภรรยาหรือสามี ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรสหาย ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ คนรับใช้ ลูกน้อง ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณชีพราหมณ์ทั้งหลาย
8. เหล้าขาว	บูชาดวงวิญญาณครูช่างหรือสลา ⁴ ที่ได้ล่วงลับไปแล้ว

ตารางที่ 1 เครื่องบูชาในขันตั้งและความหมาย
(ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 21 เมษายน 2559)

⁴ ช่าง

ภาพที่ 11 ชั้นตั้งของผู้วิจัย ณ บ้านครูญาณ สองเมืองแก่น

การเตรียมเครื่องบูชาเพื่อตั้งชั้นตั้งในครั้งนี้ได้รับการอนุเคราะห์จากครูญาณ สองเมืองแก่น ในการจัดหาเครื่องบูชาบางส่วนที่มีอยู่ภายในบ้านของครูญาณ ได้แก่ พาน หมาก พลุ และเทียน

เมื่อทำการจัดเตรียมเครื่องบูชาเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงจะเข้าสู่กระบวนการทำพิธีไหว้ครู โดยครูญาณ สองเมืองแก่น ได้ทำการพิจารณาวันและเวลาในขณะนั้นเพื่อหาทิศทางที่นั่งที่เหมาะสม ก่อนเริ่มทำพิธีไหว้ครู ผู้วิจัยจะประเคนเครื่องบูชากับครูจากนั้นครูจะทำการท่องคาถาไหว้ครูเป็นภาษาล้านนาพร้อมกับกล่าวชื่อและนามสกุลของผู้วิจัย เมื่อครูท่องคาถาจบแล้วจะเป็นการครอบชั้นตั้งลงบนศีรษะของผู้วิจัยพร้อมกับท่องคาถาจากนั้นครูได้นำกระดาษขนาดเท่าฝ่ามือพับเป็นภาชนะทรงกรวยเรียกว่า “สรวยดอก” พร้อมกับนำเครื่องบูชาจากชั้นตั้งบางส่วนบรรจุลงในสรวยดอกได้แก่ ดอกไม้และเทียนเล่มเล็กมอบให้ผู้วิจัยพร้อมกำชับว่าให้นำไปวางไว้ที่หัวนอนหรือที่สูงเพื่อความเป็นสิริมงคล เป็นอันเสร็จพิธี

ภาพที่ 12 ผู้วิจัยประเคนขันตั้งพร้อมเครื่องบูชากับครูญาณ สองเมืองแก่น

ภาพที่ 13 ครูญาณ สองเมืองแก่น กล่าวคาถาไหว้ครูกับผู้วิจัย

ภาพที่ 14 ครูญาณ สองเมืองแก่น ขณะครอบขันธ์ให้ผู้วิจัย

ภาพที่ 15 สรววดอกที่ครูญาณ สองเมืองแก่น มอบให้ผู้วิจัยหลังจากเสร็จพิธีไหว้ครู

การตั้งขันธ์ตั้งในครั้งนี้เป็นการฝากตัวเป็นศิษย์กับครูญาณ สองเมืองแก่น และบอกกล่าวขออนุญาตสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ รวมถึงดวงวิญญาณของครูผู้ล่วงลับต่าง ๆ ก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับกลองปฐจาตามธรรมเนียมของชาวจังหวัดน่าน จะนำมาซึ่งความเป็นสิริมงคลแก่ตัวผู้เรียน ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับการครอบครูในพิธีไหว้ครูดนตรีไทยที่จะต้องมีการทำพิธีจับมือตีฆ้องวงใหญ่เพื่อเป็นการขออนุญาตก่อนที่จะมีการเรียนเพลงในลำดับขั้นต่าง ๆ

2.3.2 พิธีอัญเชิญกลอง

พิธีอัญเชิญกลองจะกระทำขึ้นเมื่อมีความประสงค์จะนำกลองปฐาขึ้นประดิษฐานบนโรงกลองไม่ว่าจะเป็นการสร้างหรือซ่อมแซมกลองใหม่ การบูรณะโรงกลอง ย้ายโรงกลอง หรือการสร้างโรงกลองใหม่ ล้วนต้องทำพิธีอัญเชิญกลองเพื่อเป็นการบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันได้แก่ เทพดา อารักษ์ พระภูมิเจ้าที่ ดวงวิญญาณของสลาหรือผู้ที่ขุดสร้างกลอง รวมไปถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพนับถือ

หนังสือกลองปฐาเมืองน่าน เสียงสวรรค์แห่งนันทบุรีได้กล่าวถึงการสร้างโรงกลองว่า

เมื่อขุดกลองและหุ้มเสร็จเรียบร้อย กลองจะถูกอัญเชิญขึ้นไปสู่โรงกลอง (โองกลอง) ซึ่งโรงกลองเมืองน่านมักนิยมสร้างด้วยเสาไม้ 6 ต้น เพื่อความมั่นคงแข็งแรง ซึ่งจัดว่าเป็นอาคารสำคัญของวัดที่ทุกวัดต้องสร้างขึ้น

(คมสันต์ ชันทะสอน และคณะ, 2556: 29)

การทำพิธีอัญเชิญกลองจะเริ่มจากการนำเครื่องบูชาได้แก่ ข้าวตอก ดอกไม้ หมาก หัวพลู มัด รูป เทียน น้ำส้มป่อย มาบูชาและกล่าวคาถาอัญเชิญ ซึ่งจะมีเนื้อความเป็นพรรณนาโวหารกล่าวถึงความจำนงที่ต้องการบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง แล้วจึงทำการยกกลองด้วยวิธีต่าง ๆ แล้วแต่ความสะดวกของสถานที่ โดยจะมีเสียงฆ้องกลองหรือวงปาดเมืองบรรเลงประกอบพิธี เมื่อนำกลองขึ้นไปประดิษฐานบนโรงกลองแล้วก็จะให้เจ้าอาวาสและผู้อาวุโสในหมู่บ้านใช้ท่อนอ้อยดำ 7 ท่อนผลัดกันตีคนละท่อนตามลำดับเรียกว่า “แฮกกลอง⁵” หรือ “แรกกลอง” แล้วจะสรุปท้ายด้วยสลาผู้ทำพิธีโดยการตีกลองด้วยอ้อยทั้ง 7 ในคราวเดียวกัน จากนั้นจะเป็นการตีกลองในแบบสะบัดชัยเป็นปฐมฤกษ์โดยสลาหรือผู้อาวุโสที่มีความสามารถเป็นอันเสร็จพิธี

⁵ การตีกลองเป็นปฐมฤกษ์

ภาพที่ 16 โรงกลองวัดกุ๋มก่อนทำพิธีอัญเชิญกลอง

ภาพที่ 17 ครูญาณ สองเมืองแก่น ขณะกล่าวคาถาอัญเชิญกลอง

การพิธีอัญเชิญกลองบูชาขึ้นสู่โรงกลองของวัดกุ๋ม อำเภอมือง จังหวัดน่าน ในครั้งนี้จัดขึ้นเพื่อเคลื่อนย้ายกลองบูชาประจำวัดขึ้นประดิษฐานบนโรงกลองภายหลังจากการบูรณะโรงกลองเสร็จสิ้นเพื่อเป็นการบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเฉลิมฉลองเพื่อความเป็นสิริมงคล โดยการประกอบพิธีในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ติดตามครูญาณ สองเมืองแก่น ประกอบพิธี ณ วัดกุ๋ม อำเภอมือง จังหวัดน่าน ในวันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2559 เพื่อทำการบันทึกข้อมูลภาคสนาม

ภาพที่ 18 ผู้มาร่วมงานช่วยกันยกกลองขึ้นมายังโรงกลอง

ภาพที่ 19 วงปี่ดเมืองกำลังบรรเลงเพลงมหาฤกษ์ขณะทำการยกกลองขึ้นโรงกลอง

ภาพที่ 20 ท่อนอ้อยดำทั้ง 7 ท่อนที่ใช้ประกอบพิธีอัญเชิญเชษฐกลอง

ภาพที่ 21 พระปลัดขวัญชัย สิริวิมลพโน เจ้าอาวาสวัดกุฎ์คำ ขณะแสกกลองด้วยท่อนอ้อยดำ

ครูญาณ สองเมืองแก่น กล่าวถึงท่อนอ้อยดำที่นำมาใช้ในการแสกกลองครั้งนี้ว่า

ทางน่านจะถือว่าอ้อยดำเป็นอ้อยที่มีอิทธิฤทธิ์ให้นำมาปรุงสมุนไพรร่างต่าง ๆ และถือเคล็ดในการนำมาตีกลองเพื่อให้กลองมีความไพเราะเหมือนนรลหวานของอ้อยอ้อยทั้ง 7 ท่อนก็จะมีคามหมายแตกต่างกันออกไปคือ

ท่อนที่ 1 ตีกลองนันทเกรมีสะหลีชมชื่น หมายความว่า เป็นกลองดีที่มีแต่ความชื่นชมยินดี

- ท่อนที่ 2 ตีหื้อลั้วตัวน้อยใหญ่ขึ้นยินดี หมายความว่า ตีให้ลั้วตัวน้อยใหญ่ต่างพากันชื่นชมยินดี
- ท่อนที่ 3 ตีหื้อท่านเสกฐีลุกเพื่อน หมายความว่า ตีให้เศรษฐีต่างมาพากันลุกเพื่อน
- ท่อนที่ 4 ตีหื้อสะท้อนหัวอินทร์พรหม หมายความว่า ตีให้ดังไปถึงพระอินทร์พระพรหม
- ท่อนที่ 5 ตีหื้อสมคำผาณาชู่เยื้อง หมายความว่า เมื่อตีกลองนี้แล้วให้มีความสุขสมปรารถนาทุกประการ
- ท่อนที่ 6 ตีหื้อเพื่อนหัวพระญามาร หมายความว่า ตีแล้วสามารถปิดเป้าสิ่งชั่วร้ายแม้แต่พญามารยังต้องหลีกหนี
- ท่อนที่ 7 ตีหื้อคำสมพารครูบาอาจารย์ท่านผู้ใหญ่ หมายความว่า ตีให้เป็นที่ไพเราะแก่ท่านผู้ใหญ่ครูบาอาจารย์ต่าง ๆ
- (ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 6 กรกฎาคม 2559)

ภาพที่ 22 ครูญาณ สองเมืองแก่น ขณะทำการสรุปลงด้วยท่อนอ้อยดำทั้ง 7 ท่อน

ภาพที่ 23 ครูญาณ สองเมืองแก่น และนายธีรศักดิ์ จันทร์หอม
ตีกลองด้วยทำนองม้าเหียบไฟเป็นปฐมฤกษ์

การกลองบูชาในทำนองม้าเหียบไฟเป็นการตีกลองบูชาแบบสะบัดชัย โดยผู้บรรเลงคนหนึ่งจะเป็นคนตีกลองแม่ด้วยทวนเรียกว่า “ตีแซะ” เพื่อยินจังหวะส่วนผู้บรรเลงอีกคนจะตีกลองลูกคู่เป็นทำนองต่าง ๆ (ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 23 มกราคม 2559)

ภาพที่ 24 โรงกลองวัดกุคำหลังจากทำพิธีอัญเชิญกลอง

ภาพที่ 25 ผู้วิจัย ณ วัดกุฎีคำ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

จากการลงพื้นที่ ณ วัดกุฎีคำ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ผู้วิจัยพบว่าการประกอบพิธีอัญเชิญกลอง จัดขึ้นตามความเชื่อโบราณเช่นเดียวกับการประกอบพิธีไหว้ครูและพิธีกรรมอื่น ๆ พิธีอัญเชิญกลองเป็นการทำพิธีเพื่อบอกกล่าวถึงเทพยดาอารักษ์ พระภูมิเจ้าที่ ดวงวิญญาณของสลาหรือครูผู้สร้างกลองปฐจา รวมไปถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพนับถือต่าง ๆ เป็นการพรรณนาถึงความจำนงที่จะนำความเจริญรุ่งเรืองมาแก่วัดและดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาไม่ให้สูญหาย เป็นพิธีกรรมที่ปลูกฝังให้ชาวบ้านและเยาวชนรุ่นใหม่ได้รู้จักวัฒนธรรมอันดีงามของเมืองน่านที่สอนให้พุทธศาสนิกชนรู้จักการเคารพนอบน้อมต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และให้ความสำคัญกับการสร้างบุญกุศล

อนึ่ง ผู้วิจัยพบว่าพิธีอัญเชิญกลองนี้เป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านจังหวัดน่านให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ชาวบ้านในละแวกใกล้เคียงต่างหลั่งไหลกันมาร่วมทำบุญและแสดงความปิติยินดี นอกจากนี้จะสร้างขวัญกำลังใจและเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้เข้าร่วมพิธีแล้ว การจัดพิธีกรรมนี้จะต้องเกิดขึ้นจากความร่วมมือจากหลายฝ่าย เป็นกิจกรรมที่สามารถเสริมสร้างสามัคคีในหมู่ชาวบ้านได้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยเห็นว่าคติความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านี้เป็นมรดกตกทอดที่สำคัญของชาวจังหวัดน่านที่จะช่วยประคับประคองพระพุทธศาสนาในจังหวัดน่านให้คงอยู่สืบไป

จากการศึกษาเรื่องความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับกลองปฐจา พบว่าชาวล้านนามีความเชื่อในเรื่องของ ผี โดยเชื่อว่าผีเป็นทั้งดวงวิญญาณของเทพผู้สร้างโลกและดวงวิญญาณของมนุษย์ที่เคยมีชีวิตอยู่ มีการกำหนดประเภทของผีออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ผีดี ที่เป็นที่ยิ่งให้กับมนุษย์ ผีร้ายที่คอยจะทำร้ายมนุษย์ให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บต่าง ๆ จึงได้มีการกำหนดให้มีพิธีกรรมเช่นไหว้ขอมาต่าง ๆ เพื่อแก้ไขสิ่งที่เชื่อว่าเกิดขึ้นจากอำนาจของผี เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามามีอิทธิพลทำให้ความเชื่อเรื่องผีมีความเจือจางลง ด้วยหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เป็นหลักชัดเจนทำให้ชาวล้านนาให้การ

ยอมรับและเห็นพ้องที่จะใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ มีการให้ความสำคัญกับพระสงฆ์และผู้ที่ผ่านการบวชเรียนแล้วให้เป็นผู้ดำเนินการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวัด ซึ่งพระพุทธศาสนานี้ได้ช่วยเหลือหลอมให้ชาวล้านนาเป็นผู้มีความสุขนุมนวล มีความอ่อนโยนถ้อยทีถ้อยอาศัยเป็นเอกลักษณ์มาจนถึงปัจจุบัน ชาวล้านนาได้มีการกำหนดรูปแบบการนับวันแบบต่าง ๆ เช่น วันหนไท วันเก้ากอง และการดูฤกษ์ยามต่าง ๆ ตามความเชื่อทางโหราศาสตร์ แสดงให้เห็นถึงความรอบคอบระมัดระวังในการดำเนินชีวิตในแต่ละวันของชาวล้านนา

ชาวจังหวัดน่านมีพื้นฐานความเชื่อเช่นเดียวกับคนล้านนา มีการนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักเห็นได้จากการสร้างวัดวาอารามไว้เป็นจำนวนมาก มีค่านิยมการให้ลูกหลานบวชเณรตั้งแต่อายุยังน้อย การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวจังหวัดน่านมักมีการบูชาพระรัตนตรัยรวมถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ อันได้แก่ เทวดา เทพดาอารักษ์ ดวงวิญญาณบรรพบุรุษ ดวงวิญญาณของผู้มีพระคุณพร้อมทั้งเครื่องบูชาต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่าชาวจังหวัดน่านยังคงมีความเชื่อในเรื่องผีเช่นกัน

กลองปฐจาเข้ามามีบทบาทกับชาวจังหวัดน่านแต่โบราณโดยการตีกลองหน้าเดียวเพื่อสัญญาณบอกเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในหมู่บ้าน เช่น ไฟไหม้ น้ำท่วม รวมถึงการมรณะภาพของเจ้าอาวาส กลองปฐจาเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อในด้านต่าง ๆ ของชาวจังหวัดน่านอย่างชัดเจน ดังเช่นคติความเชื่อจากนิทานชาดกเรื่องพุทธเสนากะที่เปรียบเสียงกลองปฐจาเป็นเสียงแทนการมีอยู่ของพระพุทธศาสนาตามที่ได้กำหนดให้มีการตีกลองปฐจาแบบสลับซ้ายเพื่อเป็นอาณัติสัญญาณเมื่อถึงวันพระวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ เพื่อให้ชาวบ้านต่างเตรียมพร้อมใจกายออกมาทำบุญในวันพระ กลองปฐจาเป็นของสูงมีความศักดิ์สิทธิ์ มีคติความเชื่อและข้อห้ามที่แฝงอยู่ในบริบทต่าง ๆ เช่น การสร้างกลองปฐจาจะต้องใช้ไม้ต้นเดียวกัน ใช้หนังวัวหรือควายเพศเดียวกัน การหุ้มกลองจะต้องดูฤกษ์วันที่เหมาะสม มีการบรรจุเวทมนต์คาถาไว้ภายในหัวใจกลอง ห้ามเคลื่อนย้ายกลองผ่านประตูโบสถ์วิหาร ห้ามตีเล่นโดยไม่มีเหตุอันควร เป็นต้น

พิธีกรรมเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ถูกสร้างขึ้นจากจินตนาการของมนุษย์เพื่อตอบสนองความเชื่อในด้านต่าง ๆ ถูกกำหนดให้มีระเบียบวิธีเป็นขั้นตอนเพื่อมุ่งหวังให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือเกิดความพึงพอใจและลดบั่นดาลสิ่งที่ไม่ดีให้ บ้างก็เป็นการขอพรปิดเป่าสิ่งชั่วร้ายหรืออุปสรรค ให้สามารถดำเนินกิจกรรมทางสังคมต่างได้อย่างราบรื่น ซึ่งพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นสิ่งที่สร้างความสบายใจและขวัญกำลังใจในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ ซึ่งในบางครั้งอาจแฝงด้วยหลักธรรมคำสอนต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนาให้ผู้เข้าร่วมซึมซับโดยไม่รู้ตัว

การไหว้ครูหรือการตั้งขันตั้งกับครูญาณ สองเมืองแก่น เสมือนการฝากตัวเป็นศิษย์เพื่อที่จะเริ่มศึกษาเกี่ยวกับกลองปฐจาถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติก่อนในการที่จะเริ่มเรียนกลองปฐจา โดยผู้เรียนจะต้องนำขันตั้งพร้อมทั้งเครื่องบูชาประกอบด้วย ดอกไม้ หมาก พลู เบี้ย เทียน เงิน และสุราบูชาขออนุญาตกับดวงวิญญาณครูผู้ล่วงลับและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ที่ถือว่าเป็นปฐมบรมครู ผู้วิจัย

พบว่า การตั้งชั้นตั้งนี้มีความคล้ายคลึงกับการครอบครุตนตรีไทยที่จะต้องมี การครอบครุเพื่อเป็นการบูชาขออนุญาตจากครูก่อนการเรียนเพลงในแต่ละชั้น

พิธีอัญเชิญกลองเป็นพิธีกรรมใช้สำหรับการอัญเชิญกลองปฐจาขึ้นประดิษฐานบนโรงกลอง มีการนำเครื่องบูชาได้แก่ ข้าวตอก ดอกไม้ หมาก หัวพลูมัด ธูป เทียน น้ำส้มป่อย เพื่อทำพิธีบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์และแสดงเจตจำนงที่จะบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง โดยจะมีการใช้อ้อยดำ 7 ท่อนผลัดกันตีโดยผู้เฒ่าผู้แก่และสลาผู้หุ้มกลองเรียกว่า “แฮกกลอง” จบด้วยการตีกลองแบบสะบัดชัยเป็นปฐมฤกษ์ ผู้วิจัยพบว่าเป็นพิธีกรรมที่ปลูกฝังและอนุรักษ์ประเพณีอันดีงามและแสดงให้เห็นถึงความศรัทธามั่นในพระพุทธศาสนาและความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของชาวจังหวัดน่านอย่างชัดเจน

บทที่ 3
ประวัติชีวิตครูญาณ สองเมืองแก่น

ภาพที่ 26 ครูญาณ สองเมืองแก่น
บันทึกเมื่อวันที่ 21 เมษายน 2559

ครูญาณ สองเมืองแก่น เกิดเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2508 บ้านเลขที่ 51 หมู่บ้านมหาพรหม ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน เป็นบุตรของนายยุทธและนางสุภาพ สองเมือง - แก่น โดยมีพี่น้องร่วมกันทั้งหมด 7 คนได้แก่

1. นางเยาว์ สว่างเมฆ เกิดปี พ.ศ. 2493
2. นางสาวภา ประภาติกุล เกิดปี พ.ศ. 2494
3. นางยุพล ชัยมงคล เกิดปี พ.ศ. 2498
4. นางตลฤทัย สองเมืองแก่น เกิดปี พ.ศ. 2499
5. นายบัญญัติ สองเมืองแก่น เกิดปี พ.ศ. 2504
6. นายญาณ สองเมืองแก่น เกิดปี พ.ศ. 2508
7. นายโยธิน สองเมืองแก่น เกิดปี พ.ศ. 2510

ปัจจุบันครูญาณอาศัยอยู่ที่บ้านเลขที่ 184 หมู่ 4 ตำบลกลางเวียง อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน ได้สมรสกับนางสุธีรัตน์ สองเมืองแก่น มีบุตร 1 คน คือ นายสุขวิช สองเมืองแก่น ครูญาณเป็นผู้ได้รับการยอมรับว่าเป็นปราชญ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดน่าน เป็นที่รู้จักในนามเจ้าญาณ เจ้าป้อม เจ้าหนาน หรือสล่าป้อม มีความเชี่ยวชาญงานช่างพุทธศิลป์หลายแขนงได้แก่ งาน สะตายเป็นปูนปั้น งานแกะสลักไม้ งานต้องลาย งานลงรักปิดทอง รวมไปถึงงานสล่าหรือช่างสร้าง

กลองพื้นเมืองน่านทุกชนิด นอกจากนี้ครุฑฐานยังมีความเชี่ยวชาญในด้านศิลปะการแสดงได้แก่ การบรรเลงกลองพื้นเมืองน่านทุกชนิด การฟ้อนชนิดต่าง ๆ โดยเฉพาะการฟ้อนหางนกยูง ที่ได้รับสืบทอดเฉพาะในคุ้มหลวงหรือสายสกุลเจ้าผู้ครองเมืองน่านเท่านั้น

ครุฑฐาน สองเมืองแก่น เล่าถึงการเรียนฟ้อนหางนกยูงว่า

ตอนเด็กก็ได้เรียนฟ้อนต่าง ๆ กับคุณพ่อ สมัยก่อนนี้ในบริเวณบ้านที่อยู่นั้นมีพื้นที่กว้างขวาง พอดตอนเย็น ๆ แดดร่ม ๆ พวกญาติผู้ใหญ่ก็จะให้เด็ก ๆ ในบ้านออกมาฝึกฝนศิลปะการแสดงต่าง ๆ รวมถึงงานช่างต่าง ๆ ก็จะมีลูกพี่ลูกน้องที่มาเรียนอยู่ด้วยกัน มีฟ้อนหางนกยูง ฟ้อนดาบ ฟ้อนเจิง ฟ้อนลายงาม ก็จะมีกลองตบซ้อง มีฉาบ มีฆ้องใบเล็ก 2 - 3 ลูก แล้วก็พวกผู้หญิงจะเรียนฟ้อนล่องน่าน ก็ได้ไปแสดงตามงานวัด งานเฉลิมฉลองต่าง ๆ (ฐาน สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2559)

3.1 การสืบทอดสายสกุล

ครุฑฐาน สองเมืองแก่น เป็นผู้สืบทอดสายจากสายสกุลสองเมืองแก่นจากบิดา และสายสกุล ณ่าน จากมารดา โดยนามสกุลสองเมืองแก่นนี้จดทะเบียนโดยเจ้าน้อยบุญยก สองเมืองแก่น

ครุฑฐาน สองเมืองแก่น กล่าวถึงที่มาของนามสกุลสองเมืองแก่นว่า

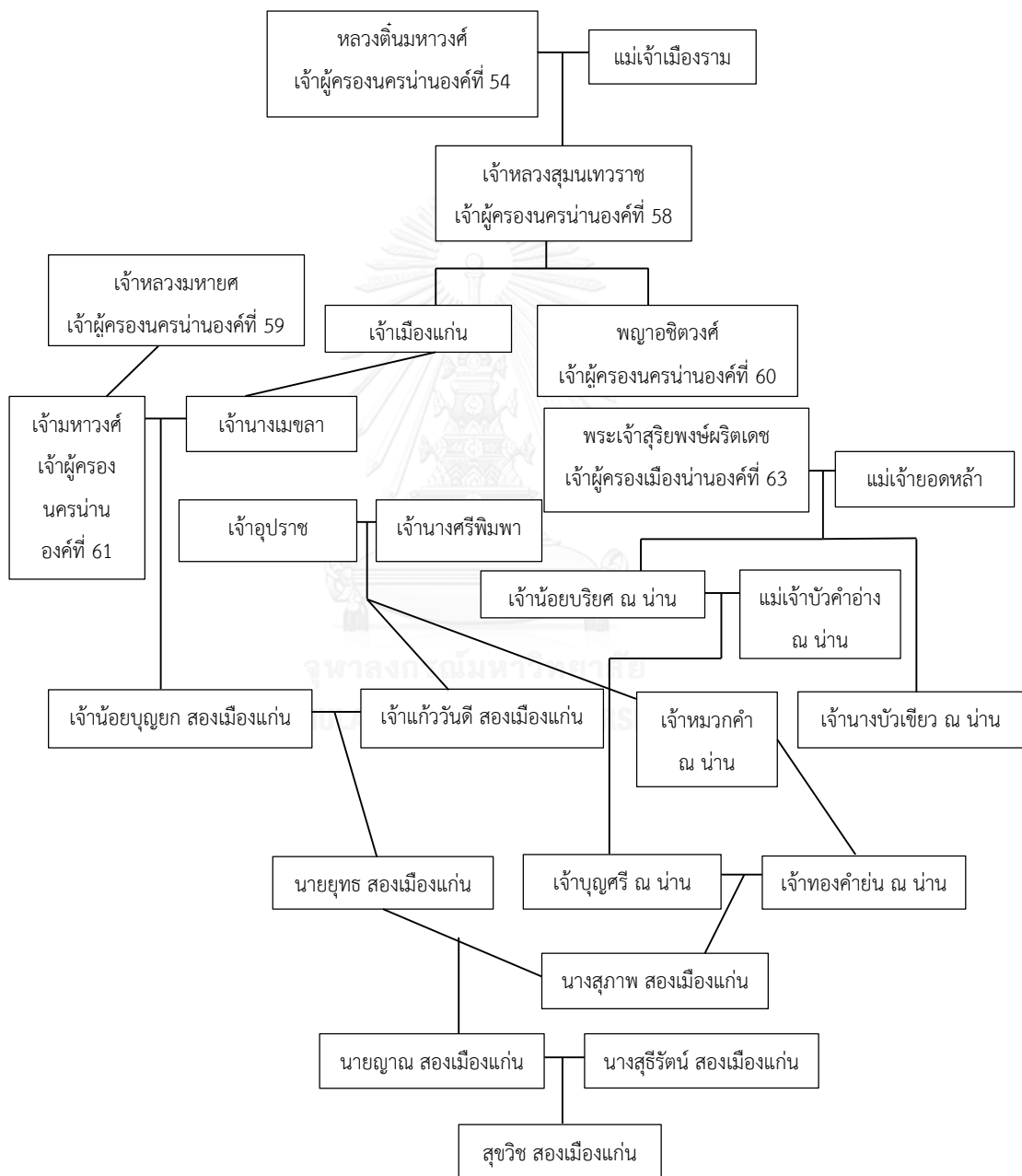
เจ้าเมืองแก่น ผู้มีศักดิ์เป็นตา ของเจ้าน้อยบุญยก ท่านเป็นทั้งเจ้าผู้ครองเมืองเวียงแก่นและเมืองเวียงสา ด้วยความระลึกถึงเจ้าน้อยบุญยกจึงจดทะเบียนนามสกุลว่าสองเมืองแก่น โดยมีญาติพี่น้องนำไปใช้ชื่อว่า เมืองแก่นบ้าง สองเมืองบ้าง แก่นเมืองบ้าง แต่ก็มาจากที่เดียวกัน (ฐาน สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 13 พฤษภาคม 2559)

นายยุทธ สองเมืองแก่น บิดาของครุฑฐาน สองเมืองแก่น ท่านเป็นบุตรของเจ้าน้อยบุญยก และเจ้าแก้ววันดี สองเมืองแก่น เจ้าน้อยบุญยกเป็นบุตรของเจ้ามหวงศ์ เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ 61 กับเจ้านางเมขลา ซึ่งเจ้านางเมขลาเป็นบุตรของเจ้าเมืองแก่น ผู้ครองเมืองเวียงแก่นและเมืองเวียงสา และเป็นพี่ชายของเจ้าอชิตวงศ์ เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ 60 และเป็นบุตรชายของเจ้าหลวงสุมนเทวราช เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ 58 ผู้ซึ่งเป็นโอรสของหลวงตีนมหวงศ์ เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ 54 กับเจ้านางเมืองราม

ทางด้านนางสุภาพ สองเมืองแก่น (ณ น่าน) มารดาของครุฑฐาน สองเมืองแก่น ท่านเป็นบุตรของเจ้าบุญศรีและเจ้าทองคำย่น ณ น่าน ซึ่งเจ้าบุญศรี ณ น่าน เป็นบุตรของเจ้าน้อยบริยศกับแม่เจ้าบัวคำอ่าง ณ น่าน ส่วนเจ้าทองคำย่นเป็นบุตรของเจ้าหมวกคำกับเจ้านางบัวเขียว ณ น่าน ซึ่งเจ้าน้อยบริยศและเจ้านางบัวเขียวเป็นพี่น้องที่เกิดกับพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช (สุริยะ ณ น่าน) เจ้าผู้

ครองนครน่านองค์ที่ 63 กับแม่เจ้ายอดหล้าอัครชายา และเจ้าหมวกคำเป็นพี่ชายของเจ้าแก้ววันดีที่เกิดกับเจ้าอุปราช (เจ้าหนานมหาพรหม) กับเจ้านางศรีพิมพาเช่นเดียวกัน

จะเห็นได้ว่าครุญาณ สองเมืองแก่น สืบเชื้อสายจากเจ้าผู้ครองนครน่านทั้ง 2 สาย คือสายของเจ้าหลวงสุนทรวราช เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ 58 และสายของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช (สุริยธรรมา) เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ 63 ดังปรากฏในแผนผังสายการสืบทอดดังต่อไปนี้

แผนผังที่ 1 สายการสืบทอดราชวงศ์ตีนมหาวงศ์
(ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 4 พฤษภาคม 2559)

3.2 ประวัติการศึกษา

ประถมศึกษาปีที่ 1 – 6	โรงเรียนจุมปีวนิตาภรณ์ (เทศบาลบ้านภูมินทร์)
มัธยมศึกษาปีที่ 1 – 3	โรงเรียนศรีสวัสดิ์วิทยาการจังหวัดน่าน
ประกาศนียบัตรวิชาชีพปีที่ 1 – 3	วิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงปีที่ 1 – 2	วิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
ปริญญาตรี ปีที่ 1 – 2	คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล

3.3 ประวัติการศึกษาด้านงานช่าง

ครูญาณ สองเมืองแก่น ได้รับการปลูกฝังเกี่ยวกับการทำบุญทำทานตั้งแต่อายุยังน้อย ด้วยการพบเห็นคุณพ่อและคุณแม่มีใจรักในการทำบุญสร้างกุศลอยู่เป็นประจำ ครูญาณเล่าว่า ละแวกชุมชนที่อาศัยเมื่อยังเด็กนั้น แวดล้อมไปด้วยครอบครัวที่มีเชื้อสายจากเจ้าผู้ครองนครน่านอยู่หลายครอบครัวซึ่งมีฐานะร่ำรวยและมีจิตศรัทธารักการทำบุญกุศลอยู่เสมอ มีความเชื่อเกี่ยวกับการถวายทาน เช่น การถวายกฐิน ถวายพระพุทธรูป การสร้างหรือห่มกลองถวายวัด การทำเครื่องเงินภาชนะถวายเป็นอัฐบริวาร เป็นต้น เมื่อใกล้ถึงเวลาเข้าพรรษาคุณพ่อและคุณแม่ของครูญาณและครอบครัวอื่น ๆ ก็จะมีการจ้างวานสล่าให้มาเตรียมของเครื่องใช้ต่าง ๆ ไว้เพื่อถวายพระและใช้เป็นของกำนัลหรือของฝาก โดยสล่าก็จะใช้พื้นที่ภายในบ้านในการเตรียมข้าวของต่าง ๆ (ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 21 เมษายน 2559) จากการได้พบเห็นและสัมผัสอยู่เป็นประจำทำให้ครูญาณมีความสนใจในงานช่างพุทธศิลป์และงานช่างฝีมือต่าง ๆ ตั้งแต่อายุยังน้อย

ครูญาณ สองเมืองแก่น ได้กล่าวถึงชีวิตในวัยเด็กว่า

ตอนนั้นเริ่มหัดปั้นพระเครื่องก่อน โดยเราจะใช้ดินเหนียวเอามากดพิมพ์แล้วก็เอาไปตากแดด ตอนนั้นอายุ 5 ขวบ แรงแบนดาลใจก็มาจากวัดตรงข้ามบ้าน ก็จะมีชาวบ้านที่นิยมเล่นเครื่องรางของขลัง พวกนั้นก็ชอบเอามาให้เจ้าอาวาสตรวจสอบกันเป็นประจำ เราก็ได้มีโอกาสไปเห็นไปสัมผัสตรงนั้นเมื่อก่อนนี้มันจะไม่มีแว่นขยายส่องพระนะเค้าก็จะมาลองกันให้เจ้าอาวาสดูบางคนก็เอาตะกรุดผูกแขนแล้วก็เอามืดเขื่อน เอาปืนยิงไปที่พระบ้าง หรือไม่ก็ไปกลางทุ่งแล้วเอาพระไปใส่ไว้ในกระป๋องแล้วลองเอาปืนยิง บางองค์ก็ยิงออก บางองค์ก็ยิงไม่ออกแต่ส่วนมากจะยิงไม่ออก ต่อมาก็เริ่มเอาไก่อมาผูกพระติดคอไว้แล้วก็ลองยิง ไก่บางตัวก็ออกบางตัวก็ไม่ออก (ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 21 เมษายน 2559)

จากแรงบันดาลใจและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ทำให้ครูญาณเริ่มสังเกตและมักจะไปยืนเฝ้าดู และสอบถามช่างหรือสล่าอยู่เสมอ ขณะที่ครูญาณมีอายุได้เพียง 5 ขวบ ก็ได้เริ่มทดลองปั้นพระเครื่อง จากดินเหนียวที่ผสมขึ้นเอง โดยการนำพระเครื่องที่มีอยู่เดิมแล้วมากดเข้ากับดินเหนียวที่เตรียมไว้แล้ว นำไปตากแดดจนแห้งและแข็งก็จะได้เป็นแม่พิมพ์ จากนั้นจึงเอาดินเหนียวมากดทับลงไปแม่พิมพ์ แล้วนำไปตากแดดจนสำเร็จเป็นพระเครื่องดินเหนียว

ครูญาณได้เริ่มเรียนรู้เกี่ยวกับการสร้างลวดลายจากกระดาษ โดยการพับกระดาษให้เป็น ทบ ๆ แล้วใช้ส่วเจาะกระดาษให้เป็นรู เมื่อกางออกก็จะเป็นลวดลายต่าง ๆ สวยงาม ใช้สำหรับเป็น แม่พิมพ์ในการตอกหรือสร้างลวดลายลงบนวัตถุต่าง ๆ เช่น โลงศพ ธรรมาสน์เอก บุษบก เป็นต้น นับว่าเป็นพื้นฐานสำคัญทำให้ครูญาณได้เริ่มรู้จักลายประเภทต่าง ๆ มากขึ้น นำไปสู่การสร้างสรรค์ งานพุทธศิลป์อื่น ๆ ในภายหลัง

ครูญาณ สองเมืองแก่น เล่าถึงแรงบันดาลใจในวัยเด็กว่า

สมัยก่อนพวกญาติผู้ใหญ่เวลาที่เค้าถึงแก่กรรมลง กว่าเค้าจะได้บรรจุโลงศพ เค้าจะมีการทำโลงไม้ที่ผ่านการตกแต่งต่าง ๆ บางครั้งใช้เวลาเป็นวันยังไม่ได้บรรจุลงใน โลงเลย บางคนเค้ารู้ตัว พอแก่แล้วเค้าก็ให้ช่างมาทำโลงไว้ ส่วนมากเค้าจะใช้กระดาษมา พับเป็นลายแล้วก็ต้องดอกลงไป ทาพื้นด้วยสีดำ ทารัก แล้วก็ใช้ทองคำเปลวติดไปเค้า เรียกว่าปั้มดอก คล้าย ๆ ธรรมาสน์เอกอะไรแบบนี้ เพราะการตั้งศพบางคนเค้าตั้งไว้ เป็นพรรษาพวกญาติผู้ใหญ่ก็ไปช่วยกันเตรียมของทำตุ้ง ทำลายต๋อง ทำตุ้งยาม เราเป็น เด็กอายุ 6 - 10 ขวบ เรายังไปจำเค้า เริ่มรู้ เริ่มเป็นครูพักลักจำ พอเราถามเค้าก็บอกไม่ ละเอียดไม่ได้บอกอะไรมา พอเราโตขึ้นมาหน่อยเราก็ดูในหนังสือ ศึกษาศิลป์ลายไทย ของมานะ ทองทอดแสง บ้าง ถามพวกสล่าพวกทำวัดบ้าง เกี่ยวกับลายอะไรต่าง ๆ ก็ถึง รู้มาเรื่อย (ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 4 พฤษภาคม 2559)

3.3.1 การศึกษาด้านการแกะสลักไม้

เมื่อครูญาณอายุได้ 11 - 12 ปี ก็ได้เริ่มเรียนรู้การแกะสลักจากช่างไม้ที่คุ้นพอได้ จ้างมาทำตู้หรือของใช้ต่าง ๆ เพื่อถวายให้กับวัด โดยสังเกตจากลวดลายที่อยู่บนตู้ ขาตู้หรือกรอบรูป ครูญาณเริ่มศึกษาด้วยวิธีครูพักลักจำและสอบถามสิ่งที่สงสัยกับช่างจนสามารถแกะสลักเป็นลวดลาย ต่าง ๆ ลงบนเทียนพรรษาได้ จากนั้นก็ได้ฝึกฝนเก็บเกี่ยวประสบการณ์และเริ่มแกะสลักลงบนงานไม้ โดยเริ่มจากการแกะสลักเฟอร์นิเจอร์เครื่องใช้ต่าง ๆ เช่นกรอบรูป หัวตู้ กรอบกระจก ไปจนถึงการ แกะสลักหัวเรือแข่งทั้งขนาดจำลองและขนาดจริง

ครูญาณ สองเมืองแก่น เล่าถึงประสบการณ์การด้านแกะสลักงานไม่ว่า

ครูเองก็เริ่มทำเรือแข่งประมาณปี 2525 - 2526 ทำก็เอาไปขายให้ร้านขายของฝากเป็นของที่ระลึกในร้านขายของฝาก เป็นเรือจำลองขนาดเล็ก ๆ ทำจากไม้เนื้ออ่อน ก็จะมีแกะสลักบ้างไม้แกะบ้าง เพราะตอนนั้นเพิ่งเริ่มหัดทำ ขายให้เค้า ล่าละ 120 บาท เอาไปขายก็ยังไม่ได้เงินนะต้องรอเค้าขายได้ก่อนแต่มันก็ไม่ค่อยมีใครมาซื้อหรอก ตอนหลังเลยไม่ได้สนใจทำเท่าไร (ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2559)

ผลงานการแกะสลักหัวเรือแข่งที่สร้างชื่อให้ครูญาณ คือ การแกะสลักหัวเรือแข่งระดับกับหัวปิ่นของพ่อครูไชยลังกา เครื่องเล่น (ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีพื้นบ้าน) ปี พ.ศ. 2530) เพื่อใช้สำหรับขึ้นถวายแก่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในโอกาสที่ได้เข้าเฝ้ารับรางวัลศิลปินแห่งชาติ ซึ่งตัวปิ่นนี้สร้างโดยช่างไม้ชื่อนายสงัด เครื่องเล่น บุตรชายของพ่อครูไชยลังกา เครื่องเล่น ซึ่งนายสงัดได้ทาบตามครูญาณให้เป็นผู้สร้างหัวเรือแข่งมาประดับเป็นส่วนหัวของปิ่นในครั้งนั้น ทำให้ผู้พบเห็นเกิดความประหลาดใจในความสวยงามเป็นผลงานหนึ่งที่สำคัญที่สร้างชื่อเสียงและทำให้งานแกะสลักของครูญาณเป็นที่จดจำเรื่อยมา

ภาพที่ 27 ผลงานหัวเรือแข่ง ณ บ้านครูญาณ สองเมืองแก่น

3.3.2 การศึกษาด้านการปั้นและสะตายน

ขณะที่ครูญาณกำลังศึกษาอยู่ที่โรงเรียนอาชีวะ ก็ได้เริ่มหันมาทำงานปูนปั้นและสะตายน ปูนปั้นจะผสมขึ้นจากปูนซีเมนต์และทราย ส่วนสะตายนก็คือปูนพื้นบ้านที่ผสมขึ้นจากปูนขาว

ทราย และน้ำกาวที่ได้จากหนังสัตว์และเปลือกไม้จากต้นเมือก ครูญาณ สองเมืองแก่น กล่าวถึงการผสมสละตายว่า

สละตาย เป็นปูนพื้นเมือง ใช้ปูนขาว ทราย หนังสัตว์เอามาเผาให้เหลืองเกือบสุกแล้วชูดเอาเขม่าดำ ๆ ออกแล้วเอาไปแช่น้ำให้อืดแล้วเอาไปต้มในน้ำร้อนหนังก็จะจับวุ้นใส ๆ ออกมาก็เอาไปผสมกับกาวจากเปลือกไม้เรียกว่าต้นเมือกซึ่งไปเอามาจากในป่า มาตากให้แห้งเอามาแช่น้ำไว้หนึ่งคืนก็จะมีน้ำใส ๆ ออกมาซึ่งจะมีความเหนียวเราก็เอาไปผสมกัน จนได้เป็นปูนเรียกว่าสละตาย (ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2559)

สละตายใช้สำหรับประดับเป็นลวดลายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นซุ้มประตูวัด หน้าบัน หรือพระพุทธรูป ซึ่งในปัจจุบันงานด้านสละตายจะลดน้อยลงไปเนื่องจากกันหันไปใช้ปูนซีเมนต์เป็นส่วนใหญ่เนื่องจากผสมง่ายกว่าสละตายแบบพื้นบ้าน ครูญาณกล่าวว่า ในอดีตหน้าบันโบสถ์ของเมืองน่านจะเป็นการตกแต่งด้วยไม้แกะสลัก ซึ่งงานปูนปั้นและสละตายเป็นวัฒนธรรมที่เข้ามาภายหลังและนิยมนำมาใช้ตกแต่งแทนไม้ งานปูนปั้นนี้ในบางครั้งก็นำกระจกสีต่าง ๆ มาตัดให้เป็นชิ้นแล้วนำขึ้นไปติดประดับตามลวดลายปูนปั้นอีกทีหนึ่ง ครูญาณได้สร้างผลงานปูนปั้นและสละตายไว้ในวัดหลายแห่งซึ่งวัดที่ยังคงเป็นงานสละตายแบบเก่าจะอยู่ที่ซุ้มประตูของวัดภูมินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ที่ทำไว้เมื่อปี พ.ศ. 2524

ครูญาณเล่าว่า เมื่อได้เข้ารับราชการที่กรมศิลปากรในปี พ.ศ. 2527 ก็ได้วางมือจากงานช่างต่าง ๆ ไประยะหนึ่ง และได้เริ่มคิดค้นการนำดินเหนียวมาผสมกับปูนด้วยกรรมวิธีที่ผ่านการทดลองด้วยตนเอง จนสามารถนำมาปั้นขึ้นรูปเป็นหัวสัตว์ชนิดต่าง ๆ เช่น หัวกิ้ง หัวกวาง หัวสิงโต เป็นต้น โดยภายในหัวสัตว์จะเป็นการขึ้นโครงหัวและลำคอด้วยไม้ และโครงใบหูทำจากแผ่นอลูมิเนียม จากนั้นจึงนำดินเหนียวผสมปูนขึ้นรูปและตกแต่งด้วยเครื่องมือต่าง ๆ จนเป็นหัวสัตว์ที่สวยงาม ครูญาณกล่าวถึงการปั้นหัวสัตว์ว่า “หัวกิ้งกวางพวกนี้ตอนนั้นเป็นรายได้ที่ดีมาก เพราะว่าตอนนั้นช่างที่ทำหัวสัตว์พวกนี้ยังมีน้อย หัวกิ้งหัวหนึ่งขายได้ราว 400 บาท ส่วนหัวกวางขายได้ 1,500 บาท จนตอนนั้นสามารถเก็บเงินสร้างบ้านได้เลยแหละ” (ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2559)

ภาพที่ 28 โครงหัวกวาง

ภาพที่ 29 หัวกวางที่เสริ้จสมบูรณ์

นอกจากนี้ครูณายังได้เล่าว่า หัวกวางนี้จะใช้เขาที่เป็นจากสัตว์จริง ๆ กล่าวคือ เป็นการปั้นหัวกวางขึ้นใหม่แล้วนำเขากวางที่เสียชีวิตแล้วมาสวมไว้ โดยเขากวางที่คัดเลือกมานั้นจะเป็นเขาที่มีลักษณะพิเศษ คือ มีจำนวนปลายแหลมที่งอกออกมาเป็นพิเศษและมีลักษณะที่สวยงาม ซึ่งราคาจะแตกต่างกันออกไปตามคุณสมบัติเหล่านี้ นอกจากนี้แล้วหัวกวางยังถูกใช้เป็นเครื่องรางสำหรับดักจับสิ่งชั่วร้ายที่จะเข้ามายังเคหสถานได้อีกด้วย ครูณันได้กล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับหัวกวางว่า “โบราณเค้าเชื่อว่ามนุษย์เราจะมีสิ่งทั้งดีและไม่ดีที่จะถูกคล่บันดาลให้เข้ามาในชีวิตเรา เมื่อมีสิ่งชั่วร้ายเข้ามาเคหสถานของเราก็จะต้องเจอกับเขากวางพวกนี้ซึ่งจะคอยรับสิ่งชั่วร้ายแทนเราไปนั่นเอง ”

(ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2559) เนื่องจากราคาที่สูงของเขาทำให้บรรดา เศรษฐีหรือผู้มีฐานะนิยมนำมาสะสมเพื่อเป็นเครื่องบ่งบอกถึงฐานะของตนเองอีกด้วย

3.3.3 การศึกษาด้านการลงรักปิดทอง

การสร้างธรรมาสน์และบุษบกถวายวัดเป็นอีกงานหนึ่งที่ครูญาณมีความเชี่ยวชาญ บุษบกที่ครูญาณได้สร้างถวายวัดไว้นั้นมีด้วยกันหลายวัด เช่น วัดสวนตาล วัดไผ่เหลือง วัดท่าล้อ วัด บุญยืน วัดดอนแทน วัดศรีกลางเวียง วัดมิ่งเมือง วัดคือเวียง วัดฝายแก้ว เป็นต้น บุษบกของครูญาณ จะสร้างขึ้นจากไม้เนื้ออ่อนเช่นไม้สักหรือไม้ซ้อที่มีลำต้นไม่ใหญ่จนเกินไป ด้วยคุณสมบัติที่มีเนื้อ ละเอียดและทนทานทำให้สามารถแกะสลักเป็นลวดลายต่าง ๆ ได้ง่าย จากนั้นครูญาณก็จะตกแต่ง ด้วยการลงรักปิดทอง โดยการลงรักปิดทองของครูญาณจะมีเอกลักษณ์อยู่ที่การทำลวดลายนักษัตร และจันทร์คู่อายุ

ครูญาณ สองเมืองแก่น กล่าวถึงวิธีการลงรักปิดทองว่า

การลงรักต้องทำ 3 เที่ยว ต้องทำที่ละเที่ยวแล้วปล่อยให้แห้งใน 2 เที่ยวแรก พอเที่ยวที่ 3 ต้องลงให้รักเกือบ ๆ แห้งให้มีความหนืด แล้วค่อยปิดทองซึ่งต้องทำให้พอดี ไม่อย่างนั้นทองจะกลืนเข้าไปในรักซึ่งจะต้องลงรักใหม่แล้วปิดทองใหม่ การปิดทอง ธรรมาสน์หรือบุษบกจะยากกว่าพระพุทธรูปที่ปิดทองทั้งองค์ คือจะต้องปิดทองให้เป็น ลวดลายที่จะต้องเหลือพื้นหลังสีดำไว้ด้วยจะต้องใช้ความแม่นยำเป็นอย่างมาก

(ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2559)

ภาพที่ 30 บุชบกที่นำมาบูรณะที่บ้านของครูญาณ สองเมืองแก่น

บุชบกหลังนี้เป็นบุชบกชิ้นสุดท้ายที่ครูญาณ สองเมืองแก่น เป็นผู้สร้างทิ้งหลังด้วยตนเอง เป็นบุชบกที่สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2549 เพื่อนำไปตั้งแสดงอยู่ภายในร้านค้าแห่งหนึ่ง และเมื่อปิดกิจการลงจึงได้นำกลับมาบูรณะที่บ้านของครูญาณในปี พ.ศ. 2559

ภาพที่ 31 ธรรมาสน์ของวัดฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

ธรรมเนียมของวัดฝายแก้วสร้างโดยครูญาณ สองเมืองแก่น ในปี พ.ศ. 2552 ใช้เวลาสร้างนานถึง 8 เดือน แล้วแยกส่วนนำมาประกอบที่วัดฝายแก้วแห่งนี้ ครูญาณกล่าวว่า การสร้างธรรมเนียมใหม่นั้นมีอยู่น้อยครั้ง โดยมากแล้วมักจะเป็นการนำของเก่ามาบูรณะในส่วนที่บอบสลาย

3.3.4 การศึกษาด้านเครื่องเงินและการต่อลาย

ความสามารถอีกแขนงหนึ่งที่สำคัญของครูญาณ สองเมืองแก่น คือ ความสามารถด้านเครื่องเงินและการต่อลาย เครื่องเงินของเมืองน่านถือเป็นเครื่องเงินที่มีคุณสมบัติพิเศษในเรื่องของความงามไม่ต่างด่า ครูญาณเริ่มมีความสนใจในงานเครื่องเงินจากประสบการณ์ที่ได้พบเห็นกิจกรรมต่าง ๆ ในวัยเด็กจนเกิดความศรัทธาเริ่มขัดเครื่องเงินด้วยตนเอง

ครูญาณ สองเมืองแก่น เล่าถึงจุดเริ่มต้นและแรงบันดาลใจว่า

เหตุเกิดเพราะว่าที่บ้านเมื่อก่อนเนี่ยมีเงินอยู่เยอะ แล้วต้องไปจัดจ้างเค้าล้างล้างที่หมดเงินครั้งนึง 8,000 - 9,000 บาท เราก็ลองไปดูว่าเค้าทำยังไง เค้าเผาเสร็จก็เอามาแช่ โบราณเค้าใช้สารส้มกับมะขามเปลือกต้มในภาชนะแล้วเอาเงินลงไปต้มในน้ำ แล้วเอาขึ้นมาใช้กระดาษดีควายขัดมันก็จะขาว อีกอย่างหนึ่งคือฝรั่งจะมีกรดดินประสิวมาผสมน้ำ แล้วมันก็ต้องใช้เตาฟู่กับเตาแล้ว เราก็ทำเองเลย ทำมันที่บ้านนั่นแหละ ภาชนะอันไหนที่ซำรุดเราก็เอามาลองตีลองซ่อมเองดู (ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 4 พฤษภาคม 2559)

ภาพที่ 32 เงินแท่งของครูญาณ สองเมืองแก่น

ภาพที่ 33 ภาพเงินของครูญาณ สองเมืองแก่น

จากการสังเกตกรรมวิธีต่าง ๆ ของสล่าที่คุณพ่อและคุณแม่จ้างวานมาขัดและซ่อมแซมเครื่องเงินที่บ้าน ครูญาณก็ได้เริ่มทดลองสร้างเตาหลอมแล้วลองมาขัดและซ่อมแซมด้วยตนเอง ครูญาณเล่าว่า ถัดจากบ้านไปอีก 100 เมตร จะเป็นบ้านของสล่าเงินชื่อ นายแปลง จันทรบพญา ท่านเป็นสล่าเงินที่มีฝีมือเป็นเลิศที่สุดในขณะนั้น ครูญาณมักจะไปเฝ้าสังเกตขอความรู้อยู่เป็นประจำ จนได้มีโอกาสขอทดลองต้องลายด้วยตนเอง ด้วยความเมตตาสล่าแปลงได้ให้ครูญาณยืมใช้เครื่องมือสำหรับต้องลาย ครูญาณจึงได้เริ่มทดลองต้องลายด้วยตนเองและได้รับคำชมจากสล่าแปลงว่า “ใช้ได้นี่” สล่าแปลงจึงได้ขายเครื่องมือที่ครูญาณยืมไว้ให้เป็นที่ระลึก

ครูญาณ เล่าถึงประสบการณ์รับจ้างทำงานเครื่องเงินครั้งแรกว่า

วันนั้นก็มีลุงคนหนึ่งท่านอยากได้พานไปทำบุญที่วัด แก่ก็เอามาทำที่บ้านสล่าแปลงนี้แหละ ลุงเค้าก็มาตามบอกว่าทำไมยังไม่เสร็จสักที พอตีเราไปนั่งอยู่วันนั้นเราก็เลยอาสาบอกว่าจะทำให้ ตอนนั้นก็เลยช่วยกันทำกับสล่าแปลงแล้วก็ลุงคนนั้นเค้าก็เป็นช่างเหมือนกันก็ช่วยกันทั้ง 3 คน ใช้เวลาอยู่ 2 วันก็ทำเสร็จ เราก็ได้ก็แบ่งเงินค่าจ้างมา 120 บาท (ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 4 พฤษภาคม 2559)

3.3.5 การศึกษาด้านการสร้างกลองปฐา

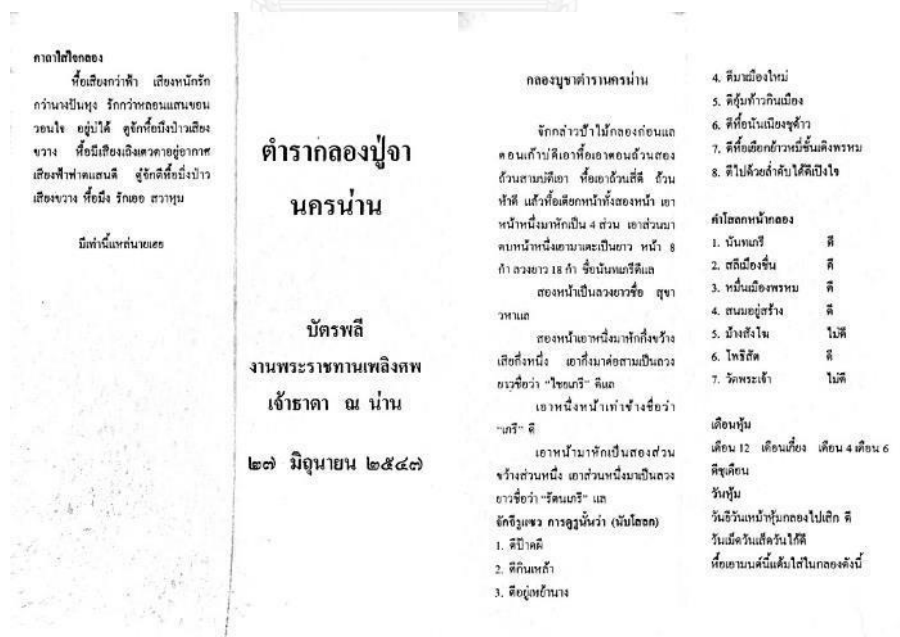
ความรู้ความสามารถทางด้านช่างที่สำคัญอีกแขนงหนึ่งของครูญาณนั้นคือการสร้างกลองพื้นเมืองของจังหวัดน่าน ครูญาณเล่าว่า คุณพ่อก็มักจะว่าจ้างสล่ามาหุ้มกลองปฐาที่บ้านสำหรับใช้ถวายวัด ทำให้ครูญาณจึงได้มีโอกาสพบกับสล่าเขียน ขุนแก้ว เป็นผู้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับกรรมวิธีการ

สร้างกลองปูจาในขั้นตอนต่าง ๆ ซึ่งความรู้บางขั้นตอนก็เป็นของหวงแหนส่วนตัวทำให้ครูญาณต้องคอยสังเกตแบบครูปักหลักจำและซักถามอยู่เสมอ ต่อมาครูญาณได้เรียนรู้วิธีการซึ่งกลองด้วย “ก้าง”⁶ จาก สล่าแก้วไม่ทราบนามสกุล ซึ่งเป็นวิธีโบราณที่ครูญาณใช้ซึ่งหน้ากลองปูจาในปัจจุบัน

ครูญาณ สองเมืองแก่น เล่าเกี่ยวกับสล่าเขียน ขุนแก้วว่า

พอเราถามท่านก็ไม่บอกเราก็ไปกวนท่านเล่นบ้าง ไปยืนถามบ้าง แล้วก็ลักจាំมาบ้าง เช่น ทำไมเอาต้นข่ามาชุบน้ำ ทำไมต้องเอาไม้ไผ่ลีสูก ข้างในน้ำเต้าคืออะไร แต่ไม่รู้ว่าจะมีการวัดขนาดกลองก็ทำก็รู้ว่าเราก็ไม่ได้รู้ จากนั้นเราก็ศึกษาค้นคว้าเรื่อยมา (ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 4 พฤษภาคม 2559)

หลังจากนั้นครูญาณได้ทำการค้นคว้าและเสาะแสวงหาความรู้เกี่ยวกับกลองปูจาอย่างจริงจังเพื่อศึกษาเกี่ยวกับสัดส่วนของกลองและคติความเชื่อต่าง ๆ ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น จนได้พบเอกสารที่เรียกว่า “ปืบสา” จากวัดโพรง ตำบลสำน อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดยโสธร เป็นเอกสารที่บันทึกข้อมูลเกี่ยวกับกลองปูจาด้วยภาษาล้านนา มีการอธิบายความหมายของโณลกกลองต่าง ๆ การเรียกชื่อกลองขนาดต่าง ๆ คาถาสำหรับใส่หัวใจกลอง รวมไปถึงวันหุ้มกลอง คือฤกษ์วันเดือนที่เหมาะสมแก่การหุ้มหน้ากลองปูจา เนื่องจากเนื้อหาเดิมมีความกำกวมและเข้าใจได้ยากครูญาณจึงได้ทำการสรุปย่อเนื้อความให้สามารถเข้าใจง่ายและคัดลอกกลองเป็นเอกสารแผ่นพับชื่อว่า “ตำรากกลองปูจานครน่าน” สำหรับใช้เป็นบัตรพลิในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าธาดา ณ น่าน วันที่ 27 มิถุนายน 2547

⁶ ฐานที่ทำจากไม้กระดานนำมาวางต่อกันเป็นสี่เหลี่ยมใช้สำหรับซึ่งหน้ากลอง

เมื่อครูญาณได้เก็บเกี่ยวประสบการณ์ความรู้ได้พอสมควรก็เริ่มออกรับงานซึ่งกลองปฐจาตามวัดต่าง ๆ ในละแวกนั้นโดยมีชาวบ้านในหมู่บ้านมาช่วยกันทำ โดยจะมีการแบ่งหน้าที่กันไปแต่ละคน หากใครไม่ได้ทำกลองก็จะนำข้าวปลาอาหารมาเลี้ยงชาวบ้านที่มาช่วยทำกลอง ครูญาณกล่าวว่าในอดีตการสร้างกลองปฐจาแต่ละครั้งนั้นเป็นกิจกรรมของหมู่บ้านซึ่งจะนำโดยผู้ใหญ่บ้านหรือเจ้าอาวาส โดยจะมีการจัดสรรหน้าที่กันไปแต่ละครัวเรือนให้มาร่วมกันสร้างกลองและผลัดเปลี่ยนหน้าที่กันทำตลอดคืนเนื่องจากต้องคอยระวังไม่ให้หนังหน้ากลองเกิดการเน่าเสียแล้วมีตัวอ่อนแมลงมาวางไข่เกิดเป็นหนอน เพราะมีความเชื่อว่าหากหนังกลองเน่าจะเป็นการเสียฤกษ์ ต้องรื้อถอนสลักและหนังหน้ากลองทิ้งทั้งหมดแล้วเริ่มต้นทำใหม่

หุ่นกลองปฐจาเก่าเป็นอีกปัจจัยหลักที่ช่วยเติมเต็มองค์ความรู้ทางการสร้างกลองปฐจาให้กับครูญาณ เนื่องจากกลองปฐจาในจังหวัดน่านส่วนใหญ่ล้วนเป็นกลองที่อยู่คู่วัดมาแต่เดิม โดยมากแล้วจะเป็นเพียงการนำมาบูรณะซ่อมแซมเฉพาะส่วน เพราะตัวหุ่นกลองนั้นขุดจากไม้เนื้อแข็งที่มีขนาดใหญ่มีความทนทานถูกใช้งานมาหลายชั่วอายุคน ด้วยเหตุปัจจัยจากสภาพอากาศและการเก็บรักษาทำให้หนังหน้ากลองมีการชำรุด จึงได้มีการนำกลองปฐจามาหุ้มใหม่อยู่เป็นระยะ ด้วยเหตุนี้ทำให้ครูญาณได้มีโอกาสศึกษาร่องรอยการสร้างกลองของโบราณจารย์ เช่น หัวใจกลอง ปากนกแก้ว สลักกลอง เป็นต้น

ผู้วิจัยพบว่าจากการศึกษาองค์ความรู้การสร้างกลองต่าง ๆ ด้วยตนเองตลอดจนการค้นคว้าตำราและศึกษาร่องรอยการสร้างกลองในอดีตทำให้ครูญาณเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในกรรมวิธีการสร้างกลองปฐจา ครูญาณเป็นสลาที่สร้างกลองปฐจาด้วยกรรมวิธีอย่างโบราณซึ่งเป็นวิธีที่สามารถสร้างกลองปฐจาที่มีคุณภาพดีและคงทน และได้รับความไว้วางใจจากเจ้าอาวาสหลายวัดในจังหวัดน่านให้เป็นสลาหุ้มและสร้างกลองปฐจาไว้สำหรับประจำวัด

จากการศึกษาประวัติการศึกษาด้านงานช่างของครูญาณ สองเมืองแก่น ผู้วิจัยพบว่าครูญาณเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางด้านงานพุทธศิลป์และงานช่างเป็นอย่างมาก ด้วยสภาพแวดล้อมที่อุดมไปด้วยแรงบันดาลใจในวัยเด็กทำให้ครูญาณมีความสนใจในงานพุทธศิลป์และงานช่างต่าง ๆ ตั้งแต่วัยเด็กจนสามารถปั้นพระจากดินเหนียวด้วยตนเอง ครูญาณมักจะไปยื่นสังเกตวิธีขั้นตอนต่าง ๆ จากสลาที่มาทำงานช่างที่บ้านจนมีความคิดริเริ่มและได้ลงมือทำ จากคำแนะนำจากสลาหลายท่าน การเรียนแบบครูพักลักจำ และการค้นคว้าศึกษาด้วยตนเอง ทำให้ครูญาณสามารถสร้างผลงานพุทธศิลป์และงานช่างที่มีความเป็นเลิศได้รับการยอมรับจนสามารถสร้างรายได้และเลี้ยงดูครอบครัวได้ ครูญาณได้สร้างและจารึกผลงานต่าง ๆ ไว้มากมายเช่น งานแกะสลักหัวเรือแข่งถวาย งานปูนสะตายน้ำบันและซุ้มประตูวัด การสร้างธรรมมาสน์บุษบกถวายวัด การสร้างกลองปฐจถวายวัด เป็นต้น

3.4 ประวัติชีวิตการทำงาน

ครูญาณ สองเมืองแก่น เริ่มเข้ารับราชการที่กรมปศุสัตว์ ในตำแหน่งเจ้าพนักงานสัตวบาล ในปี พ.ศ. 2527 โดยมีหน้าที่เป็นผู้เผยแพร่ให้ความรู้กับประชาชนเกี่ยวกับสัตว์เลี้ยงเพื่อการบริโภคต่าง ๆ เช่น การผลิตสัตว์ การเลี้ยงดูสัตว์ การขยายพันธุ์ เป็นต้น

ในระหว่างการทำงานเข้ารับราชการนี้ในปี พ.ศ. 2535 ครูญาณได้เปิดกิจการร้านค้าขายขนมและบริการตู้โทรศัพท์สาธารณะ ที่บริเวณท่ารถ อำเภอเวียงสา แต่เนื่องจากสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการจำหน่ายอาหารและอยู่อาศัยครูญาณจึงได้ตัดสินใจปล่อยร้านให้เช่าและย้ายมาอาศัยที่บ้านเลขที่ 184 หมู่ 4 ตำบลกลางเวียง อำเภอเวียงสา และเปิดเป็นร้านค้าขายผ้าเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เนื่องด้วยภาระงานทางบ้านและครอบครัวครูญาณจึงได้ลาออกจากราชการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540

ในปี พ.ศ. 2546 ครูญาณ สองเมืองแก่น ได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้านให้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านบุญยืนและทำงานรับใช้สังคมเรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ. 2549 ด้วยความรู้ความสามารถในด้านศิลปวัฒนธรรมและเป็นผู้สามารถติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวางทำให้ครูญาณได้รับมอบหมายให้ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษานายกเทศมนตรีเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ด้วยความรู้ความสามารถและผลงานด้านช่างฝีมือต่าง ๆ ที่ครูญาณ สองเมืองแก่น ได้สร้างสรรค์ไว้มากมายทำให้ครูญาณได้รับการยอมรับและเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง จนได้รับเชิญให้เป็นวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดน่านในโอกาสต่าง ๆ มากมาย เช่น การได้รับเชิญให้เป็นวิทยากรบรรยายความรู้เกี่ยวกับคลองพื้นเมืองน่านและสาธิตการฟ้อนหางนกยูงและการฟ้อนประเภทต่าง ๆ ในโครงการสัมมนา “กลองเมืองน่าน” ที่คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้จัดขึ้นในวันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2555

ภาพที่ 35 ครูญาณ สองเมืองแก่น วิทยากรในโครงการสัมมนา “กลองเมืองน่าน”
ณ อาคารศิลปวัฒนธรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นอกจากนี้ครูญาณ สองเมืองแก่น ยังได้รับรางวัลเชิดชูเกียรติผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม ประจำปี พ.ศ. 2556 ประเภทประชาชนทั่วไป สาขาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม โดยศูนย์วัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา และด้วยการฝึกฝนพัฒนาความรู้ความสามารถและผลงานทางด้านเครื่องรักอย่างต่อเนื่องจนเป็นที่ประจักษ์แก่สังคม ครูญาณจึงได้รับคัดเลือกให้เป็นผู้เข้ารางวัลเชิดชูเกียรติเป็นครูศิลป์ของแผ่นดิน โดยศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ ประจำปี พ.ศ. 2558

3.5 การถ่ายทอดองค์ความรู้

ในปี พ.ศ. 2540 ครูญาณ สองเมืองแก่น ได้รวบรวมกลุ่มเด็กเยาวชนบ้านบุญยืนจากโรงเรียนสาและโรงเรียนอื่น ๆ ในอำเภอเวียงสาและให้ชื่อว่า “กลุ่มมิตรแก้วสหายคำ” เพื่อฝึกฝนศิลปะแขนงต่าง ๆ ให้กับเยาวชน เช่น การตีกลองประเภทต่าง ๆ การฟ้อนดาบ การฟ้อนเงิง การฟ้อนหางนกยูง ฟ้อนตบมะผาบ โดยใช้บริเวณบ้านของครูญาณเป็นสถานที่ฝึกซ้อม มีจุดประสงค์เพื่อเป็นการสืบสานอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดน่านและเป็นการหารายได้พิเศษให้กับเด็ก ๆ จากการรับงานแสดงจากสถานที่ต่าง ๆ ในจังหวัดน่าน เมื่อกลองเริ่มมีการขาดชำรุด ครูญาณก็ได้นำกลองเหล่านั้นมาบูรณะซ่อมแซมและได้ถ่ายทอดกรรมวิธีการสร้างกลองต่าง ๆ ให้กับเยาวชนในบ้านบุญยืน โดยมีลูกศิษย์รุ่นแรกที่สำคัญได้แก่ ดร.ยุทธพร นาคสุข และนายคมสันต์ ชันทะสอน

ครูญาณ สองเมืองแก่น กล่าวถึงกลุ่มมิตรแก้วสหายคำว่า

คำว่าแก้ว กับคำว่าคำ เป็นคำที่เป็นสิริมงคลของคนเหนือ เมื่อรวมกันแล้วก็หมายถึงการเป็นมิตรที่ดีต่อกัน เมื่อก่อนคือตั้งไว้ที่เวียงสาที่บ้านของครูนี้แหละ เด็กชุดแรกก็ไปเรียนต่างจังหวัดแล้วก็รับราชการกันไป ก็มีนายคมสันต์ที่เป็นศิษย์รุ่นแรกเค้าไปสอนอยู่ที่อำเภอบัว พอมีงานอะไรในเมืองก็ได้มาร่วมงานกันอยู่เป็นประจำ แต่ช่วงหลังมานี้ครูเริ่มมีภาระทางด้านครอบครัวแล้วก็มียายุมากแล้วจึงได้มอบหมายให้นายคมสันต์เป็นผู้สานต่อกลุ่มมิตรแก้วสหายคำต่อไป โดยมีครูคอยให้คำปรึกษาเล็ก ๆ น้อย ๆ เด็กที่มาเข้าร่วมก็จะคัดเลือกเด็ก ม.2 - 3 เพราะจะสามารถช่วยงานได้นานจนกว่าจะจบม.6 โดยจะใช้ระบบพี่สอนน้องกันไปเป็นรุ่น ๆ ก็จะรับงานวันสำคัญต่าง ๆ เช่นวันที่ 5 ธันวาคม หรือออกพรรษา เมื่อก่อนรับงานที่ช่วงเมืองแต่ต้องงดไปเนื่องจากเดินทางลำบาก แล้วก็ถ้าเรารับงานเยอะเกินไปจะมีผลต่อการเรียนของเด็ก จะเรียนฟ้อนดาบ ฟ้อนเจิง ฟ้อนหางนกยูง ฟ้อนตบมะผาบ ตีฆ้องตีกลอง รวมถึงงานช่าง การชุกดกลองสอนทั้งหมด เมื่อก่อนนี้จะใช้รถกระบะเอาไม้ไผ่มาทำเป็นโครงแล้วเอาหญ้าคามามุงเป็นหลังคากันแดด แล้วเอากลองปูจาขึ้นไปไว้ เด็ก ๆ ก็จะเอากะตักน้ำแข็งแล้วก็ข้าวเหนียวมีน้ำพริกหมูบั้ง แล้วก็พากันเข้าไปร่วมงานในเมืองตีกลองกันบนรถสนุกุลนาน

(ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 4 พฤษภาคม 2559)

นอกจากการถ่ายทอดความรู้ในบ้านบุญยืนแล้ว ครูญาณยังได้ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการตีกลองปูจาและการสร้างกลองปูจาให้กับภิกษุสามเณรที่วัดน้ำลัดไว้หลายรุ่น

พระธรรมธรรพนัส ทิพเมธี เจ้าอาวาสวัดน้ำลัด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่านเล่าว่า

เจ้าญาณนี่คือสุดยอดแล้วในด้านกลอง ตอนเด็ก ๆ ม.1-2 นี้อาตมาหนีโรงเรียนขึ้นรถจากวัดข้างคำไปบ้านเจ้าญาณที่เวียงสาเลยนะ ไปเรียนกลอง เมื่อสิบปีที่ผ่านมามีใครโดดเด่นเรื่องศิลปวัฒนธรรมแขนงนี้เลย ถ้าใครพูดถึงเรื่องโบราณเมืองเก่าจะต้องมีชื่อเจ้าญาณเสมอ เราไปไหนก็จะได้ยินแต่เรื่องเจ้าญาณ ทำให้เราสงสัยว่าใครคือเจ้าญาณ เจ้าญาณคือใคร ก็เลยนั่งรถไปเวียงสาถามหาบ้านเจ้าญาณ ความโดดเด่นในตัวเจ้าญาณคือท่านเป็นคนที่ศึกษาเรื่องนี้มานาน หนึ่งคือมีความน่าเชื่อถือ สองคือท่านเป็นผู้รู้จริง แล้วส่วนอีกข้อหนึ่งที่คนอื่นอาจจะไม่มีคือท่านเป็นผู้ใหญ่ที่น่ารัก

(พระธรรมธรรพนัส ทิพเมธี, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2559)

จากการสร้างและหุ้มกลองปูจาถวายวัดต่าง ๆ ในจังหวัดน่านทำให้ครูญาณได้รับการยอมรับว่าเป็นปราชญ์ที่มีความเชี่ยวชาญในงานช่างพุทธศิลป์และการสร้างกลองปูจาเป็นอย่างมากจึงได้รับความไว้วางใจให้เป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับเด็กและเยาวชนตามโรงเรียนต่าง ๆ ในจังหวัดน่าน

ครูญาณ สองเมืองแก่น กล่าวถึงการฝึกหัดทดลองปูจาของเยาวชนในโรงเรียน ว่า

การฝึกหัดทดลองของเด็กก็จะนำโดยพระสงฆ์หรือผู้ใหญ่ที่ให้การสนับสนุน เพื่อที่จะอนุรักษ์ให้เด็ก ๆ รู้จักและสามารถตีกลองได้ โดยการจัดให้อยู่ในวิชาชุมนุมหรือเป็นคะแนนเสริมด้านกิจกรรมให้กับเด็ก บางคนตีไม่เป็นมาแบกกลองก็ยังมี ดีกว่าให้เค้าไปเล่นเกมเจาะรูที่หู แต่ครูสังเกตว่าเด็กที่มีใจรักในเรื่องพวกนี้หรือเรื่องดนตรีทั้งหลายเนี่ย ถึงเรียนได้แค่ 2 แต่เด็กพวกนี้จะไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด เมื่อเติบโตจะประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานเพราะเป็นคนที่มีความมุ่งมั่น ถึงแม้จะเรียนจบแค่อาชีวะแต่ก็ได้เข้ารับราชการกันหลายคน ทุกคนจะเป็นคนที่มีจิตใจดีไม่โหดร้าย มีสัมมาคารวะ เวลากลับบ้านมาก็มักจะมีน้ำอบน้ำหอม มีจิตมั่นคงในพระพุทธศาสนามีการลาบวชให้พ่อแม่บ้างก็เป็นทหาร บ้างก็เป็นตำรวจ แตกต่างจากเด็กคนอื่นที่ไปติดเหล้า ไปมีลูกก่อนวัยอันควร อันนี้คือเรื่องจริง (ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2559)

นอกจากการมุ่งเน้นถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็กและเยาวชนตามโรงเรียนต่าง ๆ แล้ว ครูญาณยังถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการสร้างและการตีกลองชนิดต่าง ๆ ให้กับพระภิกษุและเยาวชนในชุมชนวัดมหาโพธิ์และวัดสวนหอมเพื่อเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมกลองปูจาที่มีความสำคัญกับพระพุทธศาสนาอันเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นของจังหวัดน่าน นอกจากนี้ครูญาณยังได้รับมอบหมายให้เป็นวิทยากรมอบความรู้เกี่ยวกับกลองและการทำตุ่งให้กับนักโทษในเรือนจำจังหวัดน่านอีกด้วย

การถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูญาณด้านงานช่างนั้น ครูญาณได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ที่สำคัญต่าง ๆ ไว้ให้กับลูกศิษย์คนสำคัญที่มีฝีมือโดดเด่น และเป็นที่ไว้วางใจในการทำงานช่างของครูญาณ สองเมืองแก่น คือ นายสาธิต ชัยเจริญ (สลับอย)

ภาพที่ 36 นายสาธิต ชัยเจริญ (สล่าบอย)

นายสาธิต ชัยเจริญ หรือ สล่าบอย เกิดเมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2526 ภูมิลำเนาอยู่ที่ บ้านบุญยืน อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน อายุ 33 ปี สล่าบอยมีความเชี่ยวชาญในด้านการช่างไม้มาแต่เยาว์วัย เดิมประกอบอาชีพช่างไม้ทำเฟอร์นิเจอร์ของใช้ในบ้านเรือนต่าง ๆ จนได้มีโอกาสพบปะพูดคุยกับครูญาณ สองเมืองแก่นในละแวกบุญยืนอยู่บ่อยครั้งและได้รับการทาบทามจากครูญาณให้มาช่วยงานช่างที่บ้านเมื่อปี พ.ศ. 2550 เรื่อยมาจนปัจจุบัน โดยครูญาณได้เป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ในงานช่างพุทธศิลป์ต่าง ๆ รวมถึงการสร้างกลองปูจาจนได้รับการยอมรับจากครูญาณว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถในการสร้างกลองปูจาได้เป็นเลิศผู้หนึ่ง

ครูญาณ สองเมืองแก่น กล่าวถึงสล่าบอย ว่า

งานที่บ้านช่วงนั้นเยอะมากเราเลยชักชวนกันมาช่วยงานที่บ้านนี้แหละ ช่วงหลังมานี้กลองหลายชุดบอยเค้าก็เป็นคนทำ บางทีก็เหลาสลักเองทั้งหมดใช้เวลาเหลาตั้งหลายวันกว่าจะเสร็จ เพราะว่าการเหลาสลักต้องเหลาคนเดียวมันจะได้มีขนาดเท่ากัน บอยเป็นคนขยันมาก ในปัจจุบันนี้บอยเป็นสล่ากลองที่มีฝีมือมากที่สุดคนหนึ่งที่ว่าได้สามารถไว้วางใจให้ทำงานได้โดยไม่ต้องคอยให้บอกเลย (ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 21 เมษายน 2559)

ภาพที่ 37 ยอดทวงปรีสำหรับประดับบุษบกสร้างโดยนายสาธิต ชัยเจริญ

นอกจากการสร้างกลองบูชาแล้วสล่าบอยยังมีความถนัดในการทำงานช่างอื่น ๆ เช่น การทำยอดทวงปรี และส่วนประกอบต่าง ๆ ที่ใช้สำหรับประดับบุษบกและธรรมาสน์เอก สล่าบอยเป็นผู้มีนิสัยขยันหมั่นเพียรโดยจะมาทำงานที่บ้านของครูญาณเป็นประจำ ในเวลาว่างมักจะเป็นผู้ทำหน้าที่ลับมีด ซ่อมแซมและคอยดูแลเครื่องมือช่างของครูญาณให้อยู่ในสภาพดีอยู่เสมอ นอกจากสล่าบอยแล้วยังมีสล่าท่านอื่นที่อาศัยอยู่ในละแวกบ้านบุญยืนอีก 3 ท่านที่คอยแวะเวียนมาช่วยงานครูญาณที่บ้านอยู่เสมอได้แก่ นายวน โละแล นายพบ บุญธรรม และนายเดช อินตะ

จากการศึกษาประวัติชีวิตครูญาณ สองเมืองแก่น พบว่าชีวิตในวัยเด็กของครูญาณ แวดล้อมไปด้วยสังคมที่มีศรัทธามั่นในพระพุทธศาสนาที่มีความเชื่อในเรื่องของการถวายสิ่งของต่าง ๆ เป็นอัฐบริขารรวมถึงการสร้างกลองถวายวัด ครูญาณได้เรียนรู้กรรมวิธีในงานช่างพุทธศิลป์ต่าง ๆ จากการสังเกตและจดจำจากสล่าที่ว่าจ้างโดยคุณพ่อมาทำงานที่บ้าน จนมีความคิดริเริ่มสร้างผลงานพุทธศิลป์ด้วยตนเอง เนื่องจากองค์ความรู้ด้านพุทธศิลป์ต่าง ๆ เหล่านี้ถือเป็นสมบัติส่วนตัวของสล่าแต่ละคน ครูญาณจึงต้องเรียนรู้จากการเป็นผู้ซักถามคอยเฝ้าสังเกตแบบครูพักลักจำและลงมือทดลองศึกษาด้วยตนเอง

ครูญาณเริ่มสร้างงานพุทธศิลป์ชิ้นแรกคือการปั้นพระจากดินเหนียวเมื่ออายุได้ 5 ขวบ จากนั้นได้เริ่มศึกษาการวาดและแกะรูสร้างลวดลายบนกระดาดเพื่อใช้เป็นแม่พิมพ์ในการตักดอกหรือสร้างลวดลายลงบนสิ่งของต่าง ๆ รวมถึงการลงรักปิดทองบนบุษบกและธรรมาสน์ที่ครูญาณได้สร้างถวายให้กับวัดต่าง ๆ ในจังหวัดน่าน งานพุทธศิลป์ด้านถัดมาคือการแกะสลักไม้ ครูญาณได้สังเกตและศึกษาตัวอย่างจากการแกะลวดลายที่อยู่บนเฟอร์นิเจอร์ เช่น ตู้ กรอบรูป จนสามารถแกะสลักเป็นเรือจำลองและหัวเรือแข่งได้สำเร็จ ซึ่งผลงานที่สร้างชื่อเสียงให้กับครูญาณคือการ

แกะสลักหัวเรือประดับปิ่นของพ่อครูไชยลังกา เครือเสน สำหรับถวายสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีฯ เมื่อเข้าศึกษาที่โรงเรียนอาชีววะ ครูญาณได้หันมาทำงานด้านปูนปั้นหรือเสตาย สำหรับใช้ตกแต่งเป็นลวดลายบนซุ้มประตูและหน้าบันตามวัดต่าง ๆ ในจังหวัดน่าน นอกจากนี้ ครูญาณยังได้คิดค้นสูตรการผสมดินเหนียวเข้ากับปูนเพื่อใช้ปั้นเป็นหัวสัตว์ต่าง ๆ ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้กับครูญาณเป็นอันมาก

ครูญาณมีความสามารถในการขึ้นรูปและต้องลายลงบนภาชนะเงินต่าง ๆ ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจจากการสังเกตสล่าเงินที่ได้จ้างวานให้มาขัดและซ่อมแซมภาชนะเครื่องเงินที่บ้าน ครูญาณจึงได้ทดลองนำภาชนะเงินมาขัดทำความสะอาดเพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่ายทางบ้าน จากนั้นจึงได้ทดลองสร้างเตาเผาเพื่อขึ้นรูปและซ่อมแซมภาชนะเงินที่ชำรุดด้วยตนเอง และได้ศึกษาเกี่ยวกับการต้องลายเพิ่มเติมกับสล่าแปลง จันทรบุปผา สล่าเงินที่มีชื่อเสียงจนสามารถต้องลายลงบนภาชนะเงินได้สำเร็จ

ครูญาณเป็นผู้มีความรู้ในด้านการบรรเลงและการสร้างกลองพื้นเมืองน่านทุกชนิด โดยเฉพาะกลองปฐาซึ่งเป็นกลองที่มีความสำคัญกับวิถีชีวิตชาวจังหวัดน่าน ครูญาณศึกษากรรมวิธีการสร้างกลองปฐาจากการเรียนรู้ด้วยจากวิธีสังเกตและสอบถามจากสล่าเขียน ขุนแก้ว และสล่าแก้ว ไม่ทราบนามสกุล การเรียนแบบครูพักลักจำ การศึกษาจากตำราและกลองเก่าที่นำมาบูรณะทำให้ครูญาณเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในกรรมวิธีการสร้างกลองปฐาอย่างละเอียดลึกซึ้งในทุกขั้นตอน รวมถึงคติความเชื่อและพิธีกรรมในการสร้างกลองปฐา จากประสบการณ์การสร้างและบูรณะกลองปฐาประจำวัดต่าง ๆ ในจังหวัดน่าน ทำให้ครูญาณได้รับการยอมรับว่าเป็นปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญด้านกลองปฐาของจังหวัดน่านผู้หนึ่ง

ครูญาณได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ในด้านศิลปะการแสดงรวมถึงกรรมวิธีการสร้างกลองพื้นเมืองแต่ละชนิดให้กับเด็กและเยาวชนกลุ่มมิตรแก้วสหราชอาณาจักร โดยมียุทธพร นาคสุข และนายคมสันต์ ชันทะสอน ซึ่งเป็นผู้รับช่วงในการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านศิลปะการแสดงให้กับเยาวชนในปัจจุบัน จากนั้นครูญาณได้ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับกลองปฐาให้กับภิกษุสามเณรวัดน้ำลัด วัดมหาโพธิ์ และวัดสวนหอม แสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์ของครูญาณที่จะอนุรักษ์ไว้ซึ่งศูนย์กลองทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับกลองพื้นเมืองโดยเฉพาะกลองปฐาของจังหวัดน่าน นอกจากนี้ครูญาณยังได้รับความไว้วางใจให้เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้เด็กและเยาวชนในโรงเรียน รวมถึงหน่วยงานต่าง ๆ ในจังหวัดน่านอีกด้วย

ในปัจจุบันครูญาณ สองเมืองแก่น เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นปราชญ์ผู้มีความรอบรู้ในศิลปะวัฒนธรรมของจังหวัดน่าน จากผลงานที่ได้สร้างและจารึกไว้ตามวัดต่าง ๆ มากมาย ได้แก่ การประดับหน้าบัน ซุ้มประตูวัด การสร้างบุษบก ธรรมาสัน การสร้างและบูรณะกลองปฐาประจำวัดต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นงานที่มีความประณีต มีคุณภาพที่ดี และยังคงได้รับความไว้วางใจให้เป็นผู้ดูแล

งานพุทธศิลป์และงานสร้างและบูรณะกลองประจำวัดเมื่อมีโอกาส โดยมีสลับบอยผู้สืบทอดองค์ความรู้
ด้านงานพุทธศิลป์และงานช่างเป็นผู้รับช่วงงาน โดยมีครูญาณเป็นผู้ให้คำแนะนำและถ่ายทอดองค์
ความรู้ต่าง ๆ อยู่เสมอ

บทที่ 4

กรรมวิธีการสร้างกลองปฐาของครูญาณ สองเมืองแก่น

การบันทึกข้อมูลภาคสนามเรื่องกรรมวิธีการสร้างกลองปฐาของครูญาณ สองเมืองแก่น ในครั้งนี้ จะเป็นการสาธิตกรรมวิธีการสร้างกลองปฐาในแต่ละขั้นตอน โดยครูญาณ สองเมืองแก่น และนายสาธิต ชัยเจริญ ซึ่งกรรมวิธีการสร้างกลองของครูญาณ สองเมืองแก่น จะใช้วิธีอย่างโบราณที่ ครูญาณได้ศึกษาจากสล่าเขียน ขุนแก้ว และสล่าแก้ว ไม่ทราบนามสกุล ผนวกกับการศึกษาจากร่องรอยที่พบในกลองเก่าที่นำมาหุ้มหนังใหม่และตำราความรู้เรื่องกลองปฐาหรือ “ปัฐา” จากวัดโปรง ตำบลสำน อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 ส่วนประกอบของกลองปฐา

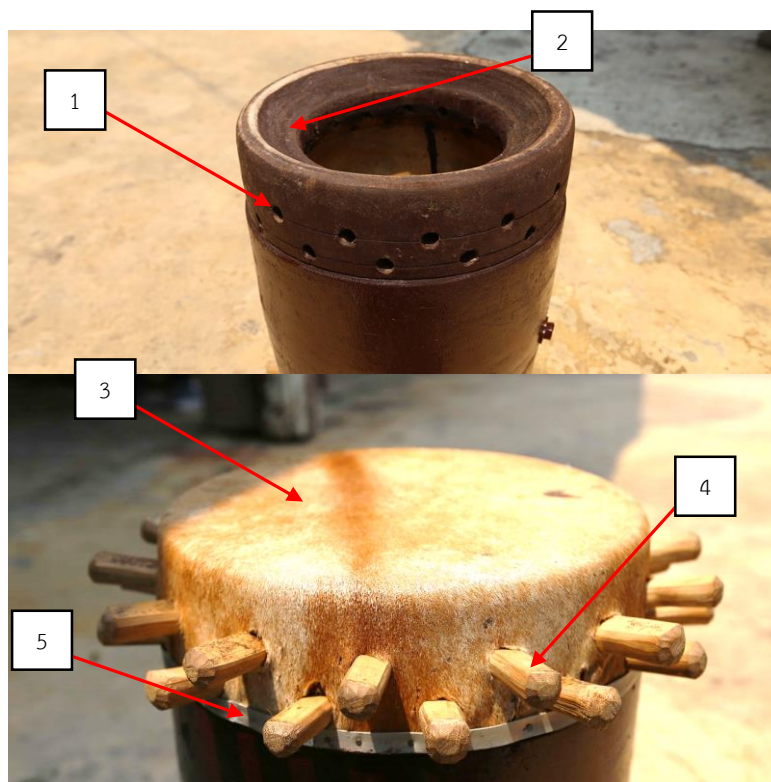
ภาพที่ 38 กลองปฐาวัดนาผา อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

กลองปฐา 1 จุม จะประกอบไปด้วยกลองลูกใหญ่ 1 ลูก เรียกว่า “กลองแม่” และกลองลูกเล็กอีก 3 ลูก เรียกว่า “กลองลูกตุ๊บ” มีขนาดและเสียงที่ลดหลั่นตามกันไปตามลำดับ ซึ่งกลองปฐาของจังหวัดน่านจะวางเรียงกันในแนวนอนโดยมีกลองแม่อยู่ด้านขวาของผู้ตีและมีกลองลูกตุ๊บวางเรียงตามขนาดไปทางด้านซ้ายของผู้ตี ครูญาณ สองเมืองแก่น กล่าวถึงการเรียงกลองปฐาของเมืองน่านว่า

กลองปฐาของน่านจะเรียงเป็นแถวตรงเพราะว่าการตีกลองปฐาของเมืองน่านจะมีกลวิธีการตีแบบตัวตมมือที่จะแกว่งแขนในลักษณะก้นหอยหรือวนมือเป็นวงกลม ซึ่งกลองใหญ่กับกลองลูกตุ๊บลูกสุดท้ายจะรับกับระยะแขนทั้งสองข้างของผู้ตีพอดี แต่

ของเชียงใหม่หรือที่อื่น ๆ จะมีวิธีการเรียงกลองอีกแบบหนึ่งเนื่องจากมีรูปแบบการตีและ
ท่วงทำนองที่แตกต่างกัน (ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 6 กรกฎาคม 2559)

เมื่อนำกลองปูจาทั้งหมดมาวางเรียงไว้บนฐานไม้ที่เรียกว่า “หอกกลอง” จะเรียกว่า “จุม”
หรือกลองปูจา 1 จุม กลองปujanิยมสร้างขึ้นจากไม้เนื้อแข็งเช่น ไม้สัก ไม้ประดู่ นำมาขุดเจาะด้วย
เหล็กเซาะที่ละนิดจนทะลุแล้วใช้หนังวัวหรือหนังควายในการหุ้มเป็นหน้ากลอง จากนั้นใช้สลักแบบ
ต่าง ๆ ตอกเข้าที่บริเวณเหนือกลองหรือปากนกแก้ว ซึ่งมีส่วนประกอบและรายละเอียดดังต่อไปนี้

ภาพที่ 39 ส่วนประกอบของกลองปูจา

1. รูแซว	ใช้สำหรับตอกสลักกลอง
2. เหนือกลองหรือปากนกแก้ว	ใช้สำหรับกำหนดความตึงกังวานของเสียงกลอง
3. หน้ากลอง	ใช้สำหรับตีให้เกิดเสียง
4. สลักกลอง	ใช้สำหรับยึดหนังกับตัวกลอง
5. ปลอกกลอง	ใช้ตกแต่งให้สวยงามและยึดหนังกับตัวกลอง

4.2 การคัดเลือกไม้

การคัดเลือกไม้ที่จะนำมาขุดเพื่อสร้างกลองปฐจา จะต้องเลือกต้นไม้สักหรือไม้ประดู่ที่มีขนาดใหญ่พอที่จะสามารถสร้างกลองปฐจาได้ครบทั้งชุด เนื่องจากความเชื่อเรื่องการใช้ไม้ต้นเดียวกันในการสร้างกลองปฐจา ครูญาณ สองเมืองแก่น กล่าวถึงการเลือกไม้สำหรับสร้างกลองปฐจาว่า

ตามคติแล้วเราต้องใช้ไม้จากต้นเดียวกันมาทำกลอง คือวัดรอบต้นไม้แล้วพับเป็น 4 ส่วนแล้วก็หักเอาหนึ่งส่วนมาวัดขึ้นมาจากพื้นดินแล้วตัดโคนต้นทิ้งไป เป็นภูมิปัญญาโบราณที่ทำให้ไม้ที่ได้ไม่ติดกระพี้ไม้เลย แล้วเราก็นำเอาโผลกที่ต้องการด้วยการกำหนดวัดขึ้นไป แต่เค้าจะเลือกต้นที่มีความใหญ่ให้ได้ 8 กำขึ้นไปและยาว 18 กำขึ้นไป (ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 4 พฤษภาคม 2559)

จากคำกล่าวข้างต้นพบว่าการคัดเลือกไม้จะต้องเลือกต้นไม้ที่ใหญ่เพียงพอสำหรับนำมาใช้เป็นกลองแม่ที่มีขนาดกว้าง 8 กำมือ และยาว 18 กำมือ ขึ้นไป ซึ่งการนับกำมือนี้นี้เรียกว่าการนับโผลกกลอง โดยการกำมือของสลาหรือเจ้าอาวาสทั้งสองข้างวัดต่อกันทีละข้างขึ้นไปตามระนาบของหน้ากลองและความยาวของกลองเพื่อให้ได้จำนวนโผลกกลองที่มีความหมายเป็นมงคล จากการสัมภาษณ์ครูญาณ สองเมืองแก่น ได้อธิบายความหมายของค่านับโผลกกลองไว้ดังนี้

1. นันทเกรี หมายความว่า กลองที่เบิกบานและเป็นมงคล
2. สลิมเมืองขึ้น หมายความว่า เป็นศรีแห่งบ้านเมืองเป็นที่ชื่นชมยินดี
3. หมื่นเมืองพรหม หมายความว่า เมืองสวรรค์ชั้นฟ้า
4. สนมอยู่สร้าง หมายความว่า มีเสนาอำมาตย์บริวารเยอะ
5. ม้างสังโฆ หมายความว่า พระวัดนั้นจะประพุดตินอกกริต
6. โปธิสัต หมายความว่า เจ้าอาวาสไม่ให้ร้ายใคร
7. วัดพระเจ้า หมายความว่า วัดร้างที่มีแต่พระพุทธรูป

(ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2559)

ภาพที่ 40 การนับโฉลกกลองด้วยกำมือ

ที่มาภาพ : การประพันธ์เพลงช้าเรื่องปูจานครน่าน โดยภัทระ คมขำ พ.ศ. 2557 งานนิพนธ์ระดับ
 ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศิลปกรรมศาสตร์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิธีการนับโฉลกข้างต้นนั้นเมื่อนับถึงกำมือที่ 7 แล้ว กำมือที่ 8 จะกลับไปเริ่มนับที่ 1 หรือนันทเภาอีกครั้ง ยกตัวอย่างเช่นกลองที่มีโฉลกหน้ากลองเท่ากับ 8 กำมือ จะตรงกับคำว่า นันทเภา และความยาว 18 กำมือ จะตรงกับคำว่า สนมอยู่สร้าง ซึ่งจะถือว่าเป็นกลองที่มีความหมายดี

เมื่อได้ต้นไม้ที่ต้องการแล้วก็ต้องวัดเส้นรอบวงของต้นไม้ด้วยเชือกแล้วนำความยาว 1 ใน 4 ของเส้นรอบวง โดยวัดจากโคนต้นไม้แล้วตัดส่วนโคนทิ้งไปเป็นภูมิปัญญาโบราณที่จะทำให้ไม้ที่นำมาใช้ไม้ติดกระพี้ไม้ จากนั้นจึงนำส่วนที่เหลือมาขุดเป็นกลองแม่และกลองลูกคู่ต่อไป โดยกลองปูจาจะมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปตามขนาดและสัดส่วนดังนี้

1. กลองที่มีความกว้าง 8 กำมือ และยาว 18 กำมือ	เรียกว่า นันทเภา
2. กลองที่มีความยาวเป็น 2 เท่าของความกว้าง	เรียกว่า สุขาวหา
3. กลองที่มีความยาวเป็น 3 เท่าของรัศมีเส้นผ่านศูนย์กลาง	เรียกว่า ไชยเภา
4. กลองที่มีความยาวเท่ากับความกว้าง	เรียกว่า เภา
5. กลองที่มีความยาวเท่ากับรัศมีความกว้าง	เรียกว่า รัตนเภา

ภาพที่ 41 ไหเมียง

ที่มาภาพ : นายปกป้อง ขำประเสริฐ

นอกจากการตัดไม้เพื่อนำมาขุดสร้างกลองบูชาแล้ว ผู้วิจัยพบว่ายังมีการนำไหเมียงที่ใช้สำหรับหมักเมียงมาดัดแปลงเป็นกลองบูชาอีกด้วย ซึ่งไหเมียงนี้นิยมทำจากไม้สักขนาดใหญ่นำมาขุดเจาะเป็นทรงกระบอกคล้ายกับหุ่นกลองบูชา จึงได้มีการนำไหเมียงของเก่าที่ไม่ใช้แล้วมาดัดแปลงให้ได้ขนาดที่ต้องการเพื่อใช้เป็นวัสดุสำหรับสร้างกลองบูชา เป็นการลดขั้นตอนการขุดเจาะที่ใช้เวลานาน และเป็นการลดความสิ้นเปลืองของทรัพยากรไม้ในปัจจุบัน ซึ่งกลองบูชาที่สร้างจากไหเมียงสามารถพบเห็นได้ทั่วไปตั้งแต่เช่นกลองบูชาชุดฝึกหัดของวัดน้ำลัด อำเภอกงเพียง เป็นต้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 42 กลองบูชาสร้างจากถังน้ำมัน

จากการลงพื้นที่ ณ งานส่งเสริมทักษะวิชาการสามแฉกรสัมพันธ์และมหกรรมนิทรรศการโครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน ผู้วิจัยพบว่ามีกลองปุงาที่สร้างจากถ้งน้ำมันมาใช้จัดแสดงในงานนิทรรศการดังกล่าว จากการสัมภาษณ์พระภิกษุพบว่าเป็นกลองปุงาชุดฝึกหัดสำหรับภิกษุสามเณรของโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดนิโครธาราม ตำบลป่าคา อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน เนื่องจากการขาดแคลนไม้จึงได้นำวัสดุเหลือใช้มาดัดแปลงให้เกิดประโยชน์อีกทั้งยังช่วยให้กลองมีน้ำหนักเบาช่วยต่อการขนย้ายอีกด้วย ซึ่งกลองปุงาชุดนี้สร้างขึ้นโดยพ่อหนานสมจิต ไม่ทราบนามสกุล

4.3 อุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างกลองปุงา

ภาพที่ 43 อุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างกลองปุงา

ภาพที่ 44 อุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างกลองปุงา

ภาพที่ 45 อุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างกล่องปูจา

1. ขวาน	9. กระจาดขทราย	17. เขียดเหลา
2. มีดพริ้ว	10. เลื่อนล่อ	18. กบเหลา
3. มีดเหลา	11. ดินสอ	19. กบเหลา
4. ตะขอลากปรับขนาดได้	12. เหล็กเซาะ	20. ดอกสว่าน
5. ตลับเมตร	13. ตะบู้ง	21. ตืดตู่
6. เหล็กเฉาะ	14. เหล็กเซาะ	22. ค้อนตอกส่ว
7. ส่วเล็บมือ	15. ไม้บรรทัดฉาก	23. มีดพอกหนัง
8. ตะขอ	16. กบร้างสั้น	24. เลื่อยลันดา

4.4 ขั้นตอนการขุดกลอง

ภาพที่ 46 การกำหนดจุดกึ่งกลาง

การขุดกลองปูจาจากท่อนไม้จะเริ่มจากการกำหนดจุดกึ่งกลางของท่อนกลอง ซึ่งการเลือกตำแหน่งจะเป็นไปตามความเหมาะสมขึ้นอยู่กับลักษณะของท่อนไม้ที่นำมาขุดกลอง เมื่อกำหนดจุดกึ่งกลางแล้วก็จะใช้แผ่นไม้บาง ๆ มาทาบบไว้บนหน้ากว้างแล้วใช้ตะปูตอกเข้าไปตรงจุดกึ่งกลางที่กำหนดเพื่อยึดแผ่นไม้กับท่อนกลอง

ภาพที่ 47 การกำหนดระยะและความหนาของขอบกลอง

เมื่อตอกยึดแผ่นไม้กับหุ่นกลองแล้วก็จะเป็นการกำหนดระยะและความหนาของขอบกลอง เริ่มจากการกำหนดขอบกลองด้านนอกแล้วทำสัญลักษณ์ด้วยดินสอ จากนั้นวัดจากขอบด้านนอกเข้ามาประมาณครึ่งนิ้วเป็นระยะขอบกลองด้านใน

ภาพที่ 48 การใช้วงเวียนกำหนดตำแหน่งขอบกลอง

นำตะปูตอกเข้าไปที่ตำแหน่งขอบกลองด้านนอกบนไม้แผ่นบางให้ทะลุลงไปที่ท่อนไม้แล้วลากแผ่นไม้ให้หมุนไปในลักษณะตามเข็มนาฬิกาเพื่อให้เกิดรอยสัญลักษณ์คล้ายการใช้วงเวียน จากนั้นทำเช่นเดียวกันอีกครั้งในตำแหน่งระยะขอบกลองด้านใน

ภาพที่ 49 การกำหนดตำแหน่งขอบกลองด้านนอกและด้านใน

จากภาพเป็นหุ่นกลองที่กำหนดระยะขอบกลองด้านนอกและด้านในเสร็จเรียบร้อยแล้ว จากนั้นก็ทำการตีแผ่นไม้หรือที่เรียกว่า “ตะขอ” ออกจากท่อนไม้

ภาพที่ 50 การชุดกลองด้วยเหล็กเซาะ

การชุดกลองจะชุดโดยการใช้เหล็กเซาะขนาดต่าง ๆ การเลือกใช้เหล็กเซาะจะขึ้นอยู่กับความสะดวกและความเหมาะสมในการชุดกลองแต่ละตำแหน่ง โดยการชุดกลองจะต้องชุดโดยเน้นชุดเฉพาะบริเวณจุดกึ่งกลางเป็นลำดับแรกจนกว่าจะทะลุถึงอีกฝั่งหนึ่ง แล้วจึงค่อย ๆ ทำการแต่งผิวด้านในกลองให้มีลักษณะกลวงและเรียบ

ภาพที่ 51 การแต่งปากนกแก้ว

การแต่งปากนกแก้วจะต้องใช้เหล็กฉေးในการแต่งเนื่องจากเป็นเหล็กชนิดที่มีปลายอนที่มีคุณสมบัติกินเนื้อไม้เข้าด้านในต่างจากเหล็กชนิดอื่น ๆ ทำให้สามารถสร้างปากนกแก้วได้สะดวก

ครูญาณ สองเมืองแก่น กล่าวถึงประโยชน์ของปากนกแก้วว่า

ปากนกแก้วหรือภาษาน่านจะเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เหงือกกลอง” ตรงนี้จะทำให้ส่งผลต่อความแข็งแรงของกลอง ไม่ให้กลองเสียรูปเมื่อทุ้มกลองแล้วก็ยังช่วยเป็นพื้นที่ยึดเกาะให้กับสลักกลองที่ตอกเข้าไป เพราะเหงือกกลองนี้จะเป็นส่วนที่หนากว่าผิวส่วนอื่น ๆ เหงือกกลองจะมีสองลักษณะคือ แบบยาวลึก จะให้เสียงที่แหลมและดังกังวานไกล ส่วนแบบสั้น จะให้เสียงทุ้มกว่าแต่ดั่งไม่ไกลเท่าแบบยาว

(ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 21 เมษายน 2559)

ภาพที่ 52 การไสกบตบแต่งบริเวณขอบกลอง

ภาพที่ 53 การไสกบตบแต่งผิวกลองด้านนอก

เมื่อทำการขุดกลองด้านในเรียบร้อยแล้วก็จะใช้กบขนาดต่าง ๆ ไสตบแต่งผิวกลองภายนอกให้ได้ขนาดสัดส่วนที่ต้องการและให้ผิวกลองมีความเรียบเสมอกัน รวมถึงการตบแต่งบริเวณขอบกลองเหนือบริเวณปากนกแก้วให้มีความโค้งมนเพื่อลดการเสียดสีของหนังกลองกับขอบกลองเป็นการป้องกันการฉีกขาดเมื่อหุ้มกลอง

ภาพที่ 54 ปากนกแก้วแบบสัน

ผู้วิจัยพบว่าการในขั้นตอนขุดกลองเป็นขั้นตอนที่ใช้เวลานานเนื่องจากจะต้องใช้เพียงค้อนและเหล็กเซาะแบบต่าง ๆ ในการขุดกลองเท่านั้น ซึ่งจะต้องใช้ความระมัดระวังในการขุดเนื่องจากการขุดหากพลังมือขุดจนกลองมีความบางจนเกินไปอาจส่งผลกระทบต่อความแข็งแรงของหุ่นกลองจนบางครั้งไม่

สามารถแก้ไขได้ อีกทั้งการตกแต่งปากนกแก้วเพื่อให้รับกับการเจาะรูแซว⁷อย่างเหมาะสมซึ่งจะต้องใช้ความชำนาญเป็นอย่างมาก

4.5 ขั้นตอนการเจาะรูแซว

หลังจากที่ได้หุ่นกลองที่ผ่านการแต่งผิวทั้งภายนอกและภายในเรียบร้อยแล้ว จะเป็นการเจาะรูสำหรับตอกสลักเรียกว่า “รูแซว” ซึ่งการเจาะรูแซวนี้นี้จะต้องเจาะให้มีจำนวนนับได้ค่าโลกที่เป็นมงคลตามตำราโบราณซึ่งมีคำเรียกและความหมายดังนี้

1. ตีปาดผี	หมายความว่า	ตีแล้วจะเกิดงานศพ
2. ตีกินเหล้า	หมายความว่า	ตีแล้วมีความสุขสนุกสนานรื่นเริง
3. ตีกินอยู่เห้านาง	หมายความว่า	ตีแล้วเสียงมีความน่าหลงใหล
4. ตีมาเมืองใหม่	หมายความว่า	ตีแล้วได้ครองเมืองใหม่
5. ตีอุ้มท้าวกินเมือง	หมายความว่า	ตีแล้วเจ้าเมืองจะอยู่เป็นสุข
6. ตีหื้อนนเียงซูด้าว	หมายความว่า	ตีแล้วมีเสียงดีไพเราะ
7. ตีหื้อเยือกย่าวหมี่ขึ้นเต็งพรหม	หมายความว่า	ตีแล้วดังไปถึงสวรรค์ชั้นฟ้า
8. ตีไปด้วยลำดับได้ตีเปิงใจ	หมายความว่า	ตีแล้วมีจังหวะทำนองจับใจ

(ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2559)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁷ รูบริเวณส่วนหัวและท้ายของกลองปุงาใช้สำหรับตอกสลักเพื่อยึดหนังกับตัวกลอง

4.5.1 วิธีการกำหนดระดับรูแซว

ภาพที่ 55 การใช้ตะขอกำหนดระดับแนวรูแซวแถวที่ 1

ภาพที่ 56 การใช้ตะขอกำหนดระดับแนวรูแซวแถวที่ 2

ภาพที่ 57 การวัดเส้นรอบวงด้วยเชือก

4.5.2 วิธีการเจาะรูแซว

ภาพที่ 58 การใช้วัสดุปลายแหลมกำหนดตำแหน่งรูแซว

ภาพที่ 59 การใช้สว่านไฟฟ้าเจาะรูแซว

ผู้วิจัยพบว่าการเจาะรูแซวจะเริ่มจากการกำหนดแนวรูแซวทั้ง 2 แถว โดยเริ่มจากแถวแรกด้วยการใช้ตะขอที่มีตะปูมาขุดให้เป็นรอยรอบ ๆ กลอง จากนั้นทำเช่นเดียวกันในแถวที่สองโดยจะกำหนดให้มีระยะห่างจากแถวแรกพอสมควร จากนั้นวัดขนาดรอบกลองด้วยเชือกเพื่อหาความยาวเส้นรอบวงของกลองโดยให้แบ่งเชือกดังกล่าวเป็น 3 ส่วน แล้วนำ 1 ใน 3 ส่วน มาแบ่งเป็น 4 ส่วนอีกครั้งหนึ่ง จากนั้นจึงเอาความยาว 1 ใน 4 ที่ได้มาเป็นระยะความห่างระหว่างรูแซวแต่ละรู เมื่อได้ตำแหน่งรูแซวแล้วจึงใช้วัสดุปลายแหลมตอกให้เป็นหลุมตรงบริเวณที่ต้องการเจาะเพื่อไม่ให้สว่านเคลื่อนที่เมื่อเจาะรู ครูญาณ สองเมืองแก่น กล่าวถึงโณลกูแซวว่า

ส่วนมากแล้วรูแซวกลองเก่า ๆ ก็จะต้องโณลกดีที่ทั้งนั้นมีย่อยมากที่จะต้องโณลกเสีย ถ้าหากเราวัดแบบนี้แล้วได้โณลกเสียเราก็จะเริ่มวัดใหม่อีกครั้งโดยจะวัดสัดส่วนที่ต่างออกไปแต่จะต้องระวังไม่ให้สลักมีมากหรือน้อยจนเกินไปเพราะจะมีผลทำให้เสียงอับหรือหน้ากลองหยาบง่าย (ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2559)

จากคำกล่าวข้างต้นผู้วิจัยพบว่าการเจาะรูแซวนอกจากจะยึดตามโณลกที่เป็นมงคลแล้วจะต้องกำหนดจำนวนรูแซวให้มีความเหมาะสมกับขนาดกลองด้วย กล่าวคือ หากรูแซวมีระยะห่างน้อยและมีการตอกสลักเข้าไปมากเกินไปจะทำให้กลองเสียงอับ และถ้าหากรูแซวมีความห่างและตอกสลักน้อยเกินไปจะทำให้หน้ากลองเสียงต่อการหยาบง่ายขึ้นได้ง่าย

4.6 พิธีบรรจุหัวใจกลอง

ภาพที่ 60 เครื่องบูชาและหัวใจกลอง

ก่อนการห่มหน้ากลองปูลาสาผู้ห่มกลองจะต้องทำพิธีบรรจุหัวใจกลอง โดยจะต้องจัดเตรียมเครื่องบูชาอันประกอบด้วย หมาก พลุ เทียนเล่มเล็กและเล่มบาทอย่างละ 5 เล่ม น้ำส้มป่อยสุรา เพื่อทำพิธีบอกกล่าวแม่ธรณีและพระภูมิเจ้าที่เสียก่อน ผู้วิจัยพบว่าการทำพิธีบรรจุหัวใจกลองนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับการทำพิธีอัญเชิญกลอง ซึ่งจะเข้าไปในลักษณะการบอกกล่าวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ และกล่าวคำพรณนาถึงสิ่งที่เป็นสิริมงคล

ภาพที่ 61 ธนุและใบเขียน

หัวใจกลองที่ทำจากน้ำเต้าจะบรรจุเงินปัจจัยเป็นเหรียญไว้ภายในพร้อมกับกระดาษบันทึกประวัติความเป็นมาของกลองเช่น ชื่อสล่าผู้หุ้ม วันที่หุ้ม และประจำวัดใด พร้อมทั้งลงอักขระเวทมนต์คาถาไว้บนกระดาษโดยจะบันทึกเป็นภาษาล้านนาอันประกอบไปด้วยคาถาใส่ใจกลองและคาถาที่เป็นเมตตามหานิยมอื่น ๆ ตามแต่สล่าผู้ทำพิธีจะประสงค์เช่น คาถาช้างโหลง คาถาดงสังัด คาถานกยูง พร้อมกับผูกธนูจำลองที่ทำจากไม้ไผ่ ซึ่งชาวน่านมีความเชื่อว่าคาถาเหล่านี้จะเป็นมนต์เสน่ห์ที่ดึงดูดใจผู้คนให้คล้อยตามในอำนาจของเสียงกลองปฐาที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อเชื่อเชิญให้พุทธศาสนิกชนพร้อมใจกันมาทำบุญในวันสำคัญต่าง ๆ อีกทั้งธนูจำลองเชื่อว่าเป็นอาวุธที่จะเชื่อว่าเป็นสิ่งที่จะสามารถเอาชนะความชั่วร้ายและภัยอันตรายต่าง ๆ โดยสล่าอาจทำใบเขียนหรือแผ่นหนังที่ใช้ทำหน้ากลองมาเขียนบันทึกฤกษ์ยามในวันที่หุ้มกลองเพื่อผูกติดไว้คู่กับธนูและหัวใจกลอง

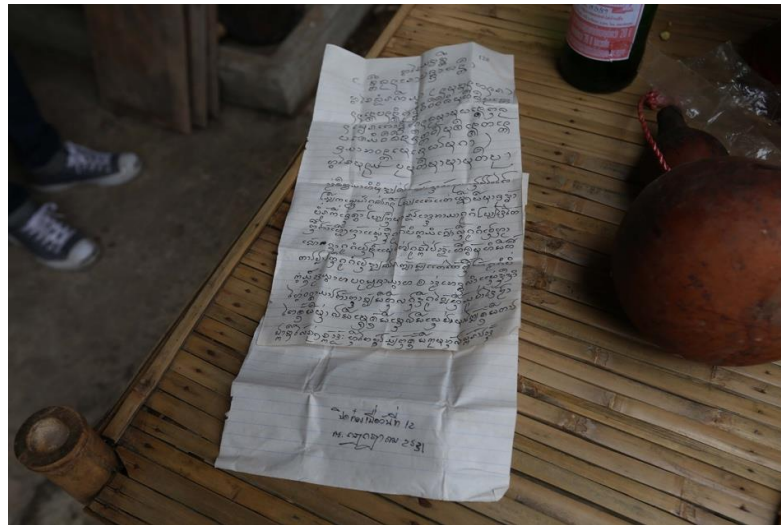
จากตำรากลองปฐาที่ครูญาณ สองเมืองแก่น ทำการคัดย่อลงมาจากบ๊อบสา ของวัดโป่ง ตำบลส้าน อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน ได้มีการบันทึกคาถาใส่ใจกลองโดยมีเนื้อความว่า

หื้อเสียงกว่าฟ้า เสียงหนักรักกว่านางปันหุง นึกกว่าหลอนแสนขอนวอนใจ
อยู่บ่ได้ ตูจักหื้อมิ่งป่าวเสียงขวาง หื้อมีเสียงถึงเทวดาอยู่อากาศ เสียงฟ้าพาดแสนดี ตูจัก
ตีหื้อมิ่งป่าวเสียงขวาง หื้อมิ่ง รักเออ สวาหุม

มีเท่านี้แลนาเฮย

จากคาถาช้างตัน ครูญาณ สองเมืองแก่น ได้อธิบายความหมายของคาถาดังกล่าว ว่า

ให้มีเสียงมากกว่าท้องฟ้าคำราม ให้มากกว่าความรักที่มีต่อหญิงสาวทอผ้า
เราจะให้กลองใบนี้ดังไปทุกทิศทาง มีเสียงดังไปถึงเทวดาบนสวรรค์ เสมือนสายฟ้าพาด
บนท้องฟ้า ไม่ให้มีสิ่งชั่วร้ายใด ๆ มาขวางกั้น ให้ทุกคนที่ได้ยินจงหลงใหลในเมหานิยม
ของกลอง (ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2559)

ภาพที่ 62 กระดาษบันทึกคาถาใส่ใจกลอง

ภาพที่ 63 ครูญาณ สองเมืองแก่น และนายสาริต ชัยเจริญ ขณะทำพิธีบรรจุหัวใจกลอง

ภาพที่ 64 ครูญาณ สองเมืองแก่น พรมน้ำส้มป่อยลงบนหัวใจกลองและภายในหุ่นกลอง

ภาพที่ 65 หัวใจกลองที่บรรจุไว้ภายในหุ่นกลอง

หลังจากกล่าวคาถาทำพิธีบรรจุหัวใจกลองแล้วสละผู้หุ้มกลองก็จะนำหัวใจกลอง ธนูและใบเขียนผูกรวมกันแล้วตอกหมุดติดไว้ที่ด้านในกลองบริเวณห่วงแขวนกลองเป็นอันเสร็จพิธีบรรจุหัวใจกลอง

ผู้วิจัยพบว่าพิธีบรรจุหัวใจกลองนี้เป็นพิธีกรรมหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อทางด้านเวทย์มนต์คาถาของชาวจังหวัดน่าน ซึ่งคาถาที่ใช้บรรจุในหัวใจกลองจะต้องเป็นคาถาที่เป็นเมตตามหานิยมเพื่อความต้องการให้เสียงกลองมีความน่าหลงใหลมีเสน่ห์ตามความเชื่อในเรื่องอำนาจของเสียงกลองที่สามารถดลใจให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายต่างพากันมาทำบุญที่วัด ชาวจังหวัดน่านมีความพิถีพิถันอย่างมากในการบรรจุหัวใจกลอง มีการบันทึกรายละเอียดต่าง ๆ ของการหุ้มกลองแต่ละครั้ง

ไว้ภายในน้ำเต้า สล่าคนใหม่ที่ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้บูรณะหุ้มกลองก็จะสามารถรับรู้เรื่องราวที่มาในอดีตได้ เสมือนการส่งต่อเรื่องราวจากรุ่นสู่รุ่น

4.7 การเตรียมหนังกลอง

ภาพที่ 66 หนังวัวแห้ง

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าหนังที่นำมาใช้หุ้มกลองปูจານั้นสามารถนำมาใช้ได้ทั้งหนังวัวและหนังควาย ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้จะเป็นการสาธิตโดยใช้หนังวัวเนื่องจากสามารถหาได้ง่ายและมีคุณภาพที่ดีกว่าหนังควาย ซึ่งหนังควายจะมีความหนามากทำให้การชิงกลองต้องใช้กำลังและเวลามากกว่าหนังวัว ครูญาณ สองเมืองแก่น กล่าวถึงการเลือกใช้หนังวัวว่า “หนังวัวที่ใช้ถ้าจะให้ดีต้องเป็นตัวเมียที่มีลูกมาแล้ว 2 ท้อง หรือตัวผู้ที่มีอายุประมาณ 5 – 6 ปี ซึ่งตัวเมียจะดีกว่าตัวผู้เพราะตัวผู้หนังจะกรอบได้ง่าย พอผ่านไป 3 ปี เสียงก็จะเริ่มไม่ดีไม่นุ่ม” (ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 21 เมษายน 2559)

ตามความเชื่อของชาวจังหวัดน่านที่มีมาแต่โบราณเรื่องการเลือกใช้หนังนั้นจะต้องใช้วัวหรือควายเพียงเพศใดเพศหนึ่งเท่านั้นในการหุ้มกลอง เนื่องจากมีความเชื่อว่าหากนำวัวหรือควายคนละเพศมาหุ้มเป็นกลองชุดเดียวกันแล้ว จะทำให้มีปัญหาด้านทางเพศของหญิงสาวในหมู่บ้านนั้น ๆ

ภาพที่ 67 การตากหนังวัวก่อนนำมาหุ้มกลอง

ครูญาณกล่าวว่หนังวัวที่นำมาใช้นี้จะต้องไม่มีตำหนิจากรอยไหม้จากการประทับตราและหลิกเลี้ยงในส่วนที่เป็นโหนกวัวเนื่องจากจะทำให้หนังมีความหย่อนยานไม่เสมอกัน ในอดีตการหุ้มกลองจะมีการเลือกใช้น้หนังวัว 2 แบบ คือ หนังวัวสด เป็นหนังวัวที่ผ่านการชำแหละมาใหม่ ๆ หลังจากทำความสะอาดแล้วนำไปตากแดดให้พอมหาดจากนั้นก็นำมาซึ่งกลองทันที อีกแบบหนึ่งคือหนังวัวที่นำไปตากจนแห้งเป็นเวลา 5 วัน เมื่อต้องการจะหุ้มกลองก็จะนำกลับมาแช่น้ำทิ้งไว้ 12 ชั่วโมง จากนั้นจึงตากให้พอมหาดแล้วจึงนำมาหุ้มกลอง โดยการหุ้มกลองในครั้งนี้ครูญาณได้เลือกใช้น้หนังวัวที่ผ่านการตากแห้ง เนื่องจากการหุ้มหนังวัวสดจะต้องมีการเฝ้าเวรทั้งคืนคอยทำความสะอาดหน้ากลองเพื่อป้องกันหนอนแมลงที่จะมากัดกินหน้ากลอง และถ้าหากกลองเกิดการเน่าเสียจะต้องรื้อถอนหนังและสลักที่ตอกไว้แล้วนำไปทิ้ง เนื่องจากมีความเชื่อว่าจะเป็นการเสียฤกษ์ยามและไม่เป็นมงคล

4.8 วันหุ้มกลอง

การหุ้มกลองคือขั้นตอนการนำหนังวัวหรือหนังควายที่ได้เตรียมไว้มาซึ่งบนหุ่นกลองที่เจาะรูแล้ว โดยส่วจะใช้วิธีต่าง ๆ ในการดึงหนังให้ตึงจนสามารถตีเป็นเสียงได้ตามต้องการแล้วจึงตอกสลักที่ได้เหลาเตรียมไว้เข้าไปที่รูแหวเพื่อตอกยึดหนังกับหุ่นกลอง โดยก่อนการหุ้มกลองนี้ผู้หุ้มกลองจะต้องมีการกำหนดฤกษ์ยามที่เหมาะสมแก่การหุ้มกลองหรือที่เรียกว่า “วันหุ้มกลอง” ซึ่งในการหุ้มกลองปูจาของครูญาณ สองเมืองแก่น ได้ยึดเดือนและวันที่ได้บันทึกไว้ในตำรากลองปูจาของวัดโปรง ตำบลสำน อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน โดยมีรายละเอียดดังนี้

เดือนหุ้ม	เดือน 12 เดือนเกียง เดือน 4 เดือน 6 ดี่ชูเดือน
วันหุ้ม	วันยี่วันเหมาหุ้มกลองไปเสกดี
	วันเม็ดวันเส็ดวันไก้ดี

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่าตำรากลองปฐจาได้บันทึกไว้เกี่ยวกับเดือนและวันที่เหมาะแก่การหุ้มกลอง โดยเดือนที่ระบุในตำรานี้จะเป็นการนับเดือนแบบล้านนาซึ่งสามารถเทียบเป็นเดือนไทยได้ดังนี้

เดือน 12	หมายถึง	เดือนสิงหาคม
เดือนเกียง	หมายถึง	เดือนตุลาคม
เดือน 4	หมายถึง	เดือนมกราคม
เดือน 6	หมายถึง	เดือนมีนาคม

วันหุ้มกลองมีทั้งหมด 5 วัน ซึ่งสามารถแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ

กลองสำหรับทำศึกสงคราม	ได้แก่	วันยี่และวันเหมา
กลองทั่วไป	ได้แก่	วันเม็ด วันเส็ด และวันไค้ (วันไก้)

จากการสัมภาษณ์ครูญาณ สองเมืองแก่น พบว่าวันหุ้มกลองนี้จะถือการนับวันหนไท้เป็นหลัก โดยการนับวันหนไท้จะมีทั้งหมด 60 วัน ชื่อเรียกแต่ละวันจะแบ่งเป็นคำหน้าและคำหลัง ซึ่งคำหน้าจะเป็นการนับจุลศักราชเป็นภาษาล้านนามีทั้งหมด 10 คำ ดังนี้

- ปีจุลศักราชที่ลงท้ายด้วยเลข 1 เรียกว่า เอกศก คำล้านนาเรียกว่า กาบ
- ปีจุลศักราชที่ลงท้ายด้วยเลข 2 เรียกว่า โทศก คำล้านนาเรียกว่า ดับ
- ปีจุลศักราชที่ลงท้ายด้วยเลข 3 เรียกว่า ตริศก คำล้านนาเรียกว่า รวาย
- ปีจุลศักราชที่ลงท้ายด้วยเลข 4 เรียกว่า จัตวาศก คำล้านนาเรียกว่า เมือง
- ปีจุลศักราชที่ลงท้ายด้วยเลข 5 เรียกว่า เบญจศก คำล้านนาเรียกว่า เป็ก
- ปีจุลศักราชที่ลงท้ายด้วยเลข 6 เรียกว่า ฉศก คำล้านนาเรียกว่า กัด
- ปีจุลศักราชที่ลงท้ายด้วยเลข 7 เรียกว่า สปัศก คำล้านนาเรียกว่า กต
- ปีจุลศักราชที่ลงท้ายด้วยเลข 8 เรียกว่า อัศศก คำล้านนาเรียกว่า ร้วง
- ปีจุลศักราชที่ลงท้ายด้วยเลข 9 เรียกว่า นพศก คำล้านนาเรียกว่า เต่า
- ปีจุลศักราชที่ลงท้ายด้วยเลข 0 เรียกว่า สัมฤทธิศก คำล้านนาเรียกว่า ก่า

คำหลังจะเป็นคำที่ใช้เรียกปีนักษัตรเป็นภาษาล้านนาทั้งหมด 12 คำ ดังนี้

ชวด	คำล้านนาคือ	ใจ้
ฉลู	คำล้านนาคือ	เป้า
ขาล	คำล้านนาคือ	ยี
เถาะ	คำล้านนาคือ	เหม้า
มะโรง	คำล้านนาคือ	สี
มะเส็ง	คำล้านนาคือ	ใส้
มะเมีย	คำล้านนาคือ	สะง้า
มะแม	คำล้านนาคือ	เม็ด
วอก	คำล้านนาคือ	สัน
ระกา	คำล้านนาคือ	เร้า
จอ	คำล้านนาคือ	เส็ด
กุน	คำล้านนาคือ	ไค้

(ญาณ สองเมืองแก่น, **สัมภาษณ์**, 20 พฤษภาคม 2559)

การนับวันหนไทจะนำคำล้านนาทั้งสองคำมาจับคู่กันเป็นชื่อวันโดยคำหน้าจะเป็นจตุศักราชและคำหลังเป็นปีนักษัตรีย์ เช่น 1. วันกาบใจ้ 2. วันดับเป้า 3. วันรวายยี เป็นต้น โดยการนับวันหนไทนี้จะนับไปตามปฏิทินทั่วไปยกตัวอย่างเช่น

วันจันทร์ที่ 1 มกราคม ตรงกับ วันกาบใจ้

วันอังคารที่ 2 มกราคม ตรงกับ วันดับเป้า

วันพุธที่ 3 มกราคม ตรงกับ วันรวายยี

หมายเหตุ เมื่อนับครบ 60 วันคือวันก่าไค้ เมื่อถึงวันถัดมาก็จะกลับมานับที่วันกาบใจ้

๑. วันกาบใจ	แม่วันคืนเคียงได้ ท้อหาวันปลอด
๒. วันดับเป้า	อย่าसानกวยไฟค้ำ เอยียวท่านข้า (ฆ่า) หนทาง
๓. วันรวายยี่	อย่าเอาเหล่าสู่ขวัญ วันลุนเกิดเพนหนี
๔. วันเมืองเหม้า	อย่ายอพลรบท่าน เอยียวตายข้าถูกบั้น (ลูกคร)
๕. วันเบิกลี	ท้อได้ท้อหมากถามสาว แม่ (สาว) ทากวางท้อเปนลูก
๖. วันกัดไล่	อย่าล้างดาบเถียนกล้า เอยียวหากได้พันตนบตี
๗. วันกคสะง่า	อย่าขี่ม้าเที่ยวเมือง เอยียวตกตายเเค็ดหน้า
๘. วันร่วงเม็ด	อย่าก่ายห้างยิงกวาง พักดาบได้ซา
๙. วันเต่าสัน	ท้อท้อหมากถามสาว สาวหมามาสู่
๑๐. วันกำเร้า	ท้อหาวันลูกเต้า เอาขวันเข้า(ขวัญข้าว)แควนตี
๑๑. วันกาบเส็ด	อย่ามันวสองหูก(พร้อมกัน) ทอลาย เอยียวตกตายบตี
๑๒. วันดับไค้	อย่าตัดผม (และ) ม่ายซู้ สาวสู้บ่ขมแล
๑๓. วันรวายใจ	อย่าได้ขี่ม้าแควเที่ยวทาง เอยียวเสียนางร่วมห้อง
๑๔. วันเมืองเป้า	อย่าได้หยิบผ้าแรนง เอยียวได้ตายเสียดจากกันบตี
๑๕. วันเบิกยี่	อย่าได้สานสาด ปูชาซ้อง(ตงแตงเรือนม)

ภาพที่ 68 ตัวอย่างวันหนไทจากปฏิทินล้านนา

ดังนั้นการเลือกวันห่มกลองอันดับแรกจะต้องเลือกวันที่มีคำว่า ยี่ เหม้า เส็ด เม็ด ไค้ อยู่ในชื่อนั้น ๆ เช่นวันรวายยี่ วันเมืองเหม้า วันร่วงเม็ด เป็นต้น เมื่อทราบวันห่มกลองแล้วก็จะต้องนำมาพิจารณากับวันเสียดประจำเดือนของชาวล้านนา ซึ่งเป็นคติความเชื่อเฉพาะชาวล้านนาที่จะหลีกเลี่ยงการทำกิจกรรมสำคัญในวันดังต่อไปนี้

เดือนล้านนา	เดือนไทย	วันเสียด
เดือนเกียง	ตุลาคม	อาทิตย์ จันทร์
เดือนยี่	พฤศจิกายน	อังคาร
เดือนสาม	ธันวาคม	เสาร์ พฤหัสบดี
เดือนสี่	มกราคม	ศุกร์ พุธ
เดือนห้า	กุมภาพันธ์	อาทิตย์ จันทร์
เดือนหก	มีนาคม	อังคาร
เดือนเจ็ด	เมษายน	เสาร์ พฤหัสบดี
เดือนแปด	พฤษภาคม	ศุกร์ พุธ
เดือนเก้า	มิถุนายน	อาทิตย์ จันทร์
เดือนสิบ	กรกฎาคม	อังคาร
เดือนสิบเอ็ด	สิงหาคม	เสาร์ พฤหัสบดี
เดือนสิบสอง	กันยายน	ศุกร์ พุธ

ตารางที่ 2 วันเสียดประจำเดือนของชาวล้านนา

จากการสัมภาษณ์ครูญาณ สองเมืองแก่น ผู้วิจัยพบว่า การหุ้มกลองนอกจากจะยึดหลักการนับวันหนไทและการพิจารณาวันเสียประจำเดือนของชาวล้านนาแล้ว จะต้องหลีกเลี่ยงการหุ้มกลองในวันพระอีกด้วย เมื่อได้ฤกษ์วันหุ้มกลองที่เหมาะสมแล้วสล่าก็จะทำการหุ้มหน้ากลองในวันดังกล่าว โดยมีข้อยกเว้นว่าหากหุ้มกลองไม่เสร็จในวันนั้นก็สามารรถดำเนินการต่อในวันอื่นได้ เพราะจะถือว่าได้ประเดิมวันหุ้มกลองไปเรียบร้อยแล้ว

4.9 ขั้นตอนการหุ้มกลอง

การหุ้มกลองปูจาเป็นภูมิปัญญาโบราณที่สำคัญของชาวจังหวัดน่าน ถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญมากที่สุดขั้นตอนหนึ่งในการสร้างกลองปูจา เนื่องจากการหุ้มกลองเป็นขั้นตอนที่จะสามารถกำหนดระดับเสียงของกลองปูจาให้มีระดับสูงต่ำตามต้องการได้โดยเฉพาะกลองลูกคู่บที่จะต้องมีเสียงที่ลดหลั่นกันไปแต่ละลูกเพื่อให้สามารถบรรเลงเป็นทำนองได้ไพเราะ

ครูญาณ สองเมืองแก่น กล่าวถึงการหุ้มกลองวิธีต่าง ๆ ว่า

สล่าเขียนแจะใช้ต้นมะพร้าว 4 ต้น ยาวประมาณวาครึ่ง มาเจาะให้เป็นรูทั้ง 4 ต้นแล้วเอาไม้สอดเข้าไปให้สามารถวางไม้กระดานไว้ตรงกลางได้แล้วเอากลองตั้งแล้วเริ่มหุ้มจากด้านบน โดยจะใช้เชือกปอในการซึ่งกลองลงมาแล้วค่อย ๆ ตอกสลักไปที่ละอันให้กลองค่อย ๆ ยึด แบบนี้จะใช้เวลาเป็นวัน ส่วนสล่าแก้วจะใช้ก้างในการหุ้มกลอง แต่สมัยก่อนไม่มียูเนียนเค้าก็จะใช้เหล็กมาทำเป็นตะขอเกาะกับหน้ากลองแล้วก็เกาะกับขาไม้ด้านล่างแล้วก็ใช้เชือกผูกจากนั้นก็ใช้ไม้เล็ก ๆ มาขันชะเนาะให้หนังตึงที่ละด้านพอหนังตึงแล้วก็ค่อยตอกสลักลงไป บางคนก็ใช้ถุงทรายมาถ่วงซึ่งกลองกันก็มี ส่วนในสมัยนี้ก็เครื่องมือที่ทันสมัยต่าง ๆ เข้ามาเช่นสล่าจากที่อื่นเค้าก็ใช้สลิงซึ่งกลองเดี่ยวเดียวก็เสร็จแบบนี้ราคาถูกแต่จะไม่ทนไม่นานก็ต้องซ่อมอีก (ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2559)

นอกจากการกำหนดเสียงแล้วผู้วิจัยยังพบว่า การหุ้มกลองด้วยวิธีต่าง ๆ นี้เป็นปัจจัยที่ทำให้หน้ากลองมีความคงทนต่อสภาพอากาศ โดยทั่วไปหน้ากลองที่ทำจากหนังสัตว์จะมีความหย่อนยานเมื่อปะทะกับความชื้นหรือฝนและมีความตึงขึ้นเมื่อปะทะกับแสงแดด ซึ่งการหุ้มกลองของครูญาณจะเลือกใช้วิธีที่ได้จดจำมาจากสล่าแก้วร่วมกับการใช้ “ยูเนียน” แทนตะขอเหล็กและเชือกแบบเก่า โดยเริ่มจากการเตรียมก้างสำหรับหุ้มกลองซึ่งจะมีด้วยกัน 2 ขนาด คือ ขนาดเล็กใช้สำหรับหุ้มกลองลูกคู่บและขนาดใหญ่สำหรับกลองแม่

ภาพที่ 69 นายสาธิต ชัยเจริญ ขณะเตรียมก้างหุ้มกลอง

ก้างหุ้มกลองประกอบไปด้วยไม้ท่อนใหญ่ 4 ท่อน และท่อนเล็ก 4 ท่อน นำมาตอกตะปูติดกันเป็นทรงสี่เหลี่ยมซ้อนกัน 2 ชั้น โดยรอบ ๆ ก้างจะมีรูสำหรับผูกเส้นลวดยึดระหว่างก้างหุ้มกลองกับยูเนียน

ภาพที่ 70 การเจาะรูสำหรับเกี่ยวยูเนียน

การเจาะรูสำหรับเกี่ยวยูเนียนจะทำการเจาะด้วยตุ้ดตุ้ทีละ 2 รู โดยเริ่มจากมุมใดก่อนก็ได้ แล้วจึงย้ายไปเจาะฝั่งตรงข้าม จากนั้นให้ย้ายมาเริ่มเจาะในตำแหน่งริมซ้ายและขวาเรื่อยไปจนครบรอบวงกลม

ภาพที่ 71 หนังวัวที่เจาะรูสำหรับเกี่ยวยูเนียนแล้ว

ภาพที่ 72 การฉีฉีผึ้งบริเวณขอบกลอง

ก่อนที่จะนำหนังมาหุ้มกลองจะต้องใช้ผึ้งมาฉีบริเวณขอบกลองเพื่อให้ขอบกลองมีความหล่อลื่นเพื่อให้หนังกลองไม่ฉีกขาดขณะชิงหน้ากลอง

ภาพที่ 73 การเกี่ยวยูเนียนกับหน้ากลอง

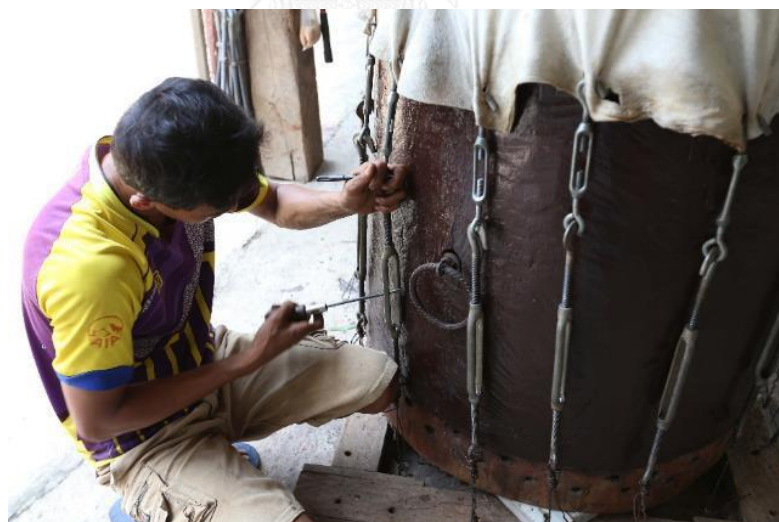
ภาพที่ 74 การผูกมัดกับยูเนียน

เมื่อเกี่ยวยูเนียนด้านบนเข้ากับหน้ากลองแล้ว ด้านล่างก็จะใช้ลวดที่บิดเป็นเกลียวผูกเข้ากับห่วงยูเนียนด้านล่าง

ภาพที่ 75 การใช้ต้นข่าดับกลิ่นหน้ากลอง

ในระหว่างการห่มกลองนั้นจะต้องนำต้นข่าที่บดแช่ไว้ในน้ำมาพรมและถูบนหน้ากลองเป็นระยะ เนื่องจากข่าจะมีคุณสมบัติในการดับกลิ่นเหม็นของหนังและป้องกันหนอนแมลงต่าง ๆ และมีความเชื่อว่าข่าจะช่วยให้หนังมีความยืดหยุ่นมากขึ้น

ภาพที่ 76 การขันชะเนาะยูเนียน

การห่มกลองแบบใช้ก้างห่มกลอง จะต้องใช้วิธีการขันชะเนาะเพื่อตึงหน้ากลองด้านบนให้ค่อย ๆ ลงมาหาก้างด้านล่างที่ละน้อย ซึ่งยูเนียนจะมีลักษณะเป็นเกลียวน็อตบิดเข้าหากันโดยไม่คลายตัวคืบ การขันชะเนาะจะต้องวนเปลี่ยนด้านไปเรื่อย ๆ และต้องคอยสังเกตความตึงของหน้ากลองแต่ละด้านด้วยการทดลองตีเป็นระยะ

ภาพที่ 77 นายสาริต ชัยเจริญ ขณะทดลองตีกลอง

ครูญาณ สองเมืองแก่น กล่าวถึงการหุ้มกลองว่า

สิ่งสำคัญคือไม่ม้ง่ายไม่ทำแบบสุกเอาเผากิน ได้ชื่อว่าหุ้มกลองเราจะต้องนึกถึงว่าวันที่อากาศร้อนมันจะต้องตึง วันไหนมีฝนเราก็ต้องทำให้หนังนั้นเอาชนะความหย่อนยานตรงนั้นให้ได้ คือต้องทำให้หนังยึดให้เต็มที่เวลาหุ้ม อยู่ที่การขึ้นหนัง เทคนิคคือให้ฟังเสียงสังกะสีที่อยู่รอบ ๆ ว่าสั่นสะเทือนหรือไม่ หรือให้เอาน้ำรดไว้บนกลองแล้วทดลองตี ถ้ากระเด็นขึ้นเป็นเม็ดสูงประมาณคืบเป็นพุดถือว่าหนังตึงใช้ได้

(ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2559)

ภาพที่ 78 การหุ้มกลองลูกตุ้ม

4.9.1 การกำหนดเสียงกลองปฐา

ระหว่างขั้นตอนการซึ่งหน้ากลองด้วยวิธีขันชะเนาะนอกจากจะต้องสังเกตระดับความตึงของหนังหน้ากลองแล้ว จะต้องคำนึงถึงระดับเสียงของกลองปฐาที่เป็นปัจจัยสำคัญในการบรรเลงเนื่องจากกลองปฐาหนึ่งจุมจะประกอบไปด้วยกลองทั้ง 4 ใบ ที่มีขนาดใหญ่เรียงไปหาเล็กลดหลั่นกันไปและใช้บรรเลงเป็นทำนองต่าง ๆ ซึ่งจะต้องอาศัยระดับเสียงที่แตกต่างกันของกลองแต่ละลูกเพื่อให้เกิดทำนองตามต้องการและฟังดูไพเราะ ครูญาณ สองเมืองแก่น ได้กล่าวถึงหลักที่ใช้ในการเทียบเสียงกลองปฐาแต่ละลูกว่า

การเทียบเสียงกลองปฐาจะวัดจากเสียงที่ตั้งออกมาให้ตรงกับคำต่าง ๆ เช่น ลูกเล็กสุดนี้จะให้ตั้ง “ตึบ” พอลูกถัดมาก็จะให้ตั้งว่า “ตุ้ม” แล้วก็ “ตุ้ม” และลูกใหญ่สุดท้ายก็คือ “ปั้ง” คือจะให้เสียงเรียงจากเสียงสูงไปต่ำจะไม่ได้ใช้เสียงขลุ่ยหรือเครื่องดนตรีมาเทียบ (ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 6 กรกฎาคม 2559)

ผู้วิจัยพบว่าการหุ้มกลองด้วยวิธีขันชะเนาะเป็นวิธีที่จะต้องใช้ทักษะและประสบการณ์ของสลาผู้หุ้มกลองในการทดสอบตีกลองเป็นระยะเพื่อคอยสังเกตให้หน้ากลองมีความตึงที่เหมาะสมและเสมอกันทุกด้าน โดยจะต้องระมัดระวังไม่ให้ซึ่งหน้ากลองจนตึงเกินไปอาจทำให้หนังเกิดการฉีกขาดได้ อีกทั้งยังต้องมีการกำหนดเสียงกลองให้มีเสียงที่พอเหมาะเพื่อให้กลองสามารถบรรเลงเป็นทำนองได้มีความไพเราะถือเป็นขั้นตอนที่ความสำคัญอย่างมากในกรรมวิธีการสร้างกลองปฐาเนื่องจากเป็นขั้นตอนที่มีผลต่อความคงทนของหน้ากลองและเสียงกลองปฐาโดยตรง เมื่อกลองตึงจนได้ที่แล้วจึงจะเตรียมการใช้สลักตอกยึดลงไปตามรูแฉวที่ได้เจาะเตรียมไว้เพื่อเป็นการยึดหน้ากลองเข้ากับหุ่นกลองอย่างถาวร

4.10 การตอกสลักกลอง

ภาพที่ 79 ไม้ไผ่ซางสำหรับเหลาสลักกลอง

สลักกลองหรือจ่ายเป็นวัสดุทำขึ้นโดยการนำไม้ไผ่ซางมาเหลาให้เป็นทรงเรียวแหลมให้พอดีกับรูแฉวเพื่อใช้สำหรับตอกยึดหน้ากลองที่ผ่านการชันชนะนวดด้วยยูเนียนจนมีความตึงตามต้องการแล้ว จากการสัมภาษณ์ครูญาณ สองเมืองแก่น ผู้วิจัยพบว่าสลักกลองนี้แบ่งออกเป็น 5 ประเภทตามลักษณะดังนี้

ภาพที่ 80 สลักกลองแบบต่าง ๆ

1. แบบธรรมดา	4. แบบปูตั้ง
2. แบบปากเปิด	5. แบบกลิ้ง
3. แบบแสหวางข้าง	

ครูญาณ สองเมืองแก่น อธิบายเกี่ยวกับสลักแบบต่าง ๆ ว่า

สลักนี้จะเลือกใช้แบบไหนก็ได้ไม่ผิด แล้วแต่เจ้าอาวาสหรือผู้ว่าจ้างเค้าต้องการ แบบธรรมดานี้พบได้ทั่วไป ส่วนแสหวางข้างจะมีการผ่าเป็นสองแฉกตรงปลาย คล้ายกับหางของนกแสหวางจะให้เสียงที่คล้ายกับเสียงฟาดแสหวางแล้วมันจะเกิดการสั่นสะเทือนเหมือนมีสปริง ส่วนอีกอันเป็นแบบปากเปิดจะคล้ายกับแสหวางข้างแต่จะไม่ผ่าตรงปลาย คนโบราณสมัยก่อนเวลาระดมทัพมาเค้าไม่รู้จะทำอะไรกันก็มานั่งเหลาไปตามจินตนาการ ข้อดีคือมีเสียงพิเศษข้อเสียคือทำยากและสิ้นเปลืองไม้กว่าแบบอื่น ๆ อีกอันหนึ่งเรียกว่าแบบปูตั้งแบบนี้มีข้อดีคือตอกลงไปแล้วมีความแน่นหนามากกว่าแบบอื่น ๆ ส่วนอีกอันนี้เป็นแบบใช้เครื่องกลิ้งพวกสลาจากที่อื่น ๆ เค้ามักจะเอาติดตัวกันมาด้วยแล้วก็รับจ้างหุ้มกลองให้ในราคาถูก ๆ สลักแบบนี้จะไม่ค่อยแน่นเพราะมันทำมาก่อนแล้ว พอมาเจอรูเล็กบ้างใหญ่บ้างเค้าก็ไม่สนใจก็ตอกให้มันเสร็จไปไม่นานก็หลวม

(ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2559)

จากคำอธิบายข้างต้นแสดงให้เห็นว่าสลักหรือจ่ายแต่ละประเภทนั้นจะมีข้อดีและข้อเสียแตกต่างกันออกไป แบบแสหวางข้างและแบบปากเปิดจะให้เสียงที่พิเศษมีความสั่นสะเทือนของเสียงเมื่อตี ข้อเสียคือความสิ้นเปลืองเนื่องจากต้องใช้ไม้ที่ยาวและใช้เวลาเหลามากกว่าแบบอื่น ส่วนแบบปูตั้งจะช่วยให้ยึดหน้ากลองได้แน่นหนากว่าสลักชนิดอื่น ๆ แต่จะไม่มีลักษณะพิเศษในเรื่องเสียงสามารถเหลาได้ง่ายกว่าและสิ้นเปลืองน้อยกว่า และแบบกลิ้งเป็นสลักที่นิยมใช้ในกลุ่มสลาที่รับจ้างหุ้มกลองในราคาถูกเนื่องจากเป็นสลักที่ใช้เครื่องจักรสมัยใหม่ในการผลิตเตรียมมาล่วงหน้าซึ่งสลักมักจะมีขนาดที่ไม่พอดีกับรูแสหวางทำให้มีโอกาสหลุดหลวมได้ง่ายกว่าชนิดอื่น ๆ ที่เหลาด้วยมือและทำมาเฉพาะกับกลองใบนั้น ๆ

การเหลาสลักกลองจะต้องทำการเหลาเพียงคนเดียวเท่านั้น เนื่องจากการเหลาสลักหลายคนจะทำให้ขนาดและลักษณะของสลักมีความแตกต่างกันออกไปเมื่อนำมาใช้แล้วจะเห็นถึงความแตกต่างได้ชัด ครูญาณกล่าวว่าสลักที่ดีนั้นจะต้องมีความยาวที่เหมาะสมเมื่อตอกเข้าไปแล้วปลายของสลักแต่ละอันจะต้องไม่ชี้หรือชนกันจนเกินไปและจำนวนของสลักจะต้องไม่มากจนเกินไปเนื่องจากจะทำให้เสียงอับไม่กังวาน ครูญาณ สองเมืองแก่น กล่าวถึงจำนวนของสลัก ว่า “บางครั้งเค้ามาหุ้มกลอง

แล้วสลักมันหลวมเคาก็ใช้วิธีเจาะรูแนวเพิ่มเข้าไปทำให้จำนวนสลักมากจนเกินไปแล้วก็ทำให้สลักเข้าไปเบียดซี่กันข้างในทำให้เสียงออกมาอับไม่ดัง” (ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2559)

ภาพที่ 81 ตัวอย่างสลักกลองที่ดี

ภาพที่ 82 ครูญาณ สองเมืองแก่น สาธิตการใส่สลักกลอง

ผู้วิจัยพบว่าการเหลาสลักกลองมีด้วยกัน 2 ลักษณะ ลักษณะแรกจะเหลาให้สลักมีขนาดที่เท่ากันทุกอัน ใช้กับกลองที่สร้างขึ้นใหม่หรือกลองที่มีการเจาะรูแนวขึ้นใหม่ เนื่องจากการเจาะรูแนวในปัจจุบันจะเป็นการเจาะด้วยสว่านไฟฟ้าทำให้รูแนวมีขนาดเท่ากันทุกรู ลักษณะที่สองคือการเหลาสลักให้พอดีตามขนาดรูแนวแต่ละรู ใช้กับกลองเก่าที่มีอยู่เดิมมาบูรณะหน้ากลองใหม่ เนื่องจากกลอง

เก่าที่มีมาแต่เดิมบางชุดถูกสร้างขึ้นมากกว่า 100 ปี การเจาะรูแขวนในอดีตจะใช้ส่วานมือหรือส่วในการเจาะให้เป็นรูแล้วใช้เหล็กเผาไฟขยายรูซ้ำอีกครั้งหนึ่ง ทำให้รูแขวนที่ได้นั้นมีขนาดแตกต่างกันออกไป

ภาพที่ 83 ครูญาณ สองเมืองแก่น ขณะสาธิตการเหลาสลักกลองแบบปูตั้ง

ภาพที่ 84 สลักกลองที่ได้ขนาดเหมาะสม

การเหลาสลักกลองแบบปูตั้งจะต้องใช้ไม้ไผ่ขางบริเวณโคนต้นเนื่องจากเป็นส่วนที่มีเนื้อไม้ค่อนข้างหนาหรือตัน ส่วนการเหลาสลักกลองแบบอื่น ๆ อาจนำไม้ส่วนลำต้นมาเหลาได้ ซึ่งการเหลาสลักกลองนี้จะต้องเหลาให้สามารถตันเข้าไปในรูแขวนด้วยมือได้เพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น โดยจะต้องเหลือที่ว่างสำหรับใช้ค้อนตอกประมาณ 1 นิ้วเพื่อให้สลักมีความแน่นไม่หลุดง่าย

ภาพที่ 85 สลักกลองแบบปูตั้ง

กลองแม่ที่ใช้สาธิตในขั้นตอนนี้จะเป็นกลองของเก่าที่มีรูแหว่งไม่เท่ากัน โดยจะใช้สลักกลองแบบปูตั้งที่เหลาเตรียมไว้ตอกเข้าไปที่รูแหว่งตามหมายเลขที่ระบุไว้ เนื่องจากการเหลาสลักกลองในลักษณะนี้จะต้องเหลาสลักให้พอดีเฉพาะกับรูแหว่งรูนั้น ๆ การเหลาสลักกลองในลักษณะนี้จะทำให้สลักทุกตัวมีความแน่นหนามากที่สุด

ภาพที่ 86 การใช้ตุ้ตตุ้เจาะรูก่อนตอกสลัก

การตอกสลักกลองจะต้องใช้ตุ้ตตุ้ในการเจาะหนังให้เป็นรูเล็ก ๆ เสียก่อนแล้วจึงใช้สลักกลองตอกเข้าไปอีกครั้งเนื่องจากบริเวณปลายของสลักกลองมีความบางและอ่อนทำให้ไม่สามารถทะลุผ่านหนังเข้าไปได้ โดยจะเริ่มตอกสลักรูแหว่งในแถวบนก่อนจากนั้นจึงเริ่มตอกสลักกลองในแถวล่าง

ตามลำดับ ครูญาณ สองเมืองแก่น กล่าวถึงรูปร่างว่า “กลองบางลูกก็จะมีรูแฉวงแค่แถวเดียวแล้วแต่ขนาดกลองแล้วก็หนังที่นำมาใช้ บางครั้งกลองมีขนาดใหญ่เกินกว่าจะใช้สองแถวแต่หน้ากลองก็อาจจะไม่แน่นเท่าแบบสองแถวนะ หรือลูกตุ้มบางครั้งก็แถวเดียวก็พอเพราะลูกมันเล็กแถวเดียวก็พอแล้ว” (ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2559)

ภาพที่ 87 กลองลูกตุ้มที่มีรูแฉวงแถวเดียว

ภาพที่ 88 การหุ้มปลอกกลอง

ภาพที่ 89 ครูญาณ สองเมืองแก่น ขณะตัดชายหนังกลองลูกคู่บ

ภาพที่ 90 กลองแม่ที่หุ้มปลอกกลองแล้ว

เมื่อทำการตอกสลักกลองจนครบแล้วก็จะเป็นการเก็บรายละเอียดเพื่อความเรียบร้อยโดยการใช้อลูมิเนียมหรือหวายมาใช้พันรอบกลองบริเวณใต้สลักแถวที่สองและตอกยึดด้วยตะปูตัวเล็กโดยรอบเรียกว่า “ปลอกกลอง” การหุ้มปลอกกลองนั้นนอกจากจะเป็นการเก็บรายละเอียดให้เรียบร้อยแล้วยังช่วยให้หน้ากลองมีความแน่นหนามากขึ้นอีกด้วย ซึ่งในขั้นตอนสุดท้ายจะเป็นการตัดชายหนังส่วนที่เกินออกมาให้ดูเรียบร้อยเป็นขั้นตอนสุดท้ายแล้วจึงทิ้งกลองไว้ประมาณ 1 วัน ก็สามารถพลิกด้านเพื่อหุ้มกลองอีกด้านที่เหลือด้วยวิธีเดิมทั้งหมดอีกครั้งเป็นอันเสร็จสิ้นการหุ้มกลองปุจา

4.11 กลองปฐาที่สร้างโดยครูญาณ สองเมืองแก่น

กลองปฐาส่วนใหญ่ที่ปรากฏในจังหวัดน่านเป็นกลองปฐาที่บูรณะขึ้นใหม่โดยใช้หุ่นกลองเดิมเสียส่วนใหญ่ เนื่องจากกลองปฐาเป็นกลองที่มีอายุการใช้งานที่ยาวนานซึ่งบางวัดมีความเก่าแก่มากกว่า 100 ปี ทำให้การซุดกลองขึ้นใหม่มีน้อยครั้ง

ครูญาณ สองเมืองแก่น กล่าวถึงประสบการณ์การสร้างปฐาว่า

กลองที่ทำมาส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการบูรณะซ่อมแซมส่วนใหญ่ หรือไม่ก็ทำเพิ่มลูกสองลูกให้มันครบชุดเพราะว่าบางครั้งกลองก็มาแค่ลูกเดียวบ้างสองลูกบ้างเราก็ทำเพิ่มเข้าไปให้ครบ จะมีก็ส่วนน้อยที่จะซุดใหม่ทั้งหมดบางครั้งก็ใช้ไหมเย็บมาทำกลองเพราะไม่เดี๋ยวนี้น้ำมันหายากแล้วลูกหนึ่งต้องใช้เวลาซุดนานมาก วัดแต่ละวัดเค้าก็มีกลองเก่าที่อยู่ได้นานถึงร้อยกว่าปีก็มี (ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 21 เมษายน 2559)

การลงพื้นที่เก็บข้อมูลกลองปฐาที่ครูญาณ สองเมืองแก่น เป็นผู้สร้างในครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งเน้นศึกษาวัดที่มีการสร้างหรือบูรณะกลองปฐาโดยครูญาณ สองเมืองแก่น และสัมภาษณ์เฉพาะกลุ่มภิกษุสงฆ์ที่มีความรู้ทางการบรรเลงและการสร้างกลองปฐาเพื่ออธิบายถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพและเอกลักษณ์ที่พบในกลองปฐาที่สร้างโดยครูญาณ สองเมืองแก่น

4.11.1 กลองปฐาวัดคือเวียง

ภาพที่ 91 กลองปฐาวัดคือเวียง อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

ภาพที่ 92 สลักกลองปูจาวัดคือเวียง

ภาพที่ 93 โรงกลองปูจาวัดคือเวียง

กลองปูจาที่วัดคือเวียงนี้เป็นกลองปูจาที่บูรณะหน้ากลองโดยครูญาณ สองเมืองแก่น ในปี พ.ศ. 2547 ครูญาณเล่าว่ากลองปูจาที่วัดคือเวียงนี้เป็นกลองเก่าแก่ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในเมืองน่าน (เส้นผ่านศูนย์กลาง 8 กำมือ ยาว 18 กำมือ) จากการลงพื้นที่สำรวจผู้วิจัยพบว่ากลองยังอยู่ในสภาพพร้อมใช้งานและยังคงถูกใช้งานอยู่ สลักและหน้ากลองยังมีความดีงามไม่ห่อนยาน มีการหุ้มปลอกกลองด้วยเส้นลวดและใช้สลักที่เหลาจากไม้ไผ่ช่างตามกรรมวิธีการสร้างกลองของครูญาณทุกประการ

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่ากลองปูลาวัดคือเวียงนี้จะใช้วิธีการแขวนกลองแทนการตั้งกลองบนหอกกลองที่ทำจากไม้

ครูญาณ สองเมืองแก่น กล่าวถึงการแขวนกลอง ว่า “การแขวนกลองเค้าเชื่อว่าจะให้เสียงที่ตั้งกังวานมากกว่าบางวัดเลยนิยมแขวนแบบนี้” (ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2559)

4.11.2 กลองปูลาวัดนาผา

ภาพที่ 94 กลองปูลาวัดนาผา อำเภอเมือง จังหวัดน่าน
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 95 สลักกลองปูลาวัดนาผา

ภาพที่ 96 นายสาธิต ชัยเจริญ ขณะทดลองตีกลองปูลองปูจาวัตนาผา

กลองปูลองปูจาวัตนาผาเป็นกลองโบราณที่บูรณะหน้ากลองโดยครูญาณ สองเมืองแก่น ในปี พ.ศ. 2555 จากการสำรวจและทดสอบตีกลองโดยนายสาธิต ชัยเจริญ พบว่าหน้ากลองอยู่ในสภาพสมบูรณ์มีเสียงที่ดังกังวาน ใช้การเหลาสลักด้วยไม้ไผ่ซางและการหุ้มปลอกกลองด้วยหวายตามกรรมวิธีการสร้างกลองของครูญาณ สองเมืองแก่น เป็นกลองปูลองที่มีลักษณะพิเศษคือจะมีปากนกแก้วหรือเหงือกกลอง 3 ตำแหน่งโดยจะอยู่ตรงกลางหุ่นกลองเพิ่มอีกหนึ่งตำแหน่ง ครูญาณได้สันนิษฐานเกี่ยวกับกลองประเภทนี้ว่า

กลองแบบนี้จะมีที่วัดศรีบุญเรือง อำเภอเชียงกลาง คิดว่าช่างคงจะมาแถบตอนเหนือเพราะแถบนั่นจะเจองกลองประเภทนี้เยอะ สันนิษฐานว่าทำไว้เพื่อให้เกิดความแข็งแรง เพราะเวลาคนโบราณชิงกลองเค่าจะชิงกันเป็นเดือนเลย หนึ่งที่น่ามาใช้จะเป็นหนังควายที่หนาประมาณครึ่งนิ้ว ตริ๊งไว้แล้วก็ผลัดกันตีทั้งวันทั้งคืนแล้วก็ตอกสลักจากนั้นก็ใช้ต้นข่ามาทุบแล้วก็แช่น้ำแล้วนำมาพรมหน้ากลองเพื่อดับกลิ่น แล้วก็มีความเชื่อว่าต้นข่ามีความร้อนจะช่วยให้หนังยืดตัว จากนั้นก็นำต้นปอสด ๆ มาทุบทำเป็นเชือกปอไว้สำหรับชิงกลองแล้วใช้สลักตอกยึดเข้าไปที่ละนิด (ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2559)

4.11.3 กลองปฐจาวัตศรีกลางเวียง

ภาพที่ 97 กลองปฐจาวัตศรีกลางเวียง อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

ภาพที่ 98 ลายแกะสลักกลองปฐจาวัตศรีกลางเวียง

กลองปฐจาวัตศรีกลางเวียงเป็นกลองปฐจาเก่าแก่ที่มีการแกะสลักลวดลายลงบนหุ่นกลอง กลองชุดนี้ได้รับการบูรณะหน้ากลองโดยครูญาณ สองเมืองแก่น ในปี พ.ศ. 2544

ภาพที่ 99 โรงกลองวัดศรีกลางเวียง

ภาพที่ 100 หัวใจกลองปูจาวัดศรีกลางเวียง

จากการสำรวจผู้วิจัยพบว่ากลองชุดนี้เคยใช้หน้ากลองด้านหลังในการตีมาก่อนเนื่องจากหน้ากลองอีกด้านหนึ่งได้มีการชำรุดฉีกขาดที่บริเวณหน้ากลองจากการใช้งาน ครูญาณ สองเมืองแก่น กล่าวถึงกลองปูจาวัดศรีกลางเวียงว่า “กลองชุดนี้ตีบ่อยมากอย่างในคืนก่อนวันพระเค้าก็ตีกันทีละ 2 ชั่วโมง พอถึงวันพระเค้าก็ตีกันอีก ที่หนังมันขาดส่วนหนึ่งมาจากค้อนที่ใช้ตีกลองมันเป็นเหล็กมันไปมันเลยบาดหน้ากลองเข้า” (ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2559)

เนื่องจากการขาดของหน้ากลองทำให้สามารถมองเห็นรายละเอียดด้านในของกลอง ผู้วิจัยพบว่ากลองปูจาวัดศรีกลางเวียงมีการบรรจุหัวใจกลองไว้ภายใน ใช้สลักกลองแบบปูตั้งที่เหลาด้วยไม้ไผ่ซางและหุ้มปลอกกลองด้วยลวดบิดเกลียวตามกรรมวิธีการสร้างกลองปูจาของครูญาณ สองเมืองแก่น

4.11.4 กลองปูลาวัดฝายแก้ว

ภาพที่ 101 กลองปูลาวัดฝายแก้ว อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน

ภาพที่ 102 โรงกลองวัดฝายแก้ว อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน

กลองปูลาวัดฝายแก้วนี้เป็นกลองที่บูรณะหน้ากลองโดยครูญาณ สองเมืองแก่น ในปี พ.ศ. 2556 และประดิษฐานไว้บนโรงกลองที่สร้างขึ้นจากไม้มีความสวยงามเป็นพิเศษ ซึ่งโรงกลองของวัดฝายแก้วนี้สร้างโดยช่างในหมู่บ้านโดยมีครูญาณ สองเมืองแก่น เป็นผู้ร่างแบบและสร้างฉัตรทองเหลืองประดับไว้ที่ด้านบน จากการสำรวจกลองปูลาวัดฝายแก้วพบว่า กลองปูลาวัดฝายแก้วมีการใช้สลักที่เหลาจากไม้ไผ่ช่างอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อยและหุ้มปลอกกลองด้วยเส้นลวดบิดเกลียว หน้ากลองมีความตึงพร้อมใช้งานและสามารถสร้างเสียงได้ก้องกังวานเป็นปกติ

ภาพที่ 103 กลองปูจาวัดฝายแก้ว

ภาพที่ 104 พระครูรัตนะ นันทนิวิฐ เจ้าอาวาสวัดฝายแก้ว ครูญาณ สองเมืองแก่น และผู้วิจัย

พระครูรัตนะ นันทนิวิฐ เจ้าอาวาสวัดฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ได้กล่าวถึง
เอกลักษณ์ของกลองปูจาที่สร้างโดยครูญาณ สองเมืองแก่นว่า

*กลองที่แกหุ้มจะไม่เหมือนกลองที่พระเณรหุ้มกันเอง เพราะมันไม่ดังเลย
เวลาเจอฝน แกจะมีวิธีที่พิถีพิถันอย่างโบราณกลองของแกจะดังและมีคุณภาพทน
ความชื้นทนฝนมากกว่า ส่วนกลองนี้ก็จะตีในวันพระชาวบ้านแถวนี้เค้าก็จะรู้มาทำบุญ
กัน (พระครูรัตนะ นันทนิวิฐ, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2559)*

4.11.5 กลองปฐาวัตพระธาตุแช่แห้ง

ภาพที่ 105 กลองปฐาวัตพระธาตุแช่แห้งที่ชุดกลองลูกต๊อบโดยครูญาณ สองเมืองแก่น

ภาพที่ 106 กลองปฐาวัตพระธาตุแช่แห้ง อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน

จากการสำรวจพบว่ากลองปฐาวัตพระธาตุแช่แห้งนี้มีด้วยกันหลายชุดเนื่องจากเป็นวัดที่มีอาณาเขตกว้างขวางจึงได้มีกลองปฐาวัตสำหรับให้ภิกษุสามเณรตีในโอกาสสำคัญต่าง ๆ พร้อมกันหลายชุด กลองปฐาวัตพระธาตุแช่แห้งเป็นกลองที่หุ้มกลองและชุดชั้นโดยครูญาณ สองเมืองแก่น ทั้งสิ้น มีการใช้สลักที่เหลาจากไม้ไผ่ซางและการหุ้มปลอกกลองเช่นเดียวกันกับกลองปฐาวัตที่อื่น ๆ ที่หุ้มโดยครูญาณ ซึ่งกลองบางชุดนำมาจากพ่อค้าชาวอีสานเพียงกลองแม่ลูกเดียวและได้ชุดกลองลูกต๊อบเพิ่มให้

ครบจุมโดยครูญาณ กลองบางชุดก็เป็นกลองที่มีรูแขวสำหรับตอกสลักเพียง 1 แถว เนื่องจากตัวกลองเป็นของเก่าที่มีการเจาะรูแขวเพียงแถวเดียว ครูญาณ สองเมืองแก่น กล่าวถึงกลองชุดนี้ว่า

กลองชุดนี้เดิมมีรูแขวแค่แถวเดียว ตอนครูเอามาหุ้มใหม่ก็ไม่ได้เจาะเพิ่ม เพราะจะได้รับการรักษาสัดส่วนและโหนดกลองของเดิมไว้ บางครั้งกลองจะมีการจารึกประวัติต่าง ๆ ของกลองไว้บนกลองก็มี เราก็จะไม่ทำสีทับลงไปปล่อยให้เป็นอย่างเดิมไว้จะได้ไม่ไปลบรอยจารึกเก่าแล้วมันก็ดูสวยดูขลังดี (ญาณ สองเมืองแก่น, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2559)

ภาพที่ 107 กลองปูกาวัดพระธาตุแช่แห้งที่มีรูแขว 1 แถว

ภาพที่ 108 คณะสงฆ์วัดพระธาตุแช่แห้งและผู้วิจัย

พระมหาณัฐสิทธิ รัตนวิโส พระภิกษุวัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ได้กล่าวถึงเอกลักษณ์ของกลองปูजाที่สร้างโดยครูญาณ สองเมืองแก่น ว่า

มองดูก็รู้ได้เลยว่าเป็นกลองของพ่อหนานทำ ไม้สลักเนี่ยจะไม่ใช้การกลึง แกะเหลาเองจากไม้ซาง แล้วก็มีเรื่องพิธีกรรมการขอขมา ความเชื่อต่าง ๆ พ่อหนานแกจะมีอย่างครบถ้วนแบบโบราณ กลองของพ่อหนานจะมีความดังกังวานอยู่ทน ไม่เหมือนช่างคนอื่นบางที่ก็มาจะรับจ้างแล้วก็รีบทำให้เสร็จ ๆ ไป คุณภาพก็จะไม่ดีไม่นานก็ขาดก็หย่อน (พระมหาณัฐสิทธิ รัตนวิโส, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2559)

4.11.6 กลองปูจาวัตน้ำลัด

ภาพที่ 109 กลองปูจาชุดจำลองของวัตน้ำลัด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

ภาพที่ 110 สลักกลองบูชาชุดจำลองของวัดน้ำลัด

กลองบูชาวัดน้ำลัดนี้เป็นกลองชุดจำลองที่ครูญาณ สองเมืองแก่น ได้รับมอบหมายให้เป็นสล่าหุ้มกลองในปี พ.ศ. 2556 เพื่อให้เป็นกลองบูชาสำหรับให้เยาวชนจากโรงเรียนต่าง ๆ โดยกลองบูชาชุดนี้เป็นกลองที่สร้างจากไผ่เมียงที่จัดหามาให้ จากการสำรวจกลองบูชาวัดน้ำลัดผู้วิจัยพบว่า กลองบูชาชุดจำลองมีการหุ้มกลองตามกรรมวิธีของครูญาณสังเกตได้จากการใช้สลักไม้ไผ่ซางและการหุ้มปลอกกลองอย่างประณีตเรียบร้อย หน้ากลองมีความสมบูรณ์แน่นหนาไม่มีตำหนิใด ๆ ที่หน้ากลองและสามารถสร้างเสียงได้ดังกังวาน

ภาพที่ 111 กลองบูชาชุดประจำวัดของวัดน้ำลัด

ภาพที่ 112 พระธรรมธรรพนัส ทิพเมธี เจ้าอาวาสวัดน้ำลัดและผู้วิจัย

จากการสำรวจกลองปฐจาชุดประจำวัดของวัดน้ำลัดพบว่า สลักของกลองปฐจาชุดนี้มีการหลุดออกบางส่วนเนื่องจากการใช้สลักที่ใช้เครื่องจักรในการกลึงแตกต่างจากการใช้ไม้ไผ่ช่างเหลาด้วยมือตามกรรมวิธีของครูญาณ สองเมืองแก่น

พระธรรมธรรพนัส ทิพเมธี เจ้าอาวาสวัดน้ำลัด กล่าวถึงที่มาของกลองปฐจาประจำวัดว่า ที่มาของกลองประจำวัดนี้คือชิ้นหนึ่งโดยชาวลำพูน ที่แรกก็ไม่ได้อยากจะหุ้มเท่าไรมันแตกไปสองลูก แต่ที่นี้โยมเค้าเอาระฆังมาขาย เพราะระฆังมัน 50,000 บาท โยมเคื่อบอกจะหุ้มกลองให้ด้วยเป็น 55,000 ก็เลยจัดการให้เคื่่าหุ้มให้เลย แต่ก็ไม่ประณีตเท่าของเจ้าญาณ สลักกลองของเคื่่าไม่เหมือนของเจ้าญาณที่จะใช้ไม้ซาง ตอนนั้นก็เริ่มจะซำรุดแล้ว อีกหน่อยคงจะได้ขอความเมตตาจากเจ้าญาณนี้แหละ ถ้าถามว่ากลองเจ้าญาณมีความโดดเด่นอย่างไรก็ต้องตอบว่าความโดดเด่นอยู่ในตัวท่านเอง ท่านเป็นคนที่พูดแล้วทำได้ กลองของท่านจะมีการเข้าหนังการรัดขอบกลองที่ประณีต มีการนับโกลกกลองตามตำราโบราณรายละเอียดครบถ้วน สลักกลองจะเป็นสีเดิมจะไม่ทาสีอื่นทับลงไป การทำกลองของท่านถ้าหากว่าออกมาไม่ดีแล้วท่านจะไม่หยุดทำนะท่านจะทำงานกว่าจะออกมาดี (พระธรรมธรรพนัส ทิพเมธี, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2559)

4.11.7 กลองปฐาวัตภูมิรินทร์

ภาพที่ 113 กลองปฐาวัตภูมิรินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

กลองปฐาวัตภูมิรินทร์ชุดนี้เป็นกลองปฐาชุดจำลองไว้ใช้สำหรับฝึกหัด กลองชุดนี้หุ้มหน้ากลองโดยครูญาณ สองเมืองแก่น ในปี พ.ศ. 2554 เดิมเป็นกลองปฐาชุดเดิมที่สร้างมาคู่กับวัด แต่เนื่องจากขนาดที่เล็กทางวัดจึงได้จัดหากลองปฐาชุดใหม่ขึ้นประดิษฐานแทนแล้วนำกลองชุดนี้มาบูรณะใช้สำหรับให้ภิกษุสามเณรและเยาวชนฝึกหัด จากการสำรวจพบว่ากลองชุดนี้เป็นกลองที่อยู่ในสภาพสมบูรณ์ใช้งานได้ตามปกติ มีการใช้สลักที่เหลาจากไม้ไผ่ซางและหุ้มปลอกกลองด้วยเส้นลวดด้วยความประณีตเรียบร้อยตามกรรมวิธีการสร้างกลองของครูญาณ สองเมืองแก่น

4.11.8 กลองปฐาวัตพญาวัต

ภาพที่ 114 ผู้วิจัยกับกลองปฐาวัตพญาวัต อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

กลองปฐาวัตพญาวัตนี้เป็นกลองปฐาที่หุ้มหน้ากลองโดยครูญาณ สองเมืองแก่น ในปี พ.ศ. 2552 จากการสำรวจพบว่ากลองปฐาชุดดังกล่าวยังอยู่ในสภาพสมบูรณ์มีเสียงที่ดังกังวานใช้งานได้ตามปกติ รายละเอียดภายนอกมีการใช้สลักที่ทำจากไม้ไผ่ซางเช่นเดียวกับกลองปฐาชุดอื่น ๆ ที่หุ้มหน้ากลองโดยครูญาณ กลองปฐาชุดนี้ถูกประดิษฐ์ขึ้นในลักษณะแขวนลอยเพื่อให้เกิดเสียงที่กังวานไกล

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

4.11.9 กลองปฐาวัตสวนหอม

ภาพที่ 115 กลองปฐาวัตสวนหอม อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

กลองปฐจาชุดประจำวัดสวนหอมเป็นกลองปฐจาที่หุ้มโดยครูญาณ สองเมืองแก่น และชาวบ้านวัดสวนหอม จากการสำรวจพบว่ากลองปฐจาชุดนี้มีการใช้สลักกลองที่หลากหลายรูปแบบ ซึ่งครูญาณเล่าว่าครั้งเมื่อหุ้มกลองนั้นเป็นการร่วมแรงร่วมใจกันของชาวบ้านซึ่งเหตุที่สลักกลองมีหลายรูปแบบนั้นเนื่องมาจากชาวบ้านเป็นผู้ช่วยกันเหลาขึ้น

พระอธิการศราวุธ สุขวัฒนโน เจ้าอาวาสวัดสวนหอม อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ได้กล่าวถึงกลองปฐจาวัดสวนหอมว่า

กลองชุดนี้น่าจะมีอายุเกือบ 200 ปีมาแล้วนะ เพราะวัดนี้สร้างปี 2366 เท่าที่อาตมาเห็นก็ขึ้นหนังมาครั้งหนึ่งเมื่อ 3 ปีที่แล้วเนื่องจากหนังชำรุด ก็มีชาวบ้านแล้วก็มีเจ้าป้อมเป็นหัวหน้าช่างแกก็จะมีการพิธีกรรมมีครบมีความเชื่อต่าง ๆ แกจะสามารถอธิบายได้หมด บางครั้งช่างพื้นบ้านเค้าก็ไม่รู้ถึงความหมายเหล่านี้ เค้ามีโลกมีวิธีนับ มีเดือนที่จะหุ้มกลอง มีขนาดลัดส่วนที่ต้องกำหนดให้ถูกต้อง ชาวบ้านเค้าใช้ถ่วงทรายซึ่งกลองกันใช้เวลานานและความตึงของหนังไม่สม่ำเสมอ ส่วนของเจ้าป้อมจะใช้ยูเนียนซึ่งทำให้กลองตึงเสมอกันและดังดีกว่า บางครั้งชาวบ้านทำกลองเค้าไม่ค่อยสนใจเรื่องเสียงลูกตุ้มเท่าไร บางทีทำมาเสียงซี้กันทำให้เวลาตีเป็นทำนองเป็นเพลงมันจะฟังดูแปลกของเจ้าป้อมเสียงจะชัดเจนและได้มาตรฐานกว่า ส่วนที่เห็นแล้วจะรู้เลยคือสลักกลองเจ้าญาณจะใช้ไม้ซางมาเหลา บางทีเค้าใช้สลักไม้กึ่งซึ่งมันสู้ไม้ไผ่ที่มีความยืดหยุ่นไม่ได้ แล้วใช้หวายมารัดขอบกลองไว้ด้วย (พระอธิการศราวุธ สุขวัฒนโน, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2559)

ภาพที่ 116 พระอธิการศราวุธ สุขวัฒนโน เจ้าอาวาสวัดสวนหอมและผู้วิจัย

ภาพที่ 117 พระสมุห์อนุรักษ์ จันทวิสุทธิญาณ เจ้าอาวาสวัดบ้านก้อด ครูญาณ สองเมืองแก่น และผู้วิจัย

พระสมุห์อนุรักษ์ จันทวิสุทธิญาณ เจ้าอาวาสวัดบ้านก้อด อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ได้กล่าวถึงเอกลักษณ์ของกลองปูजाที่สร้างโดยครูญาณ สองเมืองแก่นว่า

หมดสลักของเจ้าหนานเค้าจะเหลาจากไม้ไผ่ จะเรียบร้อยสวยงาม ที่อื่นเค้าจะกลึงจากไม้สัก ไม้สะเดา ไม้พวกนี้จะสู้ไม้ไผ่ไม่ได้มันจะแน่นกว่า เดี่ยวนี้มันจะเปลี่ยนไปเยอะ บางทีช่างจากอีสานเค้าก็ใช้วิธีลวดสลึงซึ่งกลองเอามันจะเร็วครั้งวันก็เสร็จราคาถูกมันก็จะไม่ทน (พระสมุห์อนุรักษ์ จันทวิสุทธิญาณ, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2559)

จากการลงพื้นที่สำรวจกลองปูजाที่สร้างและบูรณะโดยครูญาณ สองเมืองแก่น ตามวัดต่าง ๆ ในจังหวัดน่าน และทำการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสและภิกษุสงฆ์ที่มีความรู้ทางด้านการบรรเลงและการสร้างกลองปูजा ผู้วิจัยพบว่ากลองปูजाที่สร้างและบูรณะโดยครูญาณ สองเมืองแก่น เป็นกลองที่มีการหุ้มกลองโดยวิธีขึ้นชะเนาะตามกรรมวิธีการสร้างกลองปูजाของครูญาณ สองเมืองแก่น โดยกลองปูजाที่พบตามวัดต่าง ๆ นี้มีเอกลักษณ์ชัดเจนในกระบวนการสร้าง การยึดถือคติความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ อันมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

กลองปฐจาวัตต์ต่าง ๆ	ปีที่บูรณะ / สร้าง	สภาพกลอง	เอกลักษณ์ที่พบจากการสำรวจและคำสัมภาษณ์
1. กลองปฐจาวัตต์คือเวียง	พ.ศ. 2547	1. สภาพพร้อมใช้งาน ดึง กังวาน 2. หน้ากลองไม่หย่อน 3. สลักกลองครบถ้วน แน่นหนา 4. หุ่นกลองเป็นของเก่า	1. สลักกลองทำจากไม้ไผ่ซาง 2. หุ้มปลอกกลองด้วยลวด ปิดเกลียว
2. กลองปฐจาวัตต์นาผา	พ.ศ. 2555	1. สภาพพร้อมใช้งาน ดึง กังวาน 2. หน้ากลองไม่หย่อน 3. สลักกลองครบถ้วน แน่นหนา 4. หุ่นกลองเป็นของเก่า	1. สลักกลองทำจากไม้ไผ่ซาง 2. หุ้มปลอกกลองด้วยหวาย
3. กลองปฐจาวัตต์ศรีกลาง เวียง	พ.ศ. 2544	1. มีการชำรุด หน้ากลอง ฉีกขาด เนื่องจากการใช้ งานหนักและค้อนตีกลอง ที่มีเหลี่ยมคม 2. สลักกลองครบถ้วน 3. หุ่นกลองเป็นของเก่า	1. สลักกลองแบบปูตั้งทำ จากไม้ไผ่ซาง 2. หุ้มปลอกกลองด้วยลวด ปิดเกลียว 3. มีการบรรจุหัวใจกลอง
4. กลองปฐจาวัตต์ฝายแก้ว	พ.ศ. 2556	1. สภาพพร้อมใช้งาน ดึง กังวาน 2. หน้ากลองไม่หย่อน 3. สลักกลองครบถ้วน แน่นหนา 4. หุ่นกลองเป็นของเก่า	1. สลักกลองทำจากไม้ไผ่ซาง 2. หุ้มปลอกกลองด้วยลวด ปิดเกลียว 3. กลองสามารถทนความชื้น ได้ดี มีความตึงและดึงกังวาน แตกต่างจากกลองที่ภิกษุ สามเณรหุ้มกันเอง
5. กลองปฐจาวัตต์พระธาตุ แช่แห้ง	แตกต่าง กันออกไป	1. สภาพพร้อมใช้งาน ดึง กังวาน 2. หน้ากลองไม่หย่อน	1. สลักกลองทำจากไม้ไผ่ซาง 2. หุ้มปลอกกลองด้วยหวาย

		<p>3. สลักกลองครบถ้วน แน่นอน</p> <p>4. หุ่นกลองแม่เป็นของ เก่า และชุดกลองลูก ตัวขึ้นใหม่</p>	<p>3. มีการรักษารูแซวแบบแถว เดียวและสีของกลองเดิมไว้</p> <p>4. มีการประกอบพิธีกรรม ต่าง ๆ อย่างครบถ้วน</p> <p>5. มีความประณีตพิถีพิถันใน กรรมวิธี</p> <p>6. มีความทนทานและดั่ง กังวานมากกว่าส่ารับจ้าง ทั่วไป</p>
6. กลองปฐจาวัตน้ำลัด (ชุดจำลอง)	พ.ศ. 2556	<p>1. สภาพพร้อมใช้งาน ดั่ง กังวาน</p> <p>2. หน้ากลองไม่หย่อน</p> <p>3. สลักกลองครบถ้วน แน่นอน</p> <p>4. เป็นกลองที่สร้างขึ้น ใหม่จากไผ่เมียง</p>	<p>1. สลักกลองทำจากไม้ไผ่ซาง ซึ่งมีความคงทนกว่าสลักแบบ กลึง</p> <p>2. หุ้มปลอกกลองด้วยหวาย</p> <p>3. มีคติความเชื่อการสร้าง กลองครบถ้วน</p> <p>4. มีความประณีตพิถีพิถันใน กรรมวิธี</p> <p>5. รักษาสีเดิมของกลองไว้</p>
7. กลองปฐจาวัตภูมินทร์ (ชุดจำลอง)	พ.ศ. 2554	<p>1. สภาพพร้อมใช้งาน ดั่ง กังวาน</p> <p>2. หน้ากลองไม่หย่อน</p> <p>3. สลักกลองครบถ้วน แน่นอน</p>	<p>1. สลักกลองทำจากไม้ไผ่ซาง</p> <p>2. หุ้มปลอกกลองด้วยลวด บิดเกลียว</p>
8. กลองปฐจาวัตพญาวัต	พ.ศ. 2552	<p>1. สภาพพร้อมใช้งาน ดั่ง กังวาน</p> <p>2. หน้ากลองไม่หย่อน</p> <p>3. สลักกลองครบถ้วน แน่นอน</p>	<p>1. สลักกลองทำจากไม้ไผ่ซาง</p> <p>2. หุ้มปลอกกลองด้วย อลูมิเนียม</p>

9. กลองปฐาวัตสวน หอม	พ.ศ. 2556	1. สภาพพร้อมใช้งาน ดัง กังวาน 2. หน้ากลองไม่หย่อน 3. สลักกลองมีลักษณะ แตกต่างกันออกไปหลาย รูปแบบ เนื่องจากได้รับ ความร่วมมือจากชาวบ้าน ในการช่วยกันเหลาสลัก และสร้างกลอง	1. มีคติความเชื่อและ พิธีกรรมในการสร้างกลอง ครบถ้วน 2. กลองมีความตึงเสมอกัน เสียงมีการลดหลั่นตามลำดับ ดังกังวาน แตกต่างจากกลอง ที่ชาวบ้านซึ่งด้วยวิธีใช้ถุง ทรายถ่วง 3. สลักกลองทำจากไม้ไผ่ซาง 4. หุ้มปลอกกลองด้วยหวาย
-------------------------	--------------	--	---

ตารางที่ 3 รายละเอียดการสำรวจกลองปฐาตามวัดต่าง ๆ

จากการศึกษากรรมวิธีการสร้างกลองปฐาของครูญาณ สองเมืองแก่น พบว่ากรรมวิธีการสร้างกลองปฐาของครูญาณมีความละเอียดลึกซึ้งในแต่ละขั้นตอนตั้งแต่การคัดเลือกไม้ การนำมาขุด การเจาะรูแซว ไปจนถึงการหุ้มกลองล้วนแฝงด้วยคติความเชื่อที่ว่าด้วยเรื่องโณลกกลอง การทำพิธีใส่หัวใจกลองและบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ มีการกำหนดฤกษ์เดือนและวันหุ้มกลองโดยอ้างอิงตามตำรากลองปฐาหรือ ปีสก จากวัดโปร่ง

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่ากลองปฐาเป็นกลองที่มีอายุการใช้งานที่ยาวนานมากกว่า 100 ปี ในส่วนของหุ่นกลอง แต่ในส่วนของหน้ากลองที่หุ้มด้วยหนังวัวหรือหนังควายนี้อายุการใช้งานที่สั้นกว่าจึงทำให้เกิดการบูรณะกลองปฐาขึ้นอยู่บ่อยครั้งมากกว่าการขุดกลองขึ้นใหม่ การหุ้มหน้ากลองนี้มักทำหลังจากที่หน้ากลองมีการชำรุดหรือเจ้าอาวาสของวัดนั้น ๆ ได้มรณภาพลงและแทนหน้ากลองให้ขาดตามความเชื่อโบราณ ซึ่งการหุ้มกลองปฐาเป็นกิจกรรมที่มีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง ด้วยเหตุนี้การหุ้มกลองปฐาให้มีคุณภาพดีจึงเป็นหน้าที่ของสลาห์หุ้มกลองที่จะต้องสร้างกลองปฐาให้มีคุณภาพคงทนและสามารถสร้างเสียงได้ดังกังวานและสมบูรณ์เป็นกลองในอุดมคติที่จะต้องอยู่คู่บ้านคู่เมืองต่อไป

ขั้นตอนที่สำคัญที่เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างกลองปฐาให้มีคุณภาพดีนั้นเริ่มตั้งแต่การเลือกหนังวัวตัวเมียที่ผ่านการตั้งท้องมาแล้วหรือหนังวัวตัวผู้ที่อายุ 5 – 6 ปี และต้องเป็นหนังที่ไม่มีตำหนิจากรอยประทับตราและหลีกเลี่ยงส่วนที่เป็นโหนก การทำเหงือกกลองหรือปากนกแก้วเพื่อความแข็งแรงของหุ่นกลอง เป็นพื้นที่ยึดเกาะของสลักกลองให้มีความแน่นหนาและยังเป็นการกำหนดเสียงของกลองมีความทุ้มหรือดังกังวานตามต้องการ การเจาะรูแซวนอกจากจะต้องได้โณลกที่ดีแล้วต้องคำนึงถึงจำนวนที่ไม่มากจนเกินไปทำให้กลองเสียงอับได้และหากมีจำนวนน้อยเกินไปจะทำให้หน้ากลองหย่อนได้ง่ายขึ้น การหุ้มกลองด้วยวิธีการใช้ก้างที่ครูญาณได้จดจำมาจากสลาห์แก้วร่วมกับการใช้

ยูเนียนทำให้หน้ากลองมีความตึงสม่ำเสมอ การเหลาสลักกลองจากไม้ไผ่ข้างเนื่องจากไม้ไผ่ข้างมีความยืดหยุ่นในตัวมากกว่าไม้อื่น ๆ และมีการเหลาสลักให้มีขนาดพอดีกับรูแฉกแต่ละรูเป็นอีกเคล็ดลับหนึ่งที่จะช่วยให้หน้ากลองมีอายุการใช้งานที่นานและไม่หย่อนยานก่อนเวลาอันควร

จากการลงพื้นที่สำรวจกลองบูชาที่สร้างโดยครูญาณ สองเมืองแก่น พบว่ากลองบูชาส่วนใหญ่เป็นการบูรณะขึ้นจากกลองเก่าที่อยู่ประจำวัดเดิม ส่วนใหญ่พบว่ากลองบูชาเหล่านี้อยู่สภาพที่พร้อมใช้งานสามารถสร้างเสียงได้ดังกังวานมีการลดหลั่นของเสียงกลองแต่ละใบตามความเหมาะสมภายนอกมีการใช้สลักกลองที่เหลาจากไม้ไผ่ข้างที่ยังยึดติดกับตัวกลองไม่หลุดออกแตกต่างจากสลักแบบกลึงที่มีโอกาสหลุดหลวมได้ง่าย มีการหุ้มปลอกกลองด้วยวัสดุต่าง ๆ เช่น ลวดบิดเกลียว อลูมิเนียมและหวาย หน้ากลองมีความเรียบเสมอกันไม่มีตำหนิหรือรอยฉีกขาด จะมีแต่เพียงกลองบูชาของวัดศรีกลางเวียงที่ฉีกขาดจากการใช้งานหนักมาเป็นเวลา 15 ปี ทำให้สามารถมองเห็นหัวใจกลองที่บรรจุไว้ภายในและสลักกลองที่เหลาปูดัง นอกจากนี้แล้วการบูรณะกลองบูชาของครูญาณจะยังคงรักษาโฉลกกลองเดิมไว้โดยจะไม่มีการดัดแปลงองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น จำรูแฉก ขนาดกลอง สีของกลอง เป็นต้น เพื่อเป็นการรักษาโฉลกกลองเดิมไว้

จากคำบอกเล่าของภิกษุสงฆ์ที่มีความรู้ด้านกลองบูชาจากวัดต่าง ๆ ในจังหวัดน่าน ผู้วิจัยพบว่า กรรมวิธีการสร้างกลองบูชาของครูญาณ สองเมืองแก่น จะใช้วิธีการหุ้มกลองแบบชั้นชะเนาะซึ่งมีความตึงที่เสมอกันให้เสียงที่ดังกังวาน มีเสียงที่ลดหลั่นตามลำดับสร้างเสียงที่ไพเราะเมื่อตีเป็นทำนอง มีความทนทานต่อสภาพอากาศร้อนและชื้นแตกต่างจากกลองที่หุ้มโดยภิกษุสามเณร ชาวบ้านและสลาอื่น ๆ สิ่งที่น่าสนใจคือสลักกลองที่ใช้จะทำจากไม้ไผ่ข้างเท่านั้นและการหุ้มปลอกกลองด้วยวัสดุต่าง ๆ ทำให้กลองมีความประณีตสวยงามจากภายนอก การสร้างกลองบูชาของครูญาณจะทำได้ด้วยความพิถีพิถันเอาใจใส่จนกว่าจะได้กลองที่มีคุณภาพ นอกจากนี้ครูญาณจะให้ความสำคัญในเรื่องคติความเชื่อต่าง ๆ เช่น การนับโฉลกกลอง การทำพิธีใส่หัวใจกลองและการบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในการหุ้มกลองบูชา

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาบริบทที่เกี่ยวกับกลองปฐจา พบว่ากลองปฐจาเป็นสิ่งที่มีความหมายกับวิถีชีวิตชาวน่านมาแต่อดีต เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงคติความเชื่อทั้ง 3 ประการ คือ ไสยศาสตร์ พุทธศาสนา และโหราศาสตร์ ของชาวล้านนาและชาวน่านอย่างชัดเจน จากคติความเชื่อต่าง ๆ ที่มีต่อกลองปฐจาทำให้ชาวน่านมีความพิถีพิถันในข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่พึงมีต่อกลองปฐจาซึ่งถือว่าเป็นของสูงและให้ความสำคัญเคารพบูชาดุจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกลองปฐจา เช่น การไหว้ครูที่แสดงถึงความเคารพต่อครูอาจารย์ทั้งที่เป็นปฐมครูและครูที่ยังมีชีวิต รวมถึงแสดงความนอบน้อมต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อเข้าถึงศิลปะคล้ายกับการไหว้ครูและครอบครูในทางดนตรีไทย และพิธีอัญเชิญกลองที่แสดงให้เห็นถึงการมีศรัทธามั่นในพระพุทธศาสนาความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของคน่านอย่างชัดเจน

จากการศึกษาประวัติชีวิตครูญาณ สองเมืองแก่น พบว่าครูญาณเป็นผู้ที่มากด้วยความรู้ความสามารถทางด้านงานช่างและงานพุทธศิลป์เมืองน่านหลากหลายแขนง ได้แก่ การแกะสลักไม้ การปั้น การลงรักปิดทอง การต่อลายเครื่องเงิน และการสร้างกลองปฐจา จากช่วงชีวิตในวัยเด็กที่แวดล้อมด้วยสังคมที่มีศรัทธามั่นในพระพุทธศาสนาและจากการพบเห็นกิจกรรมต่าง ๆ ของเหล่าหรือช่างที่มาทำงานที่บ้าน ทำให้เกิดแรงบันดาลใจที่จะริเริ่มงานพุทธศิลป์และงานช่างด้วยตนเองและศึกษาเก็บเกี่ยวประสบการณ์เรื่อยมา ครูญาณได้สร้างผลงานที่สำคัญไว้มากมายโดยเฉพาะการสร้างกลองปฐจาถวายให้กับวัดต่าง ๆ ในจังหวัดน่าน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันครูญาณได้ถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ โดยเฉพาะทางด้านกลองพื้นเมืองให้กับภิกษุสามเณรตามวัดต่าง ๆ ในจังหวัดน่านรวมถึงการถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนและหน่วยงานต่าง ๆ ในจังหวัดน่าน จึงถือได้ว่าครูญาณเป็นปราชญ์ผู้พร้อมด้วยความรู้ความสามารถและปณิธานในการสืบสานอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของเมืองน่านอย่างแท้จริง

การจากศึกษาในกรรมวิธีการสร้างกลองปฐจาของครูญาณ สองเมืองแก่น พบว่าสามารถสร้างกลองปฐจาที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นใน 2 ด้าน คือ

1. เอกลักษณ์ที่มีผลต่อเสียง

1.1 การหุ้มกลองด้วยวิธีชันชะเนาะ

การหุ้มกลองแบบวิธีโบราณโดยการใช้ก้างเป็นฐานแล้วใช้เยื่อสำหรับชิงหน้ากลอง เป็นวิธีที่ทำให้กลองมีความตึงเสมอกันทั้งหน้ากลอง ผนวกกับเคล็ดลับในการวัดระดับความตึงของหน้ากลองทำให้หนังสามารถยืดตัวได้เต็มที่จนสามารถสร้างเสียงที่ตั้งกังวานได้แม้

สัมพันธ์กับความชื้น อีกทั้งยังได้มีการกำหนดให้เสียงของกลองมีการลดหลั่นกันตามลำดับเพื่อให้ได้เสียงไพเราะตามต้องการเมื่อบรรเลงเป็นทำนอง

1.2 สลักกลอง

ครูญาณใช้ไม้ไผ่ขางนำมาเหลาเป็นสลักกลองแบบต่าง ๆ เพื่อให้เกิดเสียงในลักษณะพิเศษแตกต่างกันออกไป เช่น แบบแสหวางข้างและแบบปากเปิดที่ทำให้เสียงเกิดความสั้นสะท้อน เป็นต้น โดยการเหลาสลักจะต้องเหลาให้พอดีกับขนาดรูแสหวางของกลองที่ต้องการหุ้มและตอกเข้าด้วยค้อน ด้วยคุณสมบัติความยืดหยุ่นของไม้ไผ่ขางทำให้สลักมีความแน่นหนาแตกต่างจากใช้ไม้เนื้อแข็งที่นำมากลึง และจำนวนและขนาดของสลักกลองที่เหมาะสมช่วยให้หนังกลองไม่หย่อนยานได้ง่ายทำให้เสียงกลองมีความดังกังวานสม่ำเสมออีกทั้งยังมีลักษณะที่เรียบร้อยสวยงาม

2. เอกลักษณะที่ไม่มีผลต่อเสียง

2.1 ปลอกกลอง

ครูญาณใช้หวายหรืออลูมิเนียมในการมัดรอบปากกลองแล้วใช้ตะปูตอกเพื่อยึดหนังเข้ากับตัวกลองเพื่อเป็นการป้องกันการหย่อนของหน้ากลองอีกชั้นหนึ่ง อีกทั้งยังทำให้กลองมีลักษณะที่ประณีตสวยงาม

2.2 คติความเชื่อและพิธีกรรม

ครูญาณให้ความสำคัญกับคติความเชื่อในเรื่องโฉลกกลองที่เป็นมงคลตามตำราและมีพิธีกรรมตั้งแต่การบอกกล่าวแม่ธรณีก่อนการหุ้มกลองและทำพิธีบรรจุหัวใจกลองจนไปถึงพิธีอัญเชิญกลองขึ้นสู่โรงกลองด้วยเครื่องบูชาตามแบบแผนเพื่อเป็นการบอกกล่าวขอขมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย อนุรักษ์ไว้ซึ่งคติความเชื่อโบราณและประเพณีที่เกี่ยวกับกลองปฐจาของจังหวัดน่านไว้อย่างครบถ้วน

2.3 คงรูปแบบกลองเดิม

การบูรณะกลองปฐจาครูญาณได้ยึดถือโฉลกกลองและโฉลกฐั่วเดิมไว้ไม่เปลี่ยนแปลงรวมถึงภายนอกจะไม่ทาสีตกแต่งทับเนื่องจากอาจเป็นการลบรอยจารึกทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกลองที่สำคัญได้

ผู้วิจัยพบว่ากรรมวิธีการสร้างกลองปฐจาของครูญาณ สองเมืองแก่น มีความพิถีพิถันในทุกขั้นตอนสามารถสร้างกลองที่มีคุณภาพและรูปลักษณ์ภายนอกที่ประณีตสวยงามซึ่งมีเอกลักษณ์และมีความแตกต่างจากกลองที่หุ้มโดยผู้อื่นอย่างชัดเจนทั้งในเรื่องคุณภาพเสียง ความคงทนและคติความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างกลอง เป็นกลองปฐจาที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นพร้อมด้วยคุณภาพของเสียงรูปลักษณ์ ความคงทน คติความเชื่อและพิธีกรรม

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่องกรรมวิธีการสร้างกลองปฐาของครูญาณ สองเมืองแก่น ในครั้งนี้เป็นการศึกษาเพียงองค์ความรู้หนึ่งของกลองพื้นเมืองน่านเท่านั้น ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีองค์ความรู้ทางด้านกลองพื้นเมืองน่านอื่น ๆ ที่ควรนำมาศึกษาวิจัย เช่น การบรรเลงกลองตีบซ้องประกอบระบำหางนกยูง เป็นต้น เพื่อรวบรวมมรดกทางภูมิปัญญาและคติความเชื่อพื้นเมืองของชาวจังหวัดน่านที่ทรงคุณค่าให้คงอยู่สืบไป

รายการอ้างอิง

คมสันต์ ชันทะสอน, สັกส์สีห์ พลสันติกุล, สไบทิพย์ อินไสย และจริยา จินเพชร. กลองบูชาเมืองน่าน
เสียงสวรรค์แห่งนันทบุรี. น่าน: ห้างหุ้นส่วนจำกัด อิงค์เบอร์รี่, 2556.

ชาตรี เจริญศิริ และคนอื่นๆ. เอกลักษณ์น่าน. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ MaxxPrint (ดาวคอมพิวกรา
ฟิก), 2549.

ญาณ สองเมืองแก่น. สัมภาษณ์, 4 พฤษภาคม 2559.

ญาณ สองเมืองแก่น. สัมภาษณ์, 6 กรกฎาคม 2559.

ญาณ สองเมืองแก่น. สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2559.

ญาณ สองเมืองแก่น. สัมภาษณ์, 13 พฤษภาคม 2559.

ญาณ สองเมืองแก่น. สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2559.

ญาณ สองเมืองแก่น. สัมภาษณ์, 21 เมษายน 2559.

ญาณ สองเมืองแก่น. สัมภาษณ์, 23 มกราคม 2559.

ญาณ สองเมืองแก่น. สัมภาษณ์, 23 มีนาคม 2559.

ญาณ สองเมืองแก่น. สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2559.

ธิตินพล กันติวรงค์, ประสงค์ แสงงาม, จักรพันธ์ ม่วงคร้าม, วีระศักดิ์ ของเดิม, สັกส์สีห์ พลสันติกุล และ
ต่อพงษ์ เสมอใจ. ดนตรีล้านนา สล่าเครื่องดี. เชียงใหม่: สุเทพการพิมพ์, 2557.

บุษกร สำโรงทอง. ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการถ่ายทอดดนตรีไทยภาคเหนือ.

ทุนกองทุนรัชดาภิเษกสมโภช. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

พระครูรัตนัน นันทวิจิตร. สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2559.

พระเทพวิสุทธิ อดตสนโธ. การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของวังทรง :

กรณีศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชา

พระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2548.

พระธรรมธรรพนัส ทิพเมธี. สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2559.

พระปลัดขวัญชัย สิริวิมลทิน. สัมภาษณ์, 23 มกราคม 2559.

พระมหาณัฐสิทธิ์ รัตนวิโส. สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2559.

พระสมุห์อนุรักษ์ จันทวิสุทธิญาณ. สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2559.

พระอธิการศราวุธ สุขวฑฒโน. สัมภาษณ์, 11 ธันวาคม 2558.

พระอธิการศราวุธ สุขวฑฒโน. สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2559.

พิชิต ชัยเสรี. เอกสารประกอบการเรียน พุทธธรรมในดนตรีไทย, คณะศิลปกรรมศาสตร์

- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- พิชิต ชัยเสรี. สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2559.
- พิพัฒน์พงษ์. สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2559.
- พิมุติ รุจิรากุล. ประเพณีและพิธีกรรม 4 ภาคของไทย. กรุงเทพมหานคร: ศรีเอทบุ๊คส์, 2554.
- ภัทรระ คมขำ. การประพันธ์เพลงช้าเรื่องปูจานครน่าน. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิต, สาขาวิชา
ศิลปกรรมศาสตร์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2557.
- มณี พยอมยงค์. ความเชื่อของคนไทย. ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ, หน้า 66-67.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
- มนตรี ตราโมท. ครุมนตรี ตราโมทกับการไหว้ครุดนตรีไทย. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิมนตรีตราโมท,
2545.
- ยุทธพร นาคสุข. วงกลองเมืองน่าน. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มรดกล้านนา, 2550.
- ยุพิน เข้มมุกด์. ความเชื่อ พิธีกรรม สายใยในวิถีล้านนา. เชียงใหม่: สถาบันภาษาศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2554.
- วิถี พาณิชพันธ์. วิถีล้านนา. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรีเมียมติ้งเฮ้าส์, 2548.
- सनัน ธรรมธิ. สารัตถะล้านนา. เชียงใหม่: สุเทพการพิมพ์, 2550.
- สมเจตน์ วิมลเกษม. สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2559.
- สุมิตร เทพวงษ์. การไหว้ครุในพิธีไหว้ครูสำหรับการแสดงของไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
โอเดียน สโตร์, 2548.
- สุรศักดิ์ ปาเฮ, ประจักษ์ สีหราช, สโรช รัตนมาศ, สมเจตน์ วิมลเกษม และศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. ใน
วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดน่าน, หน้า 151.
กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2542.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายศิริ อเนกสิทธิสิน เกิดวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2534 ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 112/86 หมู่บ้านลุมพินี ทาวน์ วิลล์ ซอยศรีदान 18 ถนนศรีนครินทร์ ตำบลบางแก้ว อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ 10540

สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา - ระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนอัสสัมชัญสมุทรปราการ

สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางคศิลป์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2556

